Witold POKRUSZYŃSKI

WSPÓŁCZESNE BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE

(PODRĘCZNIK AKADEMICKI)

WYŻSZA SZKOŁA GOSPODARKI EUROREGIONALNEJ
Im. Alcide De Gasperi
w Józefowie

JÓZEFÓW 2009

Komitet Redakcyjny WSGE
Sylwia Ćmiel
Magdalena Sitek
Mirosława Raczkowska-Lipińska
Projekt okładki: Cezary Kurdej

Recenzja wydawnicza książki
prof. dr hab. Wojciech Łepkowski

ISBN 83-921936-8-7

Copyright by
Wydawnictwo WSGE Józefów 2009

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi
05-410 Józefów
ul. Sienkiewicza 2
tel./fax +48 022 789 19 03
www.wsge.edu.pl
e-mail: sekretariat@wsge.edu.pl

Druk ACAD

SPIS TREŚCI str.

Wstęp 5

1. Bezpieczeństwo narodowe pojęcie i struktura 7
1.1 Istota bezpieczeństwa narodowego 7
1.2 Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa 13
1.3 Struktura bezpieczeństwa narodowego 15
1.3.1 Bezpieczeństwo wewnętrzne 18
1.3.1.1 Bezpieczeństwo polityczne 18
1.3.1.2 Bezpieczeństwo ekonomiczne 21
1.3.1.3 Bezpieczeństwo militarne 22
1.3.1.4 Bezpieczeństwo publiczne 24
1.3.1.5 Bezpieczeństwo ekologiczne 44
1.3.1.6 Bezpieczeństwo informacyjne 48
1.3.1.7 Bezpieczeństwo społeczne 52
1.3.1.8 Bezpieczeństwo kulturowe 58
1.3.1.9 Bezpieczeństwo religijne 65
1.3.2 Bezpieczeństwo zewnętrzne 69
1.3.2.1 Istota i znaczenie bezpieczeństwa zewnętrznego 69
1.3.2.2 Bezpieczeństwo zewnętrzne a sojusz NATO 70
1.3.2.3 Bezpieczeństwo zewnętrzne a UE 72

2. Uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego 77
2.1 Uwarunkowania geopolityczne 78
2.1.1 Geneza i istota geopolityki 79
2.1.2 Myśli i koncepcje geopolityczne w Polsce 82
2.2 Uwarunkowania ideologiczno-polityczne 84
2.3 Uwarunkowania ekonomiczne 87
2.4 Uwarunkowania prawno-instytucjonalne 90
2.5 Uwarunkowania militarne 92
2.6 Uwarunkowania społeczne 94
2.7 Uwarunkowania kulturowe 96

3. Kryteria bezpieczeństwa narodowego 101
3.1 Siła 102
3.2 Wielkość przestrzeni 105
3.2.1 Przestrzeń lądowa 106
3.2.2 Przestrzeń wodna 107
3.2.3 Przestrzeń powietrzna 108
3.2.4 Przestrzeń kosmiczna 109
3.3 Wiarygodność 112

3.4 Dostęp do najnowszej technologii 115
3.4.1 Potęga technologiczna a bezpieczeństwo 116
3.4.2 Zmiany technologiczne a bezpieczeństwo 119
3.5 Udział w bezpieczeństwie kooperacyjnym 121
3.5.1 Pojęcie i zakres bezpieczeństwa kooperacyjnego 122
3.5.2 Interesy uczestników w bezpieczeństwie kooperacyjnym 123

4. Metodologia badań bezpieczeństwa 127
4.1 Pojęcie metodologii nauk 128
4.2 Metody badania bezpieczeństwa 131
4.3 Rozwiązywanie problemu badawczego 137
4.3.1 Formułowanie tematu badawczego 138
4.3.2 Określenie przedmiotu badań 138
4.3.3 Precyzowanie celu badań 139
4.3.4 Precyzowanie problemu badawczego 139
4.3.5 Hipotezy naukowe 139
4.3.6 Struktura (układ) pracy (rozprawy) 140

Zakończenie 143
Załącznik 1 (pytania) 144
Bibliografia 147
Materiały źródłowe i legislacyjne 149

WSTĘP

Nadszedł wyjątkowy czas podjęcia szerokiej problematyki bezpieczeństwa narodowego kompleksowego i przedstawienia jej w jednym syntetycznym opracowaniu - w postaci podręcznika akademickiego dla studentów wyższych uczelni, głównie kierunków politologii i bezpieczeństwa.

Zaistniały nowe okoliczności i uwarunkowania tworzenia systemu bezpieczeństwa narodowego po zakończeniu „zimnej wojny" w końcu XX wieku i wejściu ludzkości w XXI wiek z jego nowymi wyzwaniami i nieprzewidywalnością.

W następstwie zmniejszenia niebezpieczeństwa konfrontacji militarnej z użyciem broni jądrowej, świat stał się bezpieczniejszy tylko pozornie. Obecnie, tj. w XXI wieku, nie ma państwa na kuli ziemskiej, które byłoby bezpieczne wobec zagrożenia ze strony natury lub człowieka. Dowodów na to jest wiele, a ich liczba wcale nie maleje, ma raczej tendencję wzrostową.

Dzisiaj, w XXI wieku, największą wartością ludzkości na kuli ziemskiej jest bezpieczeństwo, które w swojej istocie daje stabilizację, rozwój, pewność i szczęście.

W całokształcie wyzwań i uwarunkowań bezpieczeństwa globalnego i regionalnego przedmiotem szczególnej troski musi być bezpieczeństwo narodowe, zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne, co jest zasadniczą treścią tej książki.

Oprócz głównej treści bezpieczeństwa narodowego w aspekcie teoretycznym, odnoszącej się do każdego państwa europejskiego, w znacznej jej części jest zawarta strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej.

Celem głównym niniejszego opracowania jest ujednolicenie i usystematyzowanie pojęć, zwięzłe i merytorycznie poprawne ujęcie wiedzy o teorii tworzenia bezpieczeństwa narodowego oraz dotarcie z nim do

szerokiej społeczności akademickiej, studiującej bezpieczeństwo i dyscypliny pokrewne.

Sam tytuł książki wymagał sięgania do wielu opracowań źródłowych z różnych dziedzin i o różnej problematyce. Byłem zmuszony to uczynić, czego dowodem są przypisy. Jednak, w miarę swojej wiedzy z zakresu bezpieczeństwa, starałem się zachować umiar i rzetelność, aby struktura i treść książki była logiczna i zgodna z tematem oraz zamiarem autora.

Na zakończenie jeszcze jedna uwaga, a mianowicie dlaczego autor zatytułował książkę używając przymiotnika „Współczesne bezpieczeństwo narodowe”? Zrobiłem tak zupełnie świadomie, gdyż bezpieczeństwo rozpatruję współcześnie, tj. w XXI wieku; nie powielam tego, co już było w wieku XX, o tym okresie pisało już wielu autorów krajowych i zagranicznych. Dlatego czuję się od tego zwolniony. Chociaż w niektórych przypadkach, jeśli zachodzi taka konieczność, nawiązuję do przeszłości w minimalnym zakresie, ażeby nie zatracać ciągłości zdarzeń, co nie bez znaczenia pozostaje podczas podejmowania rozważań na temat współczesnego bezpieczeństwa narodowego.

Aby zachować charakter podręcznika akademickiego, czytelnik (student) ma możliwość dokonania samokontroli za pomocą pytań z każdego rozdziału, zawartych w ZAŁĄCZNIKU 1.

Bezpieczeństwo narodowe, jako dyscyplina naukowa, wymaga głębokiej znajomości wiedzy z różnych dziedzin jej pokrewnych i niepokrewnych, toteż byłem zmuszony do korzystania z opracowań innych autorów i ich cennych myśli. Aby nie popełnić plagiatu, zapożyczone myśli i treści autorów starałem się sumiennie odnotować w przypisach.

Autor

1. BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE - POJĘCIE I STRUKTURA

Miniony wiek dwudziesty przeszedł do historii jako wyjątkowo tragiczny dla ludzkości, bowiem jego początkiem była I wojna światowa a kontynuacją II wojna światowa, które pochłonęły łącznie ponad 60 milionów istnień ludzkich. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy było istnienie dwóch zwalczających się ideologii, tj. ***faszyzmu i komunizmu***. Z końcem XX wieku obydwie światowe ideologie, w zasadzie, zakończyły swoje istnienie, niosące przemoc, konflikty, gwałcenie prawa międzynarodowego i prawa człowieka oraz tworzenie potencjalnych możliwości (wskutek wyścigu zbrojeń) do unicestwienia życia biologicznego na Ziemi.

Po tym wyjątkowo tragicznym okresie ludzkość stanęła wobec nowych zagrożeń, wobec wyzwań XXI wieku, o innym charakterze, w wymiarze narodowym, regionalnym i międzynarodowym (globalnym). Rozważania o tych wyzwaniach i zagrożeniach, w wymiarze głównie narodowym, jest zasadniczą treścią poszczególnych rozdziałów książki.

1.1 Istota bezpieczeństwa narodowego

Współczesne rozumienie ***bezpieczeństwa*** zakłada jego szerokie traktowanie, daleko wykraczające poza kwestie militarne. Zakresy bezpieczeństwa, podmiotowy i przestrzenny, wykazują tendencje wzrostowe. Bezpieczeństwo jest zarazem ***stanem i procesem*** tego zjawiska, tzn. nie tylko stanem, jak podają niektóre źródła lub opracowania teoretyczne powszechnie znanych autorów, ale stanem i procesem jednocześnie. Szerokie zakreślenie bezpieczeństwa wynika z równie szerokiego pojmowania

jego zagrożeń, mających również różnorodny wymiar i charakter pod względem przedmiotowym. Można wyodrębnić zagrożenia ***militarne i niemilitarne***.

Obecnie jesteśmy w okresie eksplozji zainteresowań i poszukiwań w obszarze wiedzy, teorii, metodologii i praktyki bezpieczeństwa, na etapie zakończenia procesu wyodrębnienia bezpieczeństwa narodowego jako dyscypliny naukowej uznanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Jesteśmy świadkami jak bezpieczeństwo wchodzi do programów kształcenia studentów wyższych uczelni publicznych i niepublicznych I, II i III stopnia. To oznacza, że bezpieczeństwo staje się jednym z ważnych przedmiotów nauczania na poziomie wyższym i niezbędnym w tworzeniu systemu bezpieczeństwa narodowego na wszystkich poziomach struktury państwa. W dalszej części podrozdziału postaram się wyjaśnić samo pojęcie bezpieczeństwa, w szerokim zakresie, albowiem bezpieczeństwo jest pojęciem wieloznacznym. Pierwszym znaczeniem etymologicznym jest zdefiniowanie go jako stanu: spokoju, pewności lub poczucia pewności, wolności od zagrożeń, strachu lub ataku. Stan bezpieczeństwa może, w wyniku analizy obiektywnych i subiektywnych aspektów zagrożenia, przybrać - według szwajcarskiego politologa D. Frei - następujące postacie:

- ***stan braku bezpieczeństwa - wówczas, gdy występuje rzeczywiście duże zagrożenie, a postrzeganie tego zagrożenia jest prawidłowe;***
- ***stan obsesji występuje wtedy, kiedy nieznaczne zagrożenie jest postrzegane jako duże;***
- ***stan fałszywego bezpieczeństwa występuje wówczas, gdy zagrożenie jest poważne, a postrzegane jako niewielkie;***
- ***stan bezpieczeństwa występuje wtedy, kiedy zagrożenie zewnętrzne jest nieznaczne, a jego postrzeganie jest prawidłowe.***

Przez bezpieczeństwo rozumie się proces, w którym stan bezpieczeństwa i jego organizacja podlegają dynamicznym zmianom stosownie do naturalnych oddziaływań uwarunkowań bezpieczeństwa. Nie ma czegoś takiego, jak trwałe czy też raz ustanowione lub zorganizowane bezpieczeństwo. Innymi słowy, bezpieczeństwo oznacza ciągłą działalność jednostek, społeczności lokalnych, państw lub organizacji międzynarodowych w tworzeniu pożądanego stanu bezpieczeństwa.

Kolejne znaczenie, to rozumienie bezpieczeństwa jako naczelnej potrzeby i wartości człowieka oraz grup społecznych a także najważniejszego celu.

Profesor Roman Kuźniar twierdzi m.in., ***że bezpieczeństwo jest pierwotną, egzystencjalną potrzebą jednostek, grup społecznych, wreszcie państw***. Idzie tu nie tylko o przetrwanie integralności, czy niezawisłości, lecz także o bezpieczeństwo rozwoju, które zapewnia ochronę i wzbogacanie tożsamości jednostek czy narodu.

Następne ciekawe znaczenie bezpieczeństwa określił jeden z najwybitniejszych polityków XX wieku Henry Kissinger w swojej ocenie zagrożenia bezpieczeństwa twierdząc: ***bezpieczeństwo jest mniejsze, ale niepewność o wiele większa, bo istota współczesnego zagrożenia polega na tym, że jest ono niespodziewane, że uderza w cywilów, że nie wiadomo jak nad nim zapanować***.

Dzisiaj, w XXI wieku, największą wartością ludzkości na kuli ziemskiej jest bezpieczeństwo, które w swojej treści daje stabilizację, rozwój, pewność i szczęście. Na potwierdzenie takiego rozumienia bezpieczeństwa przytoczę wypowiedź tego samego polityka Henry Kissingera w Londyńskim Międzynarodowym Instytucie Studiów Strategicznych, która brzmi: ***bezpieczeństwo jest fundamentem wszystkiego co czynimy***. Tu i teraz możemy postawić zasadnicze pytanie, czy na tym fundamencie człowiek w XXI wieku jest bezpieczny? Odpowiedź może być tylko jedna…

W ocenie naszego polskiego pisarza - wizjonera Stanisława Lema: ***przesadą jest mówienie, że świat wszedł w nową fazę historii, ale z pewnością wszedł w fazę wielkiego strachu … obawiam się, że to dopiero początek***.

W wielu opracowaniach naukowych i wypowiedziach polityków oraz dziennikarzy można spotkać stwierdzenie, że po uderzeniach terrorystycznych na Stany Zjednoczone Ameryki w dniu 11 września 2001 r. ***zmienił się świat***. Osobiście uważam, że świat się nie zmienił - zmieniła się percepcja świata. Problemy świata są te same. Natomiast jest inne ich postrzeganie i rozumienie. Dlatego zmieniły się priorytety, czyli hierarchia ważności spraw, które muszą być rozwiązywane przez obecną cywilizację. Powstaje więc zasadnicze pytanie: czy zagrożenie bezpieczeństwa rośnie czy maleje? Czy wiek XXI przyniesie światu, a w tym Europie i Polsce, więcej czy mniej spokoju i szczęścia obywateli?

Bezpieczeństwo w istocie zależy również od tego, co dzieje się wokół nas, od środowiska zewnętrznego i wewnętrznego, z których mogą pochodzić ewentualne zagrożenia, zależy także od nas samych, naszego przygotowania merytorycznego w tym zakresie, naszego zdrowia i gotowości sprostania takim zagrożeniom. Można powiedzieć, że zasadniczymi składnikami bezpieczeństwa są gwarancje nienaruszalności podmiotu i swoboda jego rozwoju. To oznacza, że bezpieczeństwo obejmuje zespolenie dwóch składników, tj. zapewnienie przetrwania oraz swobody rozwoju podmiotu (państwa).

Należy przyznać, że nie są to dwa równorzędne składniki w tworzeniu bezpieczeństwa. Właśnie zapewnienie nienaruszalnego przetrwania danego podmiotu stanowi podstawę bezpieczeństwa, dając możliwość fizycznego trwania. Tak należałoby poprawnie rozumieć bezpieczeństwo i jego interpretację. Zapewnienie bezpieczeństwa, to zapewnienie przetrwania podmiotu, stanowiące warunek ciągłego rozwoju. W zakres pojęcia swobody rozwoju, w kontekście bezpieczeństwa, można włączyć także warunki ochrony i obrony wartości interesów danego podmiotu, które umożliwiają co najmniej dorównywanie danego podmiotu innym w szeroko rozumianym postępie cywilizacyjnym.

A teraz wróćmy jeszcze raz do istoty bezpieczeństwa. Moim zdaniem, trafnego określenia użył J. Stańczyk, który podaje: ***istotą opartego na gwarancjach nienaruszalnego przetrwania i swobodach rozwojowych bezpieczeństwa jest pewność***.[1] Pewność jest bowiem warunkiem obu tych składników, choć może być ona obiektywna lub subiektywna. Bezpieczeństwo w syntetycznym ujęciu można określić jako obiektywną pewność gwarancji nienaruszalnego przetrwania i swobód rozwojowych.

Współczesne pojęcie bezpieczeństwa narodowego w całokształcie systemu pojęć i kryteriów bezpieczeństwa zajmuje pierwszoplanową pozycję i decydującą o losach jednostek, społeczności lokalnych i narodów.

Na to składa się wiele przyczyn, z których najważniejsze należałoby uwzględnić podczas rozpatrywania problematyki bezpieczeństwa narodowego.

- **Przyczyna pierwsza** - decydująca o losach jednostek i społeczeństw lokalnych - znaczenie narodu jako trwałej wspólnoty ludzi utworzonej historycznie, powstałej na gruncie wspólnoty

[1] J. Stańczyk, Kres zimnej wojny. Toruń 2004, s. 261.

losów, kultury, religii, języka, terytorium i życia gospodarczego przejawiającego się w świadomości narodowej jej członków.

- **Przyczyna druga** - to znaczenie państwa narodowego jako najwyższej formy organizacyjnej narodu dla realizacji swych celów, z których priorytetem jest bezpieczeństwo narodowe.
- **Przyczyna trzecia** - to doświadczenia minionych wieków, wojen i zniszczeń, grabieży majątku narodowego i zniewolenia w różnych okresach.[2]

Dotychczasowe rozważania, dotyczące problematyki bezpieczeństwa narodowego, przybliżają do dokonania próby syntezy współczesnego postrzegania i określenia bezpieczeństwa narodowego.

W znaczeniu społecznym bezpieczeństwo narodowe stanowi dla jednostek, społeczności lokalnych oraz państwa pierwotną, egzystencjalną, naczelną potrzebę i wartość, a zarazem priorytetowy cel działania we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach organizacji państwowej i samorządowej.

W znaczeniu funkcjonalnym, bezpieczeństwo narodowe jest naczelną misją narodową całego społeczeństwa i jego organizacji państwowej, polegającą na ciągłej realizacji dwóch głównych celów. Po pierwsze - ochrona i obrona wartości i interesów narodowych przed istniejącymi oraz potencjalnymi zagrożeniami, zapewniająca warunki dla realizacji celu drugiego - tworzenia wewnętrznych i zewnętrznych warunków dla swobodnego rozwoju i sprostania wyzwaniom, jakie niesie dla narodu zmienność, nieprzewidywalność i cywilizacja.

Dla wypełnienia misji tworzenia bezpieczeństwa narodowego potrzebne są odpowiednie instytucje i struktury, zwane strukturami realizacyjnymi, bądź systemem bezpieczeństwa narodowego (SBN).

Dlatego w znaczeniu strukturalnym bądź systemowym, bezpieczeństwo narodowe to całościowe organizowanie i przygotowanie państwa do nieprzerwanego tworzenia bezpieczeństwa pod względem prawnym i politycznym, strategicznym i militarnym oraz cywilnym, dyplomatycznym i edukacyjnym, kooperatywnym i integracyjnym (NATO i UE).

W dotychczasowych opracowaniach można spotkać próbę zdefiniowania pojęcia bezpieczeństwa narodowego. Tych definicji na pewno jest kilka

[2] R. Jakubczak, Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Bellona, Warszawa, 2006 r., s. 17.

i nie zamierzam ich przytaczać, ponieważ każda może wzbudzać wątpliwości. Natomiast jest definicja najbardziej odpowiadająca istocie współczesnego bezpieczeństwa narodowego, zawarta w Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, wydanym przez Akademię Obrony Narodowej w 2009 roku, której treść jest następująca: ***BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE - proces lub stan zapewniający funkcjonowanie (aktywność) państwa w podstawowych dziedzinach, umożliwiające przetrwanie, rozwój i swobodę realizacji interesów narodowych w konkretnym środowisku (warunkach) bezpieczeństwa, poprzez podejmowanie wyzwań, wykorzystywanie szans, redukowanie ryzyk oraz przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla jego inte-resów***.

Bezpieczeństwo narodowe jest często utożsamiane z bezpieczeństwem państwa, ponieważ wywodzi się z egzystencjalnych potrzeb ludzkich społeczności zorganizowanych w państwa. Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego jest naczelnym zadaniem polityki państwa. W tradycyjnym rozumieniu kładzie się nacisk na zagrożenia zewnętrzne, jednak bezpieczeństwo narodowe ma również chronić wewnętrzne wartości każdego społeczeństwa i państwa. Bezpieczeństwo narodowe jest także interesem narodowym, utożsamianym z przetrwaniem państwa i narodu, czyli ochroną integralności terytorialnej i niezależności politycznej. Oprócz przetrwania bezpieczeństwo chroni także takie wartości jak: suwerenność, niezawisłość, przeżycie ludności, system społeczny i gospodarczy, prestiż w środowisku międzynarodowym, ideologię, własnych obywateli za granicą, postęp gospodarczy, standard życia ludności.

W chronionych przez bezpieczeństwo narodowe wartościach należałoby wyróżnić cztery podstawowe, tj. ***przetrwanie, integralność terytorialną, niezależność polityczną i jakość życia***. W tym zakresie państwa decydują indywidualnie, jakie wartości powinny być chronione w ramach narodowej polityki bezpieczeństwa; do niej dobierają odpowiednie narzędzia do osiągnięcia wyznaczonego celu. Dobór narzędzi z kolei zależy od rodzaju interesów narodowych, istniejących uwarunkowań, wyzwań i szans rozwojowych, rodzajów i wielkości realnych zagrożeń, potencjalnych możliwości państwa i jego koncepcji polityki bezpieczeństwa.

Struktura bezpieczeństwa narodowego zależy od wielu czynników, a głównie od zagrożeń, celów misji państwa wobec narodu i jego potencjalnych możliwości w różnych dziedzinach. Dlatego uważam za konieczne zatrzymać się na zagrożeniach, jakie istnieją na progu XXI wieku.

1.2 Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa

Przyczyną poczucia zagrożenia są dwa wyraźne źródła, a mianowicie natura i człowiek. Doświadczenia historyczne dowodzą, że największe zagrożenia dla człowieka stanowi drugi człowiek. Już w XVII wieku Thomas Hobbes uznał bezustanny strach i niebezpieczeństwo gwałtownej śmierci za naturalny stan społeczeństwa. Ludzie, zdaniem T. Hobbesa, pozostawieni sami sobie ubiegają się o władzę i korzyści, kierując się motywami własnych interesów. W tym przypadku, bez szerszego uzasadnienia można stwierdzić, iż niebezpieczeństwo rodzi się głównie z dwóch powodów, tj. ***nienawiści do drugiego człowieka i chęci zysku***. Oczywiście, zarówno pierwsze jak i drugie powstaje na różnym tle, w konkretnej sytuacji, ale w swojej istocie sprowadza się do tego samego - zagrożenia życia i zdrowia ludzi oraz ich mienia. Wprawdzie tylko nieliczni współcześni teoretycy socjologii i psychologii zaakceptowali założenia i poglądy Thomasa Hobbesa o naturalnym stanie społeczeństwa ludzkiego, to jednak należy mu przyznać zasługę postawienia problemu „porządku społecznego", w szerokim znaczeniu tego słowa.

Żyjemy w świecie XXI wieku, w którym poziom zagrożenia bezpieczeństwa rośnie z dnia na dzień, a w niektórych obszarach przekracza nawet wyobraźnię przeciętnego człowieka. Rodzi się pytanie: gdzie człowiek pragnie być bezpieczny, jeśli świat zmierza do totalnego niemalże zagrożenia bezpieczeństwa na lądzie, wodzie, w powietrzu i kosmosie.

Ze wstępnych ocen danych statystycznych można bez większego ryzyka twierdzić, że każdy człowiek, bez względu na wiek i pozycję społeczną, chce być bezpieczny w domu i na ulicy, w szkole i pracy, w kawiarni i klubach, w kinach i teatrach, w tramwaju i pociągu, w statkach wodnych, powietrznych i kosmicznych, w parkach i na plażach oraz w innych miejscach użyteczności publicznej. Jednym słowem, człowiek chce być bezpiecznym w każdym miejscu i czasie na terytorium swojego państwa i poza jego granicami. Jak jest w realnym świecie …???

Ponadto niemałą rolę pełni zagrożenie wskutek postępu technologicznego - ze strony różnego rodzaju maszyn lub urządzeń, współczesnych środków komunikacji (lądowych, wodnych, powietrznych, kosmicznych), zmian ekologicznych a nawet narkotyków podsuwanych drugiemu człowiekowi, które powodują śmierć. Nie bez znaczenia dla bezpieczeństwa

narodowego pozostają choroby zakaźne, np. AIDS lub inne jeszcze nie ujawnione.

Drugim z kolei źródłem zagrożenia bezpieczeństwa jest ***natura***. Otaczające nas zjawiska przyrody stanowią bez wątpienia o takich zagrożeniach jak: powodzie, pożary, wichury, wybuchy wulkaniczne, trzęsienia ziemi, warunki atmosferyczne (upały, mrozy) i zwierzęta drapieżne.

Oprócz wymienionych zagrożeń, trzecie tysiąclecie uwypukla nowe zjawiska, do których zaliczamy: ***terroryzm światowy, przestępczość zorganizowaną o zasięgu narodowym i międzynarodowym, broń masowego rażenia (jądrową, chemiczną, biologiczną), masowe migracje, bezrobocie, a ostatnio kryzys finansowy, nieprofesjonalizm elit władzy***.

Już te wymienione kategorie i rodzaje oraz źródła zagrożeń pokazują, że ich charakter jest bardzo złożony i trudno jednoznacznie odpowiedzieć, które z nich stanowią jednorodną całość. Wręcz przeciwnie, zagrożenie to suma zagrożeń cząstkowych, wynikających z różnych otaczających nas zjawisk.[3] Można wysunąć twierdzenie, że nie ma obiektywnej możliwości sporządzenia listy występujących zagrożeń. Stąd prawdopodobnie będzie ona zawsze otwarta, bowiem podstawowym źródłem zagrożenia jest człowiek, a stąd nieprzewidywalność co do jego zamierzeń.

Okazuje się, że ten problem jest jeszcze bardziej złożony. Długoletnie obserwacje wskazują dobitnie, że poszczególne rodzaje zagrożeń odznaczają się zmiennością (pulsacyjnością), tj. w miarę upływu czasu zagrożenie nasila się, by po osiągnięciu stanu krytycznego następował odwrót; przykładem takiego zjawiska może być powódź albo burza lub huragan. Natomiast różne może być tempo narastania zagrożenia w funkcji czasu [Z = F (t)], jak też różna może być forma narastania zagrożenia i jego rozładowania, na przykład napięcie między różnymi państwami może narastać, po czym następuje jego rozładowanie w drodze negocjacji pokojowych lub wojny.[4] Takie sytuacje w dzisiejszej rzeczywistości występują bardzo często bez względu na ich skutki.

Te proste zestawienia wskazują z kolei na skomplikowany charakter pojawiających się zagrożeń z uwagi na fakt zmiennej struktury poszczególnych elementów zagrożeń i skali ich występowania. Rozważania prowa-

---

[3] W. Pokruszyński, Bezpieczeństwo narodowe u progu XXI wieku. Zeszyty Naukowe nr1/70 Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2008, s. 27.

[4] W. Pokruszyński, Bezpieczeństwo narodowe u progu XXI wieku. Zeszyty Naukowe Tom1/4/2008, Józefów 2008, s. 5.

dzone w tym przedmiocie jednoznacznie prowadzą do wniosku, że poczucie bezpieczeństwa jest przeciwne do poczucia zagrożenia. To z kolei oznacza, ***że poczucie bezpieczeństwa występuje zawsze wtedy, kiedy poczucie zagrożenia jest niskie lub minimalne***.

Mogłoby się wydawać, że stanem optymalnym byłoby przyjęcie ustalenia, w którym subiektywna ocena poczucia bezpieczeństwa pokrywałaby się z poczuciem całkowitego bezpieczeństwa, ale to byłoby zbyt uproszczone pojmowanie zjawiska tak istotnego dla ludzkości. Przykłady z przeszłości i teraźniejszości dowodzą jednoznacznie, że poczucie pełnego bezpieczeństwa jednego podmiotu może pokrywać się z całkowitym zagrożeniem dla innego. W takiej dość skomplikowanej sytuacji można dojść do takiej oto interpretacji: w każdym zagrożeniu osiągnięcie stuprocentowego poczucia bezpieczeństwa jest bardzo dobre, lecz wątpliwe; niezbędne jest ocenianie rzeczywistości w przestrzeni pomiędzy poczuciem bezpieczeństwa a poczuciem zagrożenia. To oznacza, że subiektywne poczucie zagrożenia w rzeczywistości składa się z określonej sumy specyficznych zagrożeń, tzn. każde zagrożenie jest inne.[5]

1.3 Struktura bezpieczeństwa narodowego

Na wstępie tego podrozdziału chcę, tylko dla przypomnienia, podać co oznacza termin „struktura" według Słownika języka polskiego z 1981 roku, s. 352. Okazuje się, że ten termin ma wiele znaczeń. Ogólnie można przyjąć, że struktura to układ i wzajemne relacje elementów stanowiących całość; budowa, ustrój i wiele innych znaczeń. W naszym konkretnym przypadku jest ***to struktura organizacyjna bezpieczeństwa narodowego***, zawierająca w sobie wiele elementów i stanowiąca całość, co obrazuje rys. 1.

[5] P. Tyrała, Zarządzanie bezpieczeństwem. Kraków 2000, s. 13.

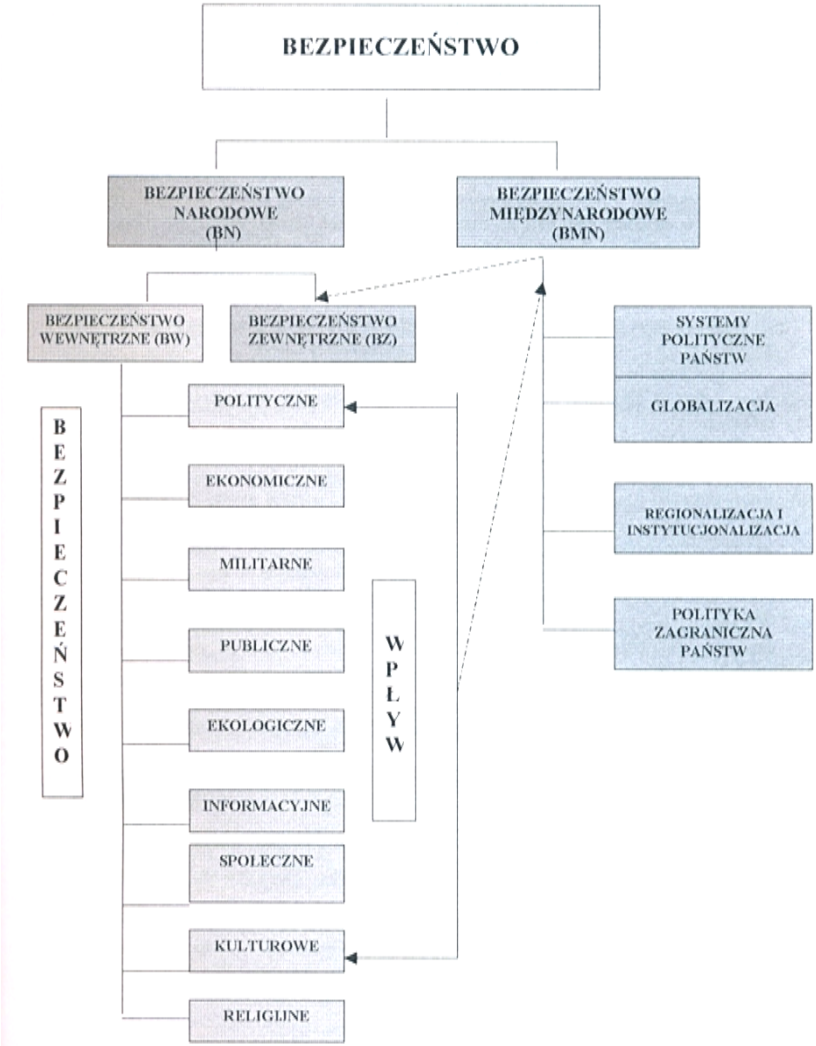

Rys. 1 Struktura bezpieczeństwa narodowego. Źródło: Opracowanie własne.

Ogólnie struktura bezpieczeństwa dzieli się na bezpieczeństwo narodowe (BN) i bezpieczeństwo międzynarodowe (BMN). Bezpieczeństwo narodowe z kolei dzieli się na bezpieczeństwo wewnętrzne (BW) i bezpieczeństwo zewnętrzne (BZ).

W strukturze bezpieczeństwa narodowego każdego państwa pierwszorzędne znaczenie odgrywa bezpieczeństwo wewnętrzne, albowiem zawiera ono: ***bezpieczeństwo polityczne, ekonomiczne, militarne, publiczne, ekologiczne, informacyjne, społeczne, kulturowe i religijne***. Są to podstawowe elementy struktury bezpieczeństwa narodowego, stanowiące gwarancję racjonalnego funkcjonowania państwa w dzisiejszym mało stabilnym świecie.

Bezpieczeństwo międzynarodowe natomiast, mające nadrzędną rolę wobec bezpieczeństwa narodowego, obejmuje takie główne elementy jak: systemy polityczne państw, globalizację, system bezpieczeństwa międzynarodowego, regionalizację i instytucjonalizację oraz politykę zagraniczną państw. Bezpieczeństwo międzynarodowe ma o wiele szerszy zakres znaczeniowy niż bezpieczeństwo narodowe. Nie jest tylko sumą bezpieczeństwa poszczególnych państw, lecz czymś więcej. O jego istocie stanowi zespół czynników, norm i mechanizmów międzynarodowych oraz oddziaływań, które zapewniają każdemu państwu, danego systemu międzynarodowego lub regionu, mniejsze lub większe poczucie pewności niezagrożonego istnienia, przetrwania i swobód rozwojowych.[6] To oznacza, że bezpieczeństwo międzynarodowe obejmuje swoim zasięgiem nie tylko wartość egzystencjalną pojedynczych państw, lecz także wartości wspólne dla danego systemu (sojuszu państw) takie jak: stabilność, pokój, równowaga, współpraca (…). O ich ochronie decyduje prowadzona przez państwa polityka bezpieczeństwa oraz całokształt więzi i instytucji międzynarodowych. Zasadniczą treścią bezpieczeństwa międzynarodowego jest eliminowane zagrożeń dla istnienia, przetrwania, tożsamości oraz rozwoju państw i systemów międzynarodowych, a także kształtowanie pewności tych podmiotów.

Bezpieczeństwo międzynarodowe można i należy traktować jako określoną sekwencję stanów, które składają się na ważny proces społeczny w skali międzynarodowej. ***Mimo względnej trwałości aspiracji, potrzeb i interesów państw, ich bezpieczeństwo zewnętrzne podlega prawom ru-***

---

[6] W. Pokruszyński, Uwarunkowania współczesnego bezpieczeństwa międzynarodowego. Wydawnictwo Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2006, s. 13.

chu systemów międzynarodowych, jako że impulsy do jego ewolucji wychodzą zarówno ze środowiska wewnętrznego, jak i międzynarodowego. System bezpieczeństwa powinien być kompatybilny i jednolity, oparty na umowie pomiędzy suwerennymi państwami, zapewniający im bezpieczeństwo, czyli brak obiektywnie istniejących zagrożeń lub subiektywnego przeświadczenia o ich istnieniu.

Po dokonaniu krótkiego opisu bezpieczeństwa międzynarodowego, tj. jego istoty i roli we współczesnym świecie, przejdźmy do zasadniczej części tego podrozdziału, do bezpieczeństwa wewnętrznego, a konkretnie do charakterystyki jego poszczególnych elementów.

1.3.1 Bezpieczeństwo wewnętrzne

1.3.1.1 Bezpieczeństwo polityczne

Bezpieczeństwo polityczne, w całej strukturze bezpieczeństwa narodowego, zajmuje pierwszorzędne znaczenie, gdyż właśnie ono wpływa zasadniczo na pozostałe ważne elementy układu. Natomiast kreatorem bezpieczeństwa politycznego jest polityka i strategia bezpieczeństwa narodowego. Dlatego w dalszej części rozważań zamierzam przedstawić nieco szerzej kwestie dotyczące polityki bezpieczeństwa w aspekcie zarówno teoretycznym, jak i realistycznym.

Na początek postarajmy uświadomić sobie istotę samego terminu polityki. Według Słownika języka polskiego z 1981 roku, s. 785, ***słowo polityka oznacza działalność władzy państwowej, rządu w dziedzinach: społecznej, gospodarczej, wojskowej, kulturowej i innych, dotycząca spraw wewnętrznych państwa lub stosunków mas, grup społecznych***.

Upraszczając mogę przyjąć, iż polityka obejmuje różne obszary w aspekcie idei i koncepcji podmiotu lub przedmiotu i jest ściśle związana ze strategią, która wyznacza kierunki i metody oraz sposoby realizacji polityki.

Polityk możemy, z punktu widzenia teoretycznego, wyróżnić co najmniej kilka, a mianowicie: politykę bezpieczeństwa, gospodarczą, rolną, finansową, militarną, zagraniczną, obronną, pokojową, kulturową, mieszkaniową, płacową, społeczną i jeszcze inne.

Polityka bezpieczeństwa natomiast obejmuje, najogólniej ujmując, działania danego podmiotu zmierzające do osiągnięcia wcześniej przyjętych celów. Trzymając się tradycyjnego pojmowania roli państw, uznawa-

nej przez realistów, można wnioskować, iż polityka bezpieczeństwa jest domeną państw w wymiarze międzynarodowym. Dlatego najczęściej spotykamy w literaturze przedmiotu definicje polityki bezpieczeństwa narodowego albo bezpieczeństwa państwa.[7]

Politykę bezpieczeństwa narodowego stanowi celowa i zorganizowana działalność kompetentnych organów państwa, zmierzająca do stałego zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, a także współudziału państwa w tworzeniu bezpieczeństwa międzynarodowego.[8] Natomiast działalność organów państwa, w odniesieniu do polityki bezpieczeństwa narodowego, obejmuje ustalanie celów i koordynację działania w zapewnieniu bezpieczeństwa oraz tworzenie zewnętrznych warunków bezpieczeństwa. Tymi celami (głównymi) mogą być: ochrona niepodległości, niezawisłości, suwerenności i integralności terytorialnej; ochrona porządku ustrojowego, praw człowieka i wolności osób znajdujących się w granicach państwa; ochrona dziedzictwa narodowego; zapewnienie warunków rozwoju cywilizacyjnego; ochrona środowiska naturalnego jako dobra narodowego; udział w umacnianiu pokoju światowego i stabilizacji bezpieczeństwa globalnego (światowego).

Wydaje się, że wymienione przeze mnie cele polityki bezpieczeństwa nie powinny wzbudzać u czytelnika wątpliwości z wyjątkiem jednego – suwerenności w warunkach członkostwa w Sojuszach, np. w NATO lub UE. Uważam, iż suwerenność państwa jest zachowana tylko wtedy, kiedy przyjmuje ono na siebie, w drodze referendum, zobowiązania dobrowolnie i kiedy dobrowolnie może z przyjętych zobowiązań zrezygnować.

Następną kwestią do szerszego naświetlenia pozostaje pojęcie ***racji stanu***. Według Encyklopedii PWN z 2003 r., s. 477 - ***to nadrzędny system interesów państwa, przedstawiany jako najwyższe dobro wspólne wszystkich obywateli i podmiotów politycznych, wiąże się zwykle z polityką zagraniczną***. Już sama definicja zawiera w sobie istotę bezpieczeństwa narodowego jako najwyższą wartość jednostki i społeczeństwa lub grup społecznych. Racja stanu może mieć kolosalne znaczenie w sytuacjach nadzwyczajnych albo kryzysowych.

Już wiemy co oznacza termin ***polityka*** i co należy rozumieć pod pojęciem ***racja stanu***. Teraz należałoby przejść do następnego etapu, tj. poka-

---

[7] R. Zięba, Pojęcie bezpieczeństwa zewnętrznego [w:] Dylematy polityki zagranicznej i międzynarodowej. Warszawa 1981, s. 51.

[8] R. Zięba, Leksykon pokoju. Warszawa 1987, s. 156.

zania w przystępny sposób, jakie są relacje pomiędzy tymi pojęciami i jakie są współzależności. Co jest nadrzędne, co jest pierwotne a co wtórne, a może występują one równolegle i jednocześnie (…)?

Jeśli przyjmiemy, że rolą polityki państwa, jako podmiotu stosunków międzynarodowych, jest wskazywanie celów do osiągnięcia w każdym ważnym obszarze, zwłaszcza w obszarze bezpieczeństwa, to jest ona kreatorem racji stanu. Oczywiście czym innym jest bieżąca polityka państwa, którą można odnieść do jednej konkretnej koncepcji realizowanej w okresie jednej kadencji rządu, a czym innym jest polityka bezpieczeństwa w perspektywie wielu lat, której wyrazem jest racja stanu.

Koniecznym staje się uwypuklenie, iż precyzowanie celów politycznych jest rezultatem odniesienia generowanych przez naród (państwo) interesów do prognozowanych i projektowanych warunków, w których państwo będzie funkcjonować. Najbardziej trwałymi, względnie stabilnymi, charakteryzującymi się małą dynamiką zmian, są cele – ideały, zawierające w swej treści społeczne posłannictwo narodu (państwa) – nawet swoisty ***mesjanizm***. Opisują one szczególny powód jego istnienia jako organizacji wielkiej grupy społecznej, orientują jego zachowania na arenie międzynarodowej, a także w obszarze wewnętrznym.

Zbiór celów i wartości musi zatem mieć charakter długofalowy. Jest to jeden z najważniejszych kanonów polityki bezpieczeństwa narodowego, który mówi, że cele i wartości wynikające z racji stanu muszą być wspólne dla większości obywateli i wymagają konsensusu sił politycznych.

Długofalowe posłannictwo państwa, do którego należy dążyć, jest określane mianem ***misji państwa***. Ten społecznie akceptowany ideał ma stanowić główny wyznacznik roli państwa jako podmiotu, stanowiąc trwałą i niezmienną podstawę do wszelkich decyzji podejmowanych przez kolejne rządy. Na tej podstawie tworzony jest zbiór priorytetowych zamierzeń politycznych narodu i państwa, określonych jako wizja państwa. Ustalone w wizji długoterminowe zamierzenia polityczne państwa powinny stanowić bazę do generowania strategii bezpieczeństwa narodowego.

Strategia powinna implementować zbiór celów na cząstkowe cele strategiczne właściwe dla wszystkich elementów systemu bezpieczeństwa narodowego. Zatem z zapisów strategii bezpieczeństwa powinna wynikać koncepcja strategiczna realizacji polityki bezpieczeństwa państwa,

uwzględniająca zasady i sposoby osiągania celów strategicznych w określonych warunkach środowiska międzynarodowego.[9]

1.3.1.2 Bezpieczeństwo ekonomiczne

Jak nigdy w historii ludzkości, dziś bezpieczeństwo ekonomiczne odgrywa niebagatelne znaczenie w systemie bezpieczeństwa narodowego. Dlatego zajmuje ono drugie miejsce, po bezpieczeństwie politycznym, w strukturze bezpieczeństwa narodowego. Jesteśmy światkami jak w XX wieku, wskutek kryzysów ekonomicznych (recesji) rozpadały się systemy polityczno-militarne. A to oznacza, że nie ma racjonalnej polityki państwa bez prężnej, zdrowej i efektywnej gospodarki, czyli ekonomii. Ten fakt powinien kierować uwagę polityków i ośrodków naukowych na bezpieczeństwo ekonomiczne państwa. W dobie toczących się obecnie procesów globalizacji i integracji oraz regionalizacji problem ekonomizacji bezpieczeństwa musi być nie tylko postrzegany lecz konsekwentnie rozwiązywany.

Po tym krótkim wstępie do zagadnień odnoszących się do bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, należałoby przejść do zdefiniowania samego pojęcia, możliwie w przystępnej formie, zrozumiałej dla czytelnika (studenta).

Nie wdając się w istotę, wybrałem na początek jedną definicję spośród wielu, sformułowaną przez Zenona Stachowiaka, a jej treść jest następująca: ***Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa, to taki stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania – poprzez należyte wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju oraz zdolność do skutecznego przeciwstawienia się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych***.[10]

Już z samej definicji wynika, że dla bezpieczeństwa ekonomicznego podstawowymi wartościami jest ochrona poziomu życia, rozwój gospodarczy i zdolność do dostarczania środków niezbędnych do bezpieczeństwa narodowego. To wynika z faktu, że gospodarka tworzy materialną bazę państwa w jego zasadniczych obszarach bezpieczeństwa. Od stabilizacji

---

[9] Z. Stachowiak, Bezpieczeństwo ekonomiczne [w:], Ekonomia obrony, Praca zbiorowa (red) W. Stankiewicz, AON, Warszawa 1994, s. 189.

[10] W. Łepkowski, Podstawy strategii wojskowej. Wyd. AON Warszawa 2006, s. 107.

ekonomicznej zależy stabilizacja i rozwój państwa w różnych sytuacjach polityczno – militarnych lub też kryzysowych.

Bezpieczeństwo ekonomiczne w swojej istocie jest problemem bardzo złożonym, wynika to z różnych uwarunkowań. Gospodarka państwa jest dzisiaj powiązana z partnerami zagranicznymi, ma ograniczony zakres regulacji procesów gospodarczych oraz kurczące się pole suwerenności ekonomicznej. Natomiast zbyt silna ingerencja państwa w gospodarkę ogranicza prywatną przedsiębiorczość albo deformuje mechanizmy funkcjonowania gospodarki i osłania przed konkurencją zewnętrzną. Uzależnienie gospodarki państwa najwyraźniej pokazuje ujawniona światowa recesja finansowa w 2008 roku, kiedy to załamanie amerykańskiego banku spowodowało katastrofalne skutki w skali światowej. Ani państwa, ani rządy do zjawiska tej rangi nie były przygotowane. Skutkiem takiej sytuacji jest nagły wzrost bezrobocia, spowolnienie i zachwianie całej gospodarki, a tym samym niestabilność bezpieczeństwa ekonomicznego. Również inne pola zagrożeń, których ograniczenie lub pokonanie wymaga wysiłku, muszą być rozwiązywane przez rząd, parlament i całe bez wyjątku społeczeństwo.

1.3.1.3 Bezpieczeństwo militarne

Na początek tego ważnego zagadnienia postawmy pytania: Czy w dobie trzeciego tysiąclecia bezpieczeństwo militarne nadal odgrywa istotną rolę w bezpieczeństwie? Czy po definitywnym zakończeniu „zimnej wojny" i upadku komunizmu musimy rozwijać i unowocześniać, w różnej skali siły zbrojne aby zapewnić bezpieczeństwo militarne w systemie bezpieczeństwa narodowego? Odpowiedzi na te pytania, w zasadzie, są zawarte w zagrożeniach i wyzwaniach XXI wieku. Wszystkie oczekiwania optymistyczne, wypowiadane i opisywane na temat pokoju i stabilizacji w świecie, nie mają potwierdzenia w praktyce. Założenia, że świat jednobiegunowy, wolny od rywalizacji wielkich bloków ideologiczno – militarnych, będzie światem pokoju, szybko zostały zweryfikowane przez rozwój wydarzeń międzynarodowych. W miejsce konfrontacji globalnej i groźby wojny nuklearnej, której próg został znacznie obniżony, pojawiły się nowe zagrożenia, takie jak: konflikty etniczne i lokalne, fundamentalizm religijny, terroryzm, wyzwania polityczne, militarne, społeczne i gospodarcze oraz energetyczne.

Proces redefinicji roli czynnika militarnego został wymuszony zmianami środowiska międzynarodowego oraz zmianami charakteru zagrożeń, co miało bezpośrednie przełożenie na bezpieczeństwo militarne. Ponadto, koncepcja bezpieczeństwa militarnego jest zawarta w założeniach strategii obronnej państwa, która wyraźnie wskazuje gotowość do obrony terytorium i niepodległości w układzie sojuszniczym NATO oraz przeciwdziałanie ewentualnym, niekorzystnym zmianom równowagi militarnej w regionie.

Założenia strategii bezpieczeństwa narodowego zawierają m.in. zapis mówiący o tym, że przynależność do Sojuszu Północnoatlantyckiego w znaczący sposób wzmacnia nasze bezpieczeństwo. Należy jednak przyjąć, że bezpieczeństwo musi być zagwarantowane przez potencjał obronny, którego zasadniczą część stanowią siły zbrojne. Do tego zobowiązują także postanowienia art. 3 Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO).

Ponadto, siły zbrojne, zgodnie z art. 5 Traktatu są zobowiązane do udzielania pomocy w przypadku napaści zbrojnej na którekolwiek państwo Sojuszu, co jest traktowane jako napaść przeciwko wszystkim jego członkom. Dlatego współczesne siły zbrojne muszą mieć wydzielone, wyspecjalizowane, dobrze wyszkolone i nowocześnie uzbrojone struktury zadaniowe, w stałej gotowości do wykonania zadania poza granicami własnego kraju w ramach zobowiązań sojuszniczych (np. Irak, Afganistan).

Zakłada się również, że siły zbrojne w czasie pokoju pełnią misję zapewnienia bezpieczeństwa i udzielania niezbędnej pomocy wojskowej organom władzy cywilnej na wypadek katastrof lub klęsk żywiołowych. Innymi słowy armia narodowa jest organizacją wojskową społeczeństwa dla szeroko rozumianej ochrony i obrony narodowej, militarnej i niemilitarnej oraz współudziału w obronie NATO i Unii Europejskiej.

We współczesnych państwach, siły zbrojne stanowią największą i najlepiej zorganizowaną część struktury państwowej, która decyduje o trwałości, stabilności i sile państwa oraz zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego.[11] Natomiast, na arenie międzynarodowej, armia danego państwa, jej potencjał i sprawność należą do podstawowych wyznaczników wizerunku państwa, jego siły i wiarygodności wśród państw sojuszniczych.

Zgodnie ze Strategią bezpieczeństwa narodowego RP z roku 2007, pkt. 57 - udział Polski w obronie kolektywnej zgodnie z artykułem V Traktatu Waszyngtońskiego oraz wspieranie polityki ONZ, NATO, UE w dziedzinie

[11] Strategia bezpieczeństwa narodowego RP. Warszawa MON 2007, s. 15.

reagowania kryzysowego i w działaniach stabilizacyjnych, wiązał się będzie z potrzebą uwzględnienia w planowaniu strategicznym rozszerzonego spektrum zagrożeń, zwłaszcza o charakterze asymetrycznym, oraz nowego kontekstu technologicznego. Warunkami powodzenia operacji wojskowych będą przede wszystkim: uzyskanie przewagi informacyjnej; użycie struktur zadaniowych sił zbrojnych, wyposażonych w nowocześniejszy sprzęt techniczny od sprzętu przeciwnika; zastosowanie zaawansowanych technologii w zakresie dowodzenia; posiadanie możliwości skutecznego rażenia; pełne wykorzystanie zasobów logistycznych.[12]

Na zakończenie tej kwestii - bezpieczeństwa militarnego w systemie współczesnego bezpieczeństwa narodowego - pragnę mocno podkreślić, iż jest ono w permanentnym rozwoju, zależnym od zagrożeń i wyzwań zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Stąd, nawet najdoskonalsze opracowania teoretyczno - użyteczne, merytorycznie poprawne, będą krótkotrwałe pod względem aktualności ponieważ percepcje świata mają charakter wyjątkowo zmienny i nieprzewidywalny.

1.3.1.4 Bezpieczeństwo publiczne

Jeśli bezpieczeństwo publiczne umieściłem w strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego dopiero na czwartym miejscu, to wcale nie zmniejsza jego roli w systemie bezpieczeństwa narodowego. W niektórych dziedzinach życia społecznego, dla jednostki i jego mienia ma pierwszorzędne znaczenie. O roli bezpieczeństwa publicznego, jego strukturze i organach stojących na straży bezpieczeństwa obywateli i ich mienia stanowi zasadnicza treść niniejszego podrozdziału.

Ważna rola tego bezpieczeństwa wynika z zagrożenia w świecie jakim żyjemy na progu XXI wieku, w którym poczucie zagrożenia nie maleje tylko rośnie z każdym dniem, w każdym środowisku (na lądzie, wodzie, w powietrzu i kosmosie). Stan poczucia zagrożenia negatywnie wpływa na rozwój cywilizacyjny jednostki i społeczności, gdyż oddziałuje na kształtowanie warunków życia podmiotu. Uważa się, że zapewnienie bezpieczeństwa publicznego danej społeczności stanowi podstawowy warunek duchowego

[12] Tamże……, str.16

i materialnego rozwoju całej grupy zorganizowanej w państwo i żyjących w tym państwie jednostek ludzkich.[13]

Jeśli znamy już rolę, jaką odgrywa bezpieczeństwo publiczne w państwie w dzisiejszej skomplikowanej rzeczywistości, należałoby zdefiniować same pojęcie ***„bezpieczeństwo publiczne”***. W tym miejscu muszę przyznać, że zdefiniowanie tego pojęcia jednoznacznie nie jest łatwe, ponieważ w literaturze przedmiotu można spotkać pojęcie dwuznaczne, tj. ***„bezpieczeństwo i porządek publiczny”***.

Chociaż te dwa wyrazy występują w działaniu organów, stojących na straży bezpieczeństwa i porządku publicznego bardzo często równolegle, a niekiedy jednocześnie, to w znaczeniu frazeologicznym mają swoją odrębną treść znaczeniową. Szczególnie w literaturze prawniczej przyjęło się używanie tych określeń jednocześnie (razem), zestawiając je w jeden termin - bezpieczeństwo i porządek publiczny.

Jak wszyscy wiemy, żyjemy w epoce dynamicznego rozwoju nowych technologii, które oprócz pozytywnych aspektów w rozwoju cywilizacji, niosą ze sobą wiele ujemnych zjawisk społecznych w państwie. To powoduje zmienność różnych sytuacji w krótkim czasie, w małym obszarze, co powoduje trudności w oddzieleniu tych dwóch terminów. Wydaje się, że pojęć tych nie można traktować ani jako równoważnych, ani jako równoznacznych, mimo to, że w wielu przypadkach ich treści się pokrywają.[14] Istnieją niekiedy zachowania, które będąc naruszeniem porządku publicznego, tworzą jednocześnie zagrożenie bezpieczeństwa publicznego. Przykładów życie tworzy wiele, np. łamanie zasad w ruchu drogowym jest traktowane jako naruszenie porządku publicznego (wykroczenie), a jednocześnie jest zagrożeniem bezpieczeństwa.

Aby zadowolić czytelnika i udzielić odpowiedzi na pytanie: jak ostatecznie należy definiować bezpieczeństwo publiczne, skorzystam z definicji zawartej w Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej z roku 2009, która ma następującą treść: ***Bezpieczeństwo publiczne - to stan na obszarze państwa***

---

[13] S. Pikulski, Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa publicznego, [w:] Bezpieczeństwo to wspólna sprawa. Ochrona bezpieczeństwa publicznego - rozwiązania systemowe w skali kraju i regionu, materiały poseminaryjne pod red. J. Fiebiga, M. Roga, A. Tyburskiej, Szczytno 2002, s. 39.

[14] B. Wiśniewski, S. Zalewski, Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym. WSA Bielsko – Biała 2006, s. 33.

powstały w wyniku zorganizowanej i realizowanej obrony i ochrony osób i mienia przed zagrożeniami na lądzie, morzu i w powietrzu.

Z tej definicji wynikają wszystkie aspekty zagrożenia w trzech zasadniczych środowiskach (pominięto kosmos), a także system obrony i ochrony. To znaczy, że do urzeczywistnienia tak sformułowanej definicji powstał system bezpieczeństwa publicznego, na czele którego stoi Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. To ministerstwo, z ministrem na czele, zgodnie z aktami normatywnymi odpowiada za bezpieczeństwo i porządek publiczny.

Zgodnie z postanowieniami art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 4 września 1997 roku o działaniach administracji rządowej, dział administracji rządowej - sprawy wewnętrzne obejmuje m. in. kwestie dotyczące problematyki bezpieczeństwa publicznego. Ten artykuł stanowi także, iż minister właściwy do spraw wewnętrznych sprawuje nadzór między innymi nad działalnością: Policji, Straży Granicznej (SG), Obrony Cywilnej Kraju (OCK), Państwowej Straży Pożarnej (PSP). Na podstawie analizy zadań określonych w stosowanych przepisach prawa należy stwierdzić, że pierwsze dwie z przedstawionych powyżej instytucji są głównymi podmiotami w sferze bezpieczeństwa publicznego, kolejne natomiast - w sferze bezpieczeństwa powszechnego.[15]

W systemie bezpieczeństwa wewnętrznego i w strukturze bezpieczeństwa publicznego, Policja stanowi najważniejszy organ bezpieczeństwa w tym obszarze. Na mocy ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji jest ona formacją służącą społeczeństwu, przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego. Policja wykonuje zadania związane między innymi z: ochroną życia, zdrowia oraz mienia ludzi przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra, ochroną bezpieczeństwa i porządku publicznego, a także kontrolą przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub w miejscach publicznych. Centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach bezpieczeństwa i porządku publicznego jest ***Komendant Główny Policji***, a na obszarze województwa Wojewoda przy pomocy komendanta wojewódzkiego policji, na obszarze powiatu - komendant powiatowy policji.

---

[15] B. Wiśniewski, S. Zalewski, Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym. Wyd. WSA Bilsko – Biała 2006, s. 92.

Bezpieczeństwo i porządek publiczny można zapewnić w wyniku realizacji różnych działań, których efekt końcowy, jakkolwiek prowadzi do celu głównego, może być też różny. Inne będą bezpośrednie efekty działań zapobiegawczych, zaś inne działań interwencyjnych, a na pewno inne - działań represyjnych, mimo że wszystkie mają jeden cel - zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Dlatego należy bezwzględnie mieć na uwadze także funkcje, jakie spełnia Policja w państwie demokratycznym. Termin „funkcja" ma różne znaczenie, chociaż najczęściej jest związany z rezultatami jakiegoś działania i wówczas oznacza zaspokojenie określonej potrzeby. W niniejszym rozważaniu taką potrzebą jest bezpieczeństwo publiczne i porządek publiczny, którego zapewnienia oczekuje się od Policji.

Do podstawowych funkcji Policji można zaliczyć:

- **funkcję operacyjną** – cechami tej funkcji są: brak formalizmu, tajność, szybkość, skuteczność;
- **funkcję interwencyjną** – jest ona realizowana głównie za pomocą interwencji bezpośredniej i środków przymusu bezpośredniego;
- **funkcję wykrywczą** – wiąże się z zadaniami Policji jako organu ścigania, służy bezpośrednio wykrywaniu przestępstw i wykroczeń;
- **funkcję kontrolno-orzekającą** – realizowaną głównie w wyniku kontroli przestrzegania przepisów prawa przez ich adresatów oraz orzekania w postępowaniu mandatowym w sprawach o wykroczenia;
- **funkcję wykonawczą (egzekucyjną)** – obejmującą realizację zadań zleconych przez sądy, prokuraturę i inne upoważnione organa publiczne oraz egzekucję ich decyzji w zakresie ustalonym przepisami prawa;
- **funkcję wychowawczą** – to głównie realizacja zadań lokalnych, społeczno-organizatorskich;
- **funkcję ochronną** – polegającą na utrzymaniu bezpieczeństwa i porządku publicznego, ochronę życia i zdrowia obywateli oraz mienia przed bezprawnymi zamachami.

Jak nietrudno zauważyć, rola Policji w państwie demokratycznym nie maleje, przeciwnie rośnie wobec zagrożeń XXI wieku.

Kolejnym organem w systemie bezpieczeństwa publicznego jest ***Straż Graniczna (SG)*** powołana do wykonywania zadania ochrony granicy państwowej na lądzie i morzu oraz kontroli ruchu granicznego. Na podstawie postanowień ustawy z dnia 12 października 1990 roku, do zadań Straży Granicznej należy:

1. ochrona granicy państwowej;
2. organizowanie i dokonywanie kontroli ruchu granicznego;
3. wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej, w tym wiz;
4. rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, w zakresie właściwości Straży Granicznej.[16]

Stosownie do uprawnień, w świetle ustawy, Straż Graniczna wykonuje zadania wchodzące w zakres bezpieczeństwa publicznego, tzn. przeciwdziałania przestępstwom i wykroczeniom oraz ścigania ich sprawców, a także zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego i w strefie nadgranicznej.

Należy tu i teraz zaznaczyć, iż ważną cechą odróżniającą SG od Policji jest to, że nie funkcjonuje ona w ramach administracji zespolonej w województwie; jej struktura organizacyjna nie jest związana w ogóle z podziałem administracyjnym państwa.[17]

Na podstawie wykonywanych zadań, ich charakteru, celu i sposobu realizacji do podstawowych funkcji Straży Granicznej należy zaliczyć:

1. funkcję kontrolną;
2. funkcję operacyjną;
3. funkcję interwencyjną;
4. funkcję wykrywczą;
5. funkcję egzekucyjną.

[16] Dz. U. z 2002 roku, nr 171, poz. 1399.

[17] B. Wiśniewski, S. Zalewski, Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym i zadań administracji publicznej. Wydawnictwo WSA Bielsko-Biała 2006, s. 92.

Funkcja kontrolna SG jest, jeśli nie najwyższą, to na pewno jedną z bardzo ważnych. Funkcja ta jest realizowana przez funkcjonariuszy SG na granicznych placówkach kontrolnych.

Funkcja operacyjna to przede wszystkim fizyczna ochrona granicy państwowej, zatrzymanie osób usiłujących lub popełniających przestępstwo podczas nielegalnego przekraczania granicy; zapobieganie transportowaniu przez granicę państwową odpadów, szkodliwych substancji chemicznych oraz materiałów jądrowych i promieniotwórczych, środków odurzających i substancji psychotropowych oraz broni, amunicji i materiałów wybuchowych.

Funkcja interwencyjna jest realizowana za pomocą interwencji bezpośredniej i środków przymusu bezpośredniego w celu zapewnienia porządku publicznego w rejonie przejść granicznych i w strefie nadgranicznej

Funkcja wykrywcza wiąże się przede wszystkim z dokonywaniem kontroli osobistej, a także przeglądaniem zawartości bagaży, sprawdzaniem ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach komunikacji lotniczej, drogowej, kolejowej i wodnej w celu wykluczenia możliwości popełnienia przestępstw lub wykroczeń, zwłaszcza skierowanych przeciwko nienaruszalności granicy państwowej lub bezpieczeństwu w międzynarodowej komunikacji.

Funkcja egzekucyjna obejmuje realizację czynności celnej na jednej czwartej części przejść granicznych o charakterze trzeciorzędnym przez funkcjonariuszy Straży Granicznej; są to przejścia dla ruchu lokalnego.

Przedstawionych funkcji Straży Granicznej nie można traktować rozdzielnie. Podana klasyfikacja ma jedynie na celu wskazanie zasadniczych kierunków działania, w aspekcie dydaktycznym. W rzeczywistości funkcje te przeplatają się ze sobą - realizacji jednych prawie zawsze towarzyszy spełnianie innych.[18]

Centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego jest Komendant Główny Straży Granicznej podległy ministrowi do spraw wewnętrznych.

Następnym nie mniej ważnym organem w systemie bezpieczeństwa publicznego jest ***Centralne Biuro Antykorupcyjne (CBA)*** przeznaczone do walki z korupcją w życiu publicznym i gospodarczym, a także do zwalczania działalności godzącej w interesy ekonomiczne państwa. Do zadań tej służ-

[18] W. Pokruszyński, T. Terlikowski, K. Straszewski, System bezpieczeństwa publicznego Polski. Wyd. AON 1996, s. 170.

by, w myśl ustawy o CBA, należy przede wszystkim: rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw, ujawnianie i przeciwdziałanie przypadkom nieprzestrzegania przepisów ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne, dokumentowanie podstaw i inicjowanie realizacji przepisów ustawy z dnia 21 czerwca 1990 roku o zwrocie korzyści uzyskanych niesłusznie kosztem Skarbu Państwa lub innych państwowych osób prawnych, kontrola prawidłowości i prawdziwości oświadczeń majątkowych lub oświadczeń o prowadzeniu działalności gospodarczej osób pełniących funkcje publiczne, prowadzenie działalności analitycznej dotyczącej zjawisk występujących w obszarze właściwości CBA oraz przedstawianie w tym zakresie informacji Premierowi, Prezydentowi RP, Sejmowi i Senatowi.

Do zadań CBA należy również ujawnianie przypadków nieprzestrzegania określonych przepisami prawa procedur, takich jak:

- podejmowanie i realizacja decyzji w przedmiocie prywatyzacji i komercjalizacji oraz wsparcia finansowego i udzielania zamówień publicznych;
- rozporządzanie mieniem jednostek lub przedsiębiorców, oraz przyznawania koncesji, zezwoleń, zwolnień podmiotowych i przedmiotowych, ulg, preferencji, kontyngentów, plafonów, poręczeń i gwarancji kredytowych.

Zakres zadań CBA i sposobów działania jest o wiele szerszy. Jest on dokładnie opisany w ustawie o CBA i odpowiednich dokumentach normatywnych, którymi posługują się funkcjonariusze tej służby. Chcąc zgłębić wiedzę w tym przedmiocie należy sięgnąć do materiałów źródłowych. Uważam, że wyżej przedstawione informacje o CBA, w znacznym skrócie, wystarczą czytelnikowi (studentowi) do ogólnego poznania tej służby w systemie bezpieczeństwa publicznego.

Jednym z głównych elementów systemu bezpieczeństwa publicznego (podsystemu bezpieczeństwa powszechnego) państwa jest ***Państwowa Straż Pożarna (PSP)***. Jako jeden z podmiotów realizujących zadania w ogólnym systemie, funkcjonuje według określonych reguł postępowania. W postępowaniu tym można wyodrębnić takie funkcje jak:

- **funkcja główna** – obejmuje działalność w zakresie rozpoznawania i zapobiegania zagrożeniom pożarowym oraz innym miejscowym zagrożeniom, a także działalność ratowniczą, której zadaniem jest ochrona życia, zdrowia oraz mienia przed pożarami oraz skutkami innych miejscowych zagrożeń;[19]
- **funkcja pomocnicza** – obejmuje działalność szkoleniowo – kadrową i logistyczną, informacyjną i inną.
- **funkcja kierownicza** – jest ona wyrażona we wszystkich rodzajach i zakresach działalności oraz na wszystkich poziomach struktury organizacyjnej.

Można wysunąć twierdzenie, że tymi trzema funkcjami jest objęta działalność Państwowej Straży Pożarnej i opartego na niej, jako bazie zasadniczej, ***Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (KSRG)*** utworzonego na mocy ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 roku o ochronie przeciwpożarowej. Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy obejmuje jednostki ochrony przeciwpożarowej oraz właściwe inspekcje, straże, służby, instytucje, a także podmioty, które dobrowolnie w drodze umowy cywilnoprawnej godzą się współdziałać w akcjach ratowniczych. Jest on postrzegany jako zespół przedsięwzięć organizacyjnych, szkoleniowych, materiałowo – technicznych, finansowych, obejmujących prognozowanie, rozpoznawanie i zwalczanie pożarów, klęsk żywiołowych i miejscowych zagrożeń, a także organizację i kierowanie akcjami ratowniczymi, skupiający w uporządkowanej wewnętrznie strukturze jednostki ochrony przeciwpożarowej w celu ratowania życia, zdrowia, mienia i środowiska.[20]

Nadzór nad funkcjonowaniem systemu sprawuje minister spraw wewnętrznych, który jest ustawowo zobowiązany do zapewnienia bezpieczeństwa publicznego państwa. Organami Państwowej Straży Pożarnej jako podstawowej bazy KSRG są - organ centralny - ***Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej*** - oraz terenowe - komendanci wojewódzcy oraz rejonowi, którzy są organizatorami i koordynatorami systemu ratowniczo-gaśniczego.

Zatem Państwowa Straż Pożarna spełnia podstawową funkcję zapewnienia sprawnej organizacji działań na rzecz funkcjonowania Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Ta sprawna organizacja działań ma do-

---

[19] Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (Dz. U. Nr 88 z 1992 r.).

[20] System Ratowniczo-Gaśniczy. „Ratownictwo" Nr 1. 1994 r.

prowadzić do osiągnięcia podstawowego celu, jakim jest zapewnienie należytego stanu bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz bezpieczeństwa przed skutkami innych miejscowych zagrożeń.

Aby działania skierowane na osiągnięcie podstawowego celu były skuteczne, muszą być realizowane na podstawie powszechnie przyjętej zasady „sprawnej organizacji działań", która obejmuje między innymi, według J. Zieleniewskiego, takie elementy jak:

- dokonanie wyboru celu jaki ma być osiągnięty;
- określenie sił i środków niezbędnych do osiągnięcia tego celu;
- przygotowanie, oraz zgromadzenie ustalonych sił i środków;
- wykonywanie zadań mających osiągnąć ustalony cel;
- stałe kontrolowanie rezultatów w celu korygowania ustalonych działań.

Te podstawowe elementy sprawnej organizacji działań, odnoszą się w całości do wymienionych na wstępie trzech ogólnych funkcji PSP w systemie bezpieczeństwa publicznego państwa. Stanowią one bowiem niezbędny warunek, aby system mógł funkcjonować racjonalnie poprzez realizację tzw. działań kierowniczych.

Natomiast działania kierownicze mogą występować zarówno podczas wypełniania funkcji podstawowej odnoszącej się do rozpoznawania i zapobiegania zagrożeniom oraz prowadzenia akcji ratowniczych mających na celu ochronę życia i zdrowia ludzi oraz zabezpieczenie mienia przed pożarami i skutkami innych miejscowych zagrożeń, jak też i funkcji pomocniczych.

Z elementów składających się na sprawną organizację działań, którą można określić generalnie jako działania kierownicze na poszczególnych poziomach struktury organizacyjnej Państwowej Straży Pożarnej, możemy wyodrębnić cztery podstawowe funkcje PSP w systemie bezpieczeństwa publicznego w zakresie walki z pożarami i skutkami innych zagrożeń. Tymi podstawowymi funkcjami są:

1. funkcja planowania;
2. funkcja organizowania;
3. funkcja pobudzania;
4. funkcja kontrolowania.

Funkcja planowania w zakresie realizacji zadań przez Państwową Straż Pożarną na rzecz walki z pożarami, klęskami żywiołowymi i innymi miejscowymi zagrożeniami, spełnia wiodącą rolę. Jej głównym zadaniem jest sformułowanie wszystkich przyjętych działań mających na celu zabezpieczenie osiągnięcia założonych celów. Punktem wyjścia, przy realizacji funkcji planowania, są ogólne cele i zadania wynikające z ustaw i aktów wykonawczych. Planowanie działań PSP, odbywa się na różnych poziomach jej struktury organizacyjnej.

Podczas realizacji funkcji planowania w Państwowej Straży Pożarnej, należy uwzględnić możliwość wystąpienia różnych czynników mogących mieć istotny wpływ na działalność poszczególnych struktur organizacyjnych co może z kolei skutkować przygotowaniem odpowiednich dla nich sposobów działania.

Istotnymi elementami funkcji planowania realizowanej w Państwowej Straży Pożarnej jest działalność związana z prognozowaniem zagrożeń. Chodzi tu o prognozowanie rozwoju sytuacji pożarowych, a więc oceny stanu bezpieczeństwa przeciwpożarowego w zależności od danych warunków tak istniejących jak i zmieniających się w przyszłości w związku z perspektywicznymi planami rozwoju. Prognozowanie obejmuje również przewidywanie rozwoju lub zmian jakie mogą występować w grupie innych miejscowych zagrożeń. Na podstawie wyników prognozowania przy realizacji funkcji planowania określa się m.in. takie elementy jak: współdziałanie pomiędzy poszczególnymi podmiotami ratowniczymi, rodzaje i ilości niezbędnych sił i środków, rodzaje programów i kierunków kształcenia w zakresie wykonywania zadań przez jednostki PSP.

Funkcja organizowania obejmuje całokształt wynikających z planowania czynności przygotowawczych niezbędnych do wykonania podstawowego zadania. Funkcja organizowania wyraża się w Państwowej Straży Pożarnej tym, że w wyniku przeprowadzonych działań związanych z realizacją funkcji planowania, tworzone są takie struktury organizacyjne, które mają zapewnić realizację nadrzędnego zadania polegającego na ochronie życia i zdrowia ludzkiego oraz mienia przed pożarami oraz skutkami innych miejscowych zagrożeń.

Poprzez realizację funkcji organizowania tworzone są struktury w Państwowej Straży Pożarnej, a więc Jednostki Ratowniczo-Gaśnicze, komendy rejonowe, wojewódzkie, Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, Szkoły Pożarnicze, Ośrodki Szkolenia oraz placówki naukowo-badawczo-

rozwojowe. Funkcje planowana i organizowania muszą być funkcjami wyprzedzającymi w stosunku do realizacji zadań związanych z osiągnięciem zasadniczego celu, do którego powołana jest Państwowa Straż Pożarna.

Funkcja pobudzania Państwowej Straży Pożarnej w ogólnym systemie bezpieczeństwa publicznego polega przede wszystkim na formach oddziaływania na otoczenie. Funkcja pobudzania polegać będzie na motywowaniu poszczególnych elementów mających wpływ na stan bezpieczeństwa publicznego do podejmowania działań zmierzających do osiągnięcia celu głównego, jakim w tym przypadku jest zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz bezpieczeństwa przed skutkami innych miejscowych zagrożeń. Do podstawowych elementów funkcji pobudzania są zaliczane: zlecanie, a w tym rozkazywanie; współdziałanie; motywowanie.

Funkcja kontrolowania jest realizowana w systemie działań na rzecz bezpieczeństwa publicznego państwa. Funkcja ta wynika z charakteru podstawowych czynności i zadań, jakie Państwowa Straż Pożarna realizuje w ramach nabycia uprawnień ustawowych.

Ogólnie można stwierdzić, że funkcja kontrolowania obejmuje szereg różnorodnych czynności polegających na porównywaniu rzeczywistego stanu bądź przebiegu działań, postaw i zachowań z przyjętymi ogólnie obowiązującymi normami, przepisami, planami ustalonymi przy realizacji innych funkcji, o których już była mowa wyżej.

W wyniku realizacji funkcji kontrolowania organy Państwowej Straży Pożarnej są uprawnione między innymi do nakazania (w trybie decyzji) usunięcia stwierdzonych uchybień w stanie bezpieczeństwa przeciwpożarowego; wstrzymania prac powodujących powstanie bezpośredniego niebezpieczeństwa pożaru bądź innego miejscowego zagrożenia; zakazu użytkowania maszyn, urządzeń, środków transportu, eksploatacji pomieszczeń, obiektów lub ich części o ile stwierdzone nieprawidłowości naruszają ustalony stan bezpieczeństwa publicznego w zakresie ochrony przeciwpożarowej i innych miejscowych zagrożeń.

Reasumując, można stwierdzić, że funkcje realizowane przez Państwową Straż Pożarną na rzecz stanu bezpieczeństwa publicznego państwa są niczym innym, jak realizowaniem kierowania jednostkami organizacyjnymi zobowiązanymi do wykonywania czynności związanych z ochroną przeciwpożarową, ludzi i ich mienia, a także zwalczaniem skutków innych miejscowych zagrożeń.

Ważnym podmiotem w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego (w podsystemie bezpieczeństwa powszechnego) państwa, jest ***Obrona Cywilna Kraju (OCK)*** funkcjonująca na podstawie ustawy z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony.[21] Do głównych zadań obrony cywilnej zalicza się: ochronę ludności, udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny i współdziałanie z odpowiednimi podmiotami w walce z klęskami żywiołowymi, z zagrożeniem środowiska i w usuwaniu ich skutków. Stosownie do podziału administracyjnego Obrona Cywilna jest zorganizowana na wszystkich poziomach struktury państwa. Na szczeblu centralnym – Szef Obrony Cywilnej Kraju, województwa - wojewoda, powiatu – starosta, gminy – wójt, (burmistrz i prezydent miasta).

Wyżej wymienione organa wykonują zadania przy pomocy Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej i zespołów reagowania kryzysowego, tj. wojewódzkiego, powiatowego i gminnego. Wiele spraw dotyczących problematyki bezpieczeństwa publicznego oraz ochrony porządku konstytucyjnego reguluje ustawa z dnia 21 czerwca 2002 roku o stanie wyjątkowym.

Artykuł 2 tejże ustawy określa dokładnie warunki wprowadzenia stanu wyjątkowego, które odnoszą się do bezpieczeństwa publicznego porządku konstytucyjnego. Ten artykuł stanowi, że stan wyjątkowy wprowadza się w sytuacji szczególnego zagrożenia konstytucyjnego ustroju państwa oraz bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego, w tym powodowanego działaniami terrorystycznymi, które nie mogą być usunięte przez użycie zwyczajnych środków konstytucyjnych. Do najważniejszych postanowień w myśl tej ustawy należy to, że:

- działania przywracające konstytucyjny ustrój państwa, bezpieczeństwo obywateli lub porządek publiczny, a w szczególności koordynację oraz kontrolę funkcjonowania administracji rządowej i samorządowej wykonuje Prezes Rady Ministrów i wojewoda w przypadku wprowadzenia stanu wyjątkowego na obszarze odpowiednio większym niż obszar jednego województwa oraz na obszarze jednego lub części województwa;
- jeżeli organa gminy, powiatu lub samorządu województwa nie wykazują dostatecznej skuteczności w wykonywaniu zadań publicznych lub w realizacji zadań wynikających z przepisów o wprowa-

[21] Dz. U. z 2002 roku, nr 147. poz. 1229.

dzeniu stanu wyjątkowego, Prezes Rady Ministrów na wniosek właściwego wojewody może zawiesić te organa do czasu zniesienia stanu wyjątkowego lub na czas określony i ustanowić w ich miejsce zarząd komisaryczny sprawowany przez komisarza rządowego.

Tu należy mocno uwypuklić zagadnienie stanu wyjątkowego, który jako instytucja stanów nadzwyczajnych służy przede wszystkim organom państwa, a one mogą go wykorzystać w celu wykonywania swoich zadań w sposób, jaki w normalnych warunkach jest niemożliwy, gdyż wkracza w obszar praw człowieka i swobód obywatelskich. I dlatego wprowadzenie stanu nadzwyczajnego jest tak mocno ograniczone konstytucyjnymi, licznymi warunkami.

Zgodnie z ustawą z dnia 5 czerwca 1998 roku o administracji rządowej wojewoda jest przedstawicielem Rady Ministrów w województwie i dlatego, zgodnie z prawem, spełnia najważniejszą rolę w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego, a tym samym bezpieczeństwa publicznego. Zatem wojewoda organizuje i realizuje współdziałanie wszystkich jednostek organizacyjnych województwa w zakresie: zapobiegania zagrożeniom życia, zdrowia i mienia; utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego; zapobiegania klęskom żywiołowym i innym zagrożeniom oraz usuwania ich skutków; ochrony praw obywatelskich.

W wyżej wymienionym zakresie wojewoda ma prawo wydawania poleceń wszystkim organom administracji rządowej i organom samorządu terytorialnego - tylko w sytuacjach nadzwyczajnych. Bardzo ważnym uprawnieniem wojewody jest również wydawanie rozporządzeń porządkowych w zakresie nieuregulowanym w ustawach lub innych przepisach jeśli zachodzi konieczność ochrony życia, zdrowia lub mienia w celu zapewnienia porządku i bezpieczeństwa publicznego.

Z kolei szczebel powiatu, działający między innymi w sferze bezpieczeństwa wewnętrznego, w oparciu o postanowienia ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym wykonuje zadania nie powierzone gminie, dotyczące między innymi: ochrony przeciwpowodziowej i przeciwpożarowej oraz zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia, zdrowia i mienia obywateli.[22] Starosta, będący zwierzchnikiem powiatowych służb, w sytuacjach szczególnych kieruje nimi w czasie akcji. Bardzo

[22] Dz. U. z 2001 roku, nr 142, poz. 1592.

ważne jest również to, że zarząd powiatu, któremu przewodniczy starosta, ma uprawnienia podobne do wojewody w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego, o ile dotyczy to obszaru nieuregulowanego w odrębnych ustawach lub rozporządzeniach, a przyczyny wydawania powiatowych przepisów porządkowych występują na terenie więcej niż jednej gminy.[23]

Niższym szczeblem odpowiedzialności za bezpieczeństwo wewnętrzne jest ***gmina***. Gmina na mocy ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym odpowiada za zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, tj. bezpieczeństwa obywateli, porządku publicznego, ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej.

Po dokonaniu analizy w tej materii dochodzę do wniosku, że odpowiedzialność za bezpieczeństwo publiczne ponoszą wszystkie organa struktury państwowej i samorządowej na różnych poziomach systemu, a także my sami - obywatele, bez względu na płeć, wiek i przynależność społeczną w państwie.

Od 1990 roku w systemie bezpieczeństwa publicznego należne miejsce zajmują *straże gminne (miejskie)*. Są samorządową, umundurowaną formacją powoływaną do ochrony porządku publicznego na terenie gminy i spełniającą służebną rolę wobec społeczności lokalnej. Początkowo podstawę prawną ich działania stanowiła ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (rozdział 4 ustawy),[24] a od 1 stycznia 1998 r. obowiązuje ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych,[25] która w sposób całościowy reguluje funkcjonowanie straży, rezygnując w ten sposób z zapisów ustawy o Policji.

Powoływanie straży gminnej (miejskiej) nie jest obligatoryjne. Gmina może utworzyć straż w dowolnym momencie, jak również może zrezygnować z niej, czyli rozwiązać ją. Straż ma wykonywać przede wszystkim zadanie własne gminy, polegające na ochronie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli na jej terenie, jak również może wykonywać niektóre zadania zlecone gminie przez administrację rządową. Koszty funkcjonowania straży w całości pokrywane są z budżetu gminy. To gmina, a właściwie organ powołujący straż do życia - rada gminy - określa stan etatowy, szczegółową strukturę organizacyjną, a także wpływa na wyposa-

---

[23] B. Wiśniewski, S. Zalewski, Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym i zadań administracji publicznej. Wyd. WSA Bielsko-Biała 2006, s. 96.

[24] Dz. U. z 1990 r. nr 30, poz. 179 z późn. zm.

[25] Dz. U. z 1997 r. nr 123, poz. 779 z późn. Zm.

żenie straży. Nadzór nad działalnością straży sprawuje wójt (burmistrz, prezydent miasta), natomiast w zakresie fachowym - Komendant Główny Policji, poprzez właściwego terytorialnie komendanta wojewódzkiego Policji.[26]

Z punkty widzenia formalnego straż jest jednostką organizacyjną gminy (miasta), ale w szczególnych przypadkach, rada gminy może zdecydować inaczej i umiejscowić Komendę straży w strukturze urzędu gminy. Kierowanie strażą sprawuje komendant powoływany lub odwoływany przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) po zasięgnięciu opinii właściwego terytorialnie komendanta Policji.

Gmina (rada gminy) podejmując decyzję, w formie ustawy, o powołaniu do życia straży musi wziąć pod uwagę koszty z tym związane. Koszty te obejmują nie tylko wynagrodzenie zatrudnionych strażników, świadczenia socjalne, ale także utrzymanie siedziby straży, zakup wyposażenia i sprzętu oraz koszty ich eksploatacji, umundurowanie strażników i wiele innych. Gmina musi być pewna, jaką część swego budżetu rocznie może przeznaczyć na funkcjonowanie straży. Liczba zatrudnionych strażników to także wynik zakresu zadań, jakie mają być przez straż wykonywane w celu utrzymania porządku publicznego. Występuje zatem zależność - im więcej zadań, tym liczniejsza straż miejska, lepiej wyszkolona i lepiej wyposażona. Natomiast im liczniejsza straż, tym większe potrzeby lokalowe. Nasuwa się wniosek, że tylko bogate gminy, tworzące liczne etatowo straże, powołują je jako jednostki organizacyjne gminy. Z doświadczeń praktycznych wynika, iż zazwyczaj jednostkami takimi są straże zatrudniające ponad 30 osób.[27]

Ważnym elementem działania straży jako jednostki organizacyjnej gminy jest fakt dysponowania własnym budżetem. Komendant w tym przypadku podejmuje decyzję w zakresie wydatkowania pieniędzy, przedstawiając zarządowi gminy raz w roku rozliczenie z uzasadnieniem co do podjętych decyzji finansowych.

Straż gminna (miejska) jako jednostka organizacyjna ma częściową samodzielność w decydowaniu o sposobach i formach działania na terenie gminy, a także sama ma prawo dokonywania modyfikacji w zależności od sytuacji i potrzeb społecznych. Sytuacje w gminie (mieście) mogą się zmie-

---

[26] R. Rojtek, Prawne i organizacyjne aspekty funkcjonowania straży gminnych i miejskich. Materiały z konferencji naukowej. Wyższa Szkoła Informatyki, Zarządzania i Administracji, Warszawa 2007, s. 262.

[27] Tamże, s. 263.

niać z różnych powodów i dlatego działanie straży musi być adekwatne do nowych warunków.

W strukturze gminy znajdują się najczęściej straże małe, zwłaszcza te, które liczą od kilku do kilkunastu etatów. Funkcjonują one na zasadzie wydziału lub samodzielnych stanowisk w urzędzie gminy. Przyczyną takiego stanu jest ograniczenie kosztów funkcjonowania straży. W takich przypadkach, siedzibą straży jest zazwyczaj urząd gminy, w którym straż korzysta z niezbędnych urządzeń do jej funkcjonowania. Obsługę administracyjną wykonują właściwe, merytorycznie przygotowane komórki urzędu gminy, natomiast straż wykonuje swoją powinność prewencyjną.

Będąc w strukturze urzędu gminy straż miejska jest pozbawiona całkowitej samodzielności w podejmowaniu decyzji dotyczących sposobów wypełniania powinności. Podległość burmistrzowi, trwałe powiązanie z urzędem powoduje to, że nie ma samodzielności w rozwoju straży, kierowaniu jej działaniem w zależności od potrzeb i oczekiwań społeczności.

Straż miejska, spełnia wiele funkcji istotnych z punktu widzenia utrzymania bezpieczeństwa publicznego w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego. Jeśli nawet nie każdej straży można przypisać te same funkcje ze względu na charakter wykonywanych zadań, to w większości przypadków są one realizowane przez każdą z nich.

Do podstawowych funkcji straży gminnej (miejskiej) zalicza się:

- ochrona - związana z utrzymaniem porządku publicznego na terenie gminy;
- porządkowa – egzekwowanie przestrzegania przez społeczność lokalną przepisów prawa w zakresie porządku publicznego;
- prewencja – stałe patrolowanie ulic i osiedli gminy oraz realizacja zgłaszanych do straży interwencji w zakresie ochrony porządku;
- profilaktyczna – zapobieganie przestępstwom, wykroczeniom i zjawiskom kryminogennym, prowadzenie profilaktyki wychowawczej wśród młodzieży i dorosłych;
- informacyjna – informowanie odnośnych służb i instytucji o zaobserwowanych zagrożeniach, informowanie społeczności lokalnej o stanie i rodzajach występujących zagrożeń oraz sposobach ich eliminacji;

- społeczno-administracyjna – współdziałanie w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego z zainteresowanymi organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi;
- integrująca społeczności lokalne - poprzez udział w imprezach sportowych, kulturalnych, charytatywnych organizowanych przez gminę (miasto), organizacje społeczne, szkoły, straż miejską;
- obronna - w wypadku zaistnienia zagrożeń bezpieczeństwa i porządku publicznego państwa (funkcja wynikająca z obowiązywania odrębnych przepisów).

Straż wykonuje zadania w zakresie porządku publicznego wynikające z ustaw i aktów prawa miejscowego. Podstawowy katalog zadań dla straży gminnych (miejskich) został określony w ustawie o strażach gminnych z 29 sierpnia 1997 roku w Art. 11. Wykaz zadań wykonywanych przez każdą ze straży może się różnić od siebie, w zależności od priorytetów określonych przez gminę (miasto), realnie występujących zagrożeń i możliwości osobowo-technicznych.

Gmina, jako organ samorządu terytorialnego, znająca zagrożenia występujące na jej obszarze oraz potrzeby jej mieszkańców w zakresie bezpieczeństwa publicznego, może dostosować działania straży do jak najpełniejszego zaspokojenia tych potrzeb. Mając poza tym na uwadze, że uprawnienia straży w całym kraju są te same, nie zachodzi obawa o zaniechanie podjęcia interwencji tam, gdzie istnieje w danym momencie taka potrzeba, nawet gdy zadania w tym zakresie nie są dla straży priorytetowe.[28] Strażnicy, zgodnie ze swoimi uprawnieniami mają obowiązek do: udzielania pouczeń, legitymowania osób, ujęcia osób, nakładania grzywien, dokonywania czynności wyjaśniających, usuwania pojazdów i ich unieruchamiania, wydawania poleceń, żądania niezbędnej pomocy, zwracania się o pomoc, obserwowania i rejestrowania obrazu zdarzeń w miejscach publicznych. Podczas wykonywania zadań, strażnicy mogą posługiwać się środkami przymusu bezpośredniego, takimi jak: siła fizyczna, kajdanki, pałki obronne wielofunkcyjne, psy obronne, paralizatory elektryczne, ręczne miotacze gazu. W pewnych przypadkach strażnik może używać broni palnej bojowej (np. w czasie konwojowania).

Straż gminna (miejska) ma już wiele definicji, ale do końca jeszcze nie ma w tej kwestii konsensusu. Dyskusje trwają nadal, w różnych opracowa-

[28] Tamże, s. 268.

niach traktowane są one różnie. Można zatem przyjąć, że we wszystkich możliwych sytuacjach straż gminna (miejska) wykonuje zadania dążąc do zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego.

W strukturze bezpieczeństwa narodowego występuje ***Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW)***; ostatnio ten bardzo ważny organ bezpieczeństwa umieszczono w podsystemie bezpieczeństwa ustrojowego i podporządkowano Prezesowi Rady Ministrów. Właściwość ABW określono w ustawie mianem ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i jego porządku konstytucyjnego.[29] Jeśli takie określenie zostało sformułowane w ustawie, to ABW staje się organem wiodącym w systemie władzy wykonawczej.

Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego - zgodnie z postanowieniem ustawy z 24 maja 2002 roku wykonuje w państwie takie zadania jak:

1. rozpoznanie, zapobieganie i zwalczanie zagrożeń godzących w bezpieczeństwo państwa oraz jego porządek konstytucyjny, a w szczególności w suwerenność i międzynarodową pozycję, nienaruszalność oraz niepodzielność jego terytorium, a także obronność państwa;
2. rozpoznanie, zapobieganie i wykrywanie oraz ściganie sprawców przestępstw: terroryzmu, szpiegostwa, naruszenia tajemnicy państwowej i innych przestępstw godzących w bezpieczeństwo państwa, godzących w podstawy ekonomiczne państwa, korupcji osób pełniących funkcje publiczne, związanych z produkcją i obrotem towarami i technologiami o znaczeniu strategicznym dla państwa, nielegalnego wytwarzania i posiadania oraz obrotu amunicją i materiałami wybuchowymi, a także bronią masowej zagłady i środkami odurzającymi oraz substancjami psychotropowymi;
3. realizację zadań służby ochrony państwa oraz wykonywania funkcji krajowej służby bezpieczeństwa i ochrony informacji niejawnych;
4. uzyskiwanie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji mogących mieć istotne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa i jej porządku konstytucyjnego;
5. podejmowanie innych działań określonych w odrębnych ustawach i porozumieniach międzynarodowych.

[29] Ustawa z dnia 24 maja 2002 roku o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, Art. 1.

Zarówno ustawowa właściwość, jak i szeroki zakres zadań Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego pozwala na uchwycenie jej odrębności od innych organów państwa - naczelnych organów administracji rządowej (ministrów), innych służb specjalnych, a także organów policyjnych. Ustawowo przypisane zadania ABW, związane z ochroną porządku konstytucyjnego sytuują tę służbę jako najważniejszą wśród organów władzy wykonawczej w omawianym podsystemie. Ochrona porządku konstytucyjnego - postrzegana jako obszar działania ABW - obejmuje realizację zadań, związanych z ochroną procesów decyzyjnych władz publicznych oraz pozyskiwaniem informacji ważnych dla bytu, niezależności i pozycji państwa.[30]

Zadania wykonywane przez ABW mieszczą się w trzech podstawowych obszarach, a mianowicie: pozyskiwanie i przetwarzanie informacji o zagrożeniach, ściganie sprawców niektórych zagrożeń i przeciwdziałanie zagrożeniom. Dlatego ABW przypisano trzy główne funkcje, tj. ***informacyjną, procesową i ochronno-kontrolną***.

Funkcja informacyjna - podstawowa funkcja służb wywiadu i kontrwywiadu w realizacji zadań stawianych przez państwo w zakresie rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom w obszarze bezpieczeństwa. Dysponowanie wiedzą o zagrożeniach wymaga z jednej strony systematycznego dopływu informacji z różnych źródeł, z drugiej natomiast analizowania, przetwarzania, wnioskowania i wykorzystywania w procesach decyzyjnych dotyczących bezpieczeństwa państwa. Podstawowym celem pracy służb specjalnych (ABW i AW) jest uzyskanie wiarygodnego obrazu co do zagrożenia i umożliwienie podjęcia racjonalnych decyzji.

Funkcja procesowa - podstawowa funkcja kontrwywiadu w obszarze rozpoznawania i przeciwdziałania w sferze bezpieczeństwa oraz ścigania sprawców przestępstw zgodnie z ustawą. W działalności służb specjalnych wyróżnia się zadanie należące do kategorii ścigania. Rezultatem działania tych służb jest wynik procesowy. Obok katalogu przestępstw przeciwko państwu, znajdujących się w kodeksie karnym np. zdrada stanu, zdrada dyplomatyczna czy zamach na Prezydenta, napaść na przedstawicieli państw obcych można wymienić korupcję i czyny identyfikowane ze zjawiskiem terroryzmu. W sferze korupcji większą rolę spełnia Centralne Biuro Antykorupcyjne.[31]

---

[30] S. Zalewski, Ewolucja modelu polskich służb specjalnych 1990-2002. Warszawa 2002, s. 14.

[31] Ustawa z 9. O6 2006 r. o CBA (Dz. U. nr 104 poz. 708).

Funkcja ochronno-kontrolna - dotyczy przede wszystkim przeciwdziałaniem naruszenia tajemnicy państwowej i służbowej. Ustalenia w tym zakresie zawiera ustawa z 1999 roku o ochronie informacji niejawnych, dostosowując normy prawa krajowego do standardów NATO. Ustawa wprowadziła wiele rozwiązań organizacyjnych, wyznaczając służbom specjalnym konkretne zadania w zakresie ochrony i kontroli przestrzegania tajemnicy państwowej i służbowej. Należyta realizacja tej funkcji wymagała utworzenia w ramach służb specjalnych dodatkowych wyspecjalizowanych komórek organizacyjnych, które mają obowiązek przestrzegania procedur sprawdzających i prowadzenie szkolenia w zakresie ochrony tajemnicy.

Funkcje służb specjalnych, ukierunkowanych na ochronę porządku konstytucyjnego, należałoby uzupełnić ukazaniem ich miejsca w strategii bezpieczeństwa narodowego. W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 8 września 2007 roku, w pkt. 101 podano: *Charakter współczesnego bezpieczeństwa wymaga spójnego oraz całościowego podejścia, uwzględniającego współpracę, koordynację oraz wymianę informacji pomiędzy służbami i instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo narodowe. Skomplikowana natura obecnych zagrożeń powoduje, że skuteczność służb specjalnych pozostaje kluczowa dla ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, praw obywateli i porządku konstytucyjnego państwa*.[32]

Współczesne służby specjalne, cywilne i wojskowe, oprócz stałych ustawowych zadań w zakresie bezpieczeństwa narodowego, natury ogólnej i szczegółowej muszą ze szczególną ostrością traktować wykrywanie i rozpoznawanie zjawisk terroryzmu, przestępczości zorganizowanej i proliferacji broni masowego rażenia. Najmniejsze uchybienie w tym obszarze powoduje, że państwo może doznać ogromnych strat w infrastrukturze i ludziach, zwłaszcza w dużych aglomeracjach miejskich.

Kończąc rozważania w niniejszym podrozdziale, chcę zauważyć, iż w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego ważną rolę pełnią także inne służby (organa) takie jak: Biuro Ochrony Rządu, Służba Kontrwywiadu Wojskowego i Żandarmeria Wojskowa, sądownictwo, Służba Celna, Najwyższa Izba Kontroli i Rzecznik Praw Obywatelskich.[33]

---

[32] Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP. MON Warszawa 2007, pkt. 101, s. 25.

[33] W niektórych opracowaniach i materiałach źródłowych można spotkać inny podział bezpieczeństwa wewnętrznego. W materiałach nt. Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym, Bielsko-Biała 2006, występuje bezpieczeństwo publiczne, powszechne i ustrojowe. W Strategii bezpieczeństwa

1.3.1.5 Bezpieczeństwo ekologiczne

Zanim zaczniemy rozważania na temat bezpieczeństwa ekologicznego zacznijmy od samego pojęcia terminu ***„ekologia”***. Według Słownika języka polskiego z roku 1978, tom 1 PWN, s. 521 – ekologia (gr.) to dziedzina biologii badająca wzajemne stosunki między organizmami a otaczającym je środowiskiem. Natomiast w Encyklopedii PWN z roku 2003 - ekologia (gr.) to nauka biologiczna zajmująca się strukturą i funkcjonowaniem przyrody, obejmuje całość zjawisk dotyczących wzajemnych zależności między organizmami a ich żywym i martwym środowiskiem. Po tym wyjaśnieniu należałoby określić pojęcie ***bezpieczeństwa ekologicznego***. Według W. Michajłowa - ***bezpieczeństwo ekologiczne to likwidacja lub zmniejszenie do minimum zagrożeń zdrowia i życia człowieka, których źródłem jest środowisko naturalne***.[34]

O wielkim znaczeniu bezpieczeństwa ekologicznego w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego świadczy stanowisko wyrażone w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z roku 2007 w pkt. 75 i 76 s.19. *Nadrzędnym celem działań państwa w obszarze bezpieczeństwa ekologicznego jest zapewnienie obywatelom warunków do lepszego życia w zdrowym środowisku poprzez ochronę przyrody, w tym stymulowanie procesów zrównoważonego rozwoju. Osiągnięcie tego wymagać będzie w szczególności pełnego wdrożenia standardów europejskich w sferze polityki ekologicznej, a zwłaszcza w odniesieniu do kompletności i stabilności regulacji prawnych, spójności i efektów działań w zakresie monitoringu i kontroli, zakresu i efektów edukacyjnych oraz opracowywania i realizowania przez grupy i organizacje pozarządowe projektów na rzecz ochrony środowiska.*

Bezpieczeństwo ekologiczne, zwane inaczej bezpieczeństwem środowiskowym, stanowi nowy znaczący wymiar bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego. Jest ono nie tylko działalnością w obszarze wewnętrznym państwa, ale i zewnętrznym, a nawet sojuszniczym. Bezpieczeństwo ekologiczne, ujmując bardzo ogólnie, jest procesem ewolucyjnym, podlegający zmianom w skali masowej.

Dzisiaj ekosfera podlega istotnym uwarunkowaniom niezbędnym do rozwoju społeczeństwa proekologicznego, a nawet istnienia poszczegól-

---

narodowego RP z roku 2007, s. 15, pkt. 58 bezpieczeństwo wewnętrzne obejmuje bezpieczeństwo publiczne i powszechne, a ustrojowego nie ma, dlaczego?

[34] W. Michajłow, Problemy bezpieczeństwa ekologicznego świata. Warszawa 1986, s. 182.

nych narodów oraz społeczności międzynarodowej. Dlatego też zagadnienia składające się na treść bezpieczeństwa ekologicznego, jego miejsce w procesach współistnienia społeczeństw, a zwłaszcza wpływ na kształtowanie ekologicznej świadomości społecznej odgrywają ogromną rolę w wieloaspektowym badaniu tej złożonej problematyki. Idzie również o to, że w warunkach narastania współzależności międzynarodowych (żyjemy wszakże w „globalnej wiosce") i wielu wyzwań, obok wciąż istniejących zagrożeń militarnych pojawiły się zagrożenia m.in. ***ekologiczne***.[35] Wszelkiego rodzaju przemiany, które zaszły na progu XXI wieku dowiodły, że inaczej należy postrzegać otaczające nas środowisko i bardziej skutecznie zwalczać zagrożenia ekologiczne na różnych poziomach administracji.

Środowisko jest swoistym systemem łączącym czynniki biotyczne i abiotyczne wpływające na rozwój gatunku lub populacji. Z tego wynika, że istnieje potrzeba teoretycznego odniesienia się do kryzysowych zjawisk i tendencji, ujawnienia ich najogólniejszych przyczyn, uwarunkowań i mechanizmów, a także aktywnego włączenia się w nurt tych działań praktycznych, których celem jest eliminowanie lub pomniejszanie zgubnych dla przyrody i człowieka procesów.[36]

Nie można nie zauważyć w ostatnich latach znaczącego postępu zarówno w teorii, jak i w praktycznym działaniu państw co do skuteczności bezpieczeństwa ekologicznego. To wcale nie znaczy, że walka związana z ochroną środowiska jest łatwa, w różnych aspektach, pomimo doskonalenia środków i technologii oczyszczania środowiska.

W różnych opracowaniach możemy spotkać definicje mówiące o istocie bezpieczeństwa ekologicznego. Jedną z nich, moim zdaniem bardzo trafną jest definicja podana przez L. Zachera o następującej treści: ***bezpieczeństwo ekologiczne to stan ekosystemu, w którym ryzyko zakłóceń jego składowych jest niewielkie (zerowe jest zapewne nieosiągalne)***.[37]

Już z samej definicji tego złożonego pojęcia widzimy praktyczną działalność człowieka i różnych podmiotów gospodarczych, które niosą zagrożenia dla środowiska istot żywych. Problemem staje się fakt, że zaczynamy reagować wtedy, kiedy zagrożenie już nastąpiło lub za chwilę może nastą-

---

[35] S. Śladkowski, Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa ekologicznego RP. Materiały z konferencji w Bielsku-Białej nt. Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa. 2006 r., s. 116.

[36] W. Tyburski, Pojednać się z ziemią. IPIR, Toruń 1993, s. 166.

[37] L. Zacher, Bezpieczeństwo ekologiczne – wymiary polityczne, międzynarodowe i globalne, [w:] Międzynarodowe bezpieczeństwo ekologiczne, Lublin 1991, s. 98.

pić, tj. po wykryciu. Takie pojmowanie ochrony środowiska trwało przez wiele lat, aż społeczność międzynarodowa zrozumiała, że bezpieczeństwo ekologiczne staje się istotnym warunkiem bezpieczeństwa narodowego i globalnego. Stąd zaczęto tworzyć programy, wydawać ustawy i ujmować treści bezpieczeństwa ekologicznego w politykach i strategiach bezpieczeństwa narodowego państw.

Jeśli bezpieczeństwo ekologiczne jest pojmowane jako wyobrażenie działalności praktycznej człowieka, to musi być kategorią układów, stosunków międzynarodowych i negocjacji. Nie musi być czymś idealnym, stanem trudnym lub wręcz niemożliwym do osiągnięcia. Należy raczej dążyć do normalności i zapewnienia możliwości istnienia w danym środowisku. Przewidywanie, prognozowanie i minimalizowanie skutków zagrożeń środowiska staje się prawdziwym wyzwaniem dla współczesnych pokoleń.

W tej działalności należy zwracać uwagę na:

1. ***obszary środowiskowe;***
2. ***czynniki zagrożeń środowiska;***
3. ***tendencje do rozwoju wypadków i katastrof;***
4. ***przewidywanie i ocenę możliwych zagrożeń;***
5. ***ocenę wyników prognostycznych.***

Należy przyjąć jako zasadę, że bezpieczeństwo ekologiczne może być utrzymane pod warunkiem przestrzegania ustalonych norm i zasad przez wszystkich bez wyjątku. To oznacza należyte utrzymanie istniejącego środowiska i podejmowanie działań w celu przewrócenia do normy środowiska przyrodniczego lub jego znacznej poprawy. Najprostszym i najtańszym sposobem utrzymania środowiska przyrodniczego, w moim przekonaniu, jest stosowanie jednej podstawowej zasady ***„nie zanieczyszczać i nie zaśmiecać”***. Takie postępowanie wszystkich, byłoby najtańsze i najbardziej skuteczne w utrzymaniu środowiska, w którym żyjemy i prowadzimy wszelką pozytywną działalność. Powstaje tylko jedno pytanie: czy to jest trudne w dzisiejszych uwarunkowaniach? ***Odpowiedź może być prawdopodobnie tylko jedna – nie***.

W takiej sytuacji nie daje się zdefiniować globalnego bezpieczeństwa ekologicznego, ponieważ istnieją sprzeczności interesów w obszarze gospodarczym, militarnym, społecznym i komunalnym. Zatem podejście do bezpieczeństwa ekologicznego może być różne i zależne od świadomości

ekologicznej oraz istniejących zagrożeń środowiskowych. Wynika z tego, że nie jest ono tym samym dla wszystkich zainteresowanych. Różnice interesów mogą często prowadzić do problemów natury politycznej w stosunkach międzynarodowych.

Przechodząc do problemu zagrożeń ekologicznych w trzecim tysiącleciu, muszę wskazać na następujący podział zagrożeń, a mianowicie: ***podmiotowy i przyczynowy***. Z punktu widzenia podmiotu wyodrębnia się zagrożenie ekologiczne – będące skutkiem działań, które przez zmianę naturalnego stosunku człowieka do biocenoz i biotopów mogą doprowadzić populację do unicestwienia. Ich źródłami są głównie: załamanie równowagi przyrodniczej jako następstwo nadmiernej eksploatacji zasobów środowiska; zanieczyszczenie sfer ziemi i otoczenia przez substancje pochodzenia przemysłowego, transportowego i komunalnego; postępująca degradacja ekosystemów wskutek zanieczyszczeń odpadami toksycznymi oraz katastrof ekologicznych. Z punktu widzenia przedmiotowego, źródłami zagrożeń są zdarzenia powodowane siłami przyrody i działalnością gospodarczą postrzegane jako: ***naturalne*** - skutki klęsk i katastrof żywiołowych oraz ***cywilizacyjne*** - materialne zanieczyszczenia różnego rodzaju i typu wprowadzane do otoczenia w toku działalności człowieka. Charakteryzują się one ogromną złożonością, obejmują skutkami najczęściej wielki obszar, są niezmiernie dynamiczne w swej fazie trwania oraz, co jest bardzo ważne, pozostają w zależności od losowych czynników otoczenia. Wiodą albo do degradacji, albo do dewastacji środowiska, albo do skrajnego przypadku - to jest do klęski ekologicznej.[38]

W tym podrozdziale starałem się zaprezentować, w maksymalnym skrócie, zarys problemów dotyczących bezpieczeństwa ekologicznego i jego znaczenia w systemie bezpieczeństwa narodowego i po części – globalnego. Jednocześnie mam świadomość, że wiedza zawarta w tym przedmiocie może być przydatna tylko dla ogólnej wiedzy i rozumienia bezpieczeństwa ekologicznego, co jest niezbędne studentowi na kierunku bezpieczeństwa narodowego lub politologii obydwu typów uczelni (publicznych i niepublicznych). Dla zainteresowanych, w szerszym znaczeniu, polecam literaturę dodatkową z tej problematyki podaną w przypisach i bibliografii, która na pewno będzie pomocna w uzupełnianiu wiedzy z tej dziedziny.

---

[38] Ustawa z 31 stycznia 1980 r. O ochronie i kształtowaniu środowiska, Dz. U. nr 3, poz. 6 z późniejszymi zmianami.

1.3.1.6 Bezpieczeństwo informacyjne

Wyjątkowo szybki rozwój technologii w gospodarce i w systemach militarnych w końcu XX wieku i w początkach trzeciego tysiąclecia dały się zaznaczyć szczególnie wyraźnym postępem w komunikacji i technologii informacyjnej. Są to postępy związane przede wszystkim z procesami decyzyjnymi w różnych dziedzinach. Te z kolei wymagają odpowiednich zasobów informacyjnych, które wiążą się ze zdobywaniem informacji, przekazywaniem informacji, przechowywaniem informacji, przetwarzaniem informacji i udostępnianiem informacji.

Powszechna dostępność do informacji, poza jej pozytywnymi czynnikami, powoduje również wystąpienie licznych nowych uwarunkowań w dobie rozwoju wielu dziedzin. W nowych warunkach będą mieli przewagę tylko ci, którzy będą dysponowali wszechstronną, aktualną informacją. To oznacza, że mając dostęp do informacji wszelkiego rodzaju, w zależności od konkretnych zapotrzebowań, można wygrywać z przeciwnikiem w dowolnym obszarze działania.

Informacyjne oddziaływanie na zachowania i postawy podmiotów międzynarodowych i krajowych, ochrona interesów narodowych przed negatywnymi skutkami oddziaływań tych podmiotów powinna być koordynowana w ramach polityki rządu, natomiast w sferze wykonawczej miałaby charakter wyjątkowo zdecentralizowany. W tym przypadku byłaby związana z bezpieczeństwem narodowym, a szczególnie z ochroną porządku konstytucyjnego, bezpieczeństwem militarnym, publicznym, ekonomicznym i społecznym, a także ekologicznym.

Ażeby przejść do dalszych rozważań na temat bezpieczeństwa informacyjnego, staje się koniecznym określenie podstawowych pojęć, aby niektóre treści, podane w tym podrozdziale, były jednakowo rozumiane przez wszystkich. Na początek- pojęcie ***„informacja”***. Słownik wyrazów obcych PWN z 1971 roku, s. 305, zawiera aż trzy objaśnienia tego terminu, a mianowicie:

1. ***powiadomienie o czym, zakomunikowanie czego, wiadomość, pouczenie;***
2. ***urząd, biuro informujące o czymś;***
3. ***w cybernetyce - wyróżnienie jednego ze stanów układu dla sterowania.***

Możemy również spotkać w literaturze wskazania, iż należy oddzielać od siebie pojęcia – informacje i dane. Według amerykańskich autorów – ***dane*** to surowe, bez analizy liczby i fakty zjawisk lub zdarzeń. Natomiast ***informacje*** – to wynik uporządkowania danych lub ich przeanalizowania w jakiś znaczący sposób.[39] Ponadto, jeden z polskich uczonych Paweł Tyrała twierdzi, że pojęcie informacji należy połączyć terminami – ***dane i komunikat***. Idąc dalej uważa, że dane to są pojedyncze elementy komunikatu. Powołując się na teorię informacji, P. Tyrała podaję, że *informacja to miara niepewności zajścia pewnego zdarzenia spośród skończonego zbioru zdarzeń możliwych, co prowadzi do wniosku, że tym więcej jest informacji, im mniej prawdopodobne jest wystąpienie danego zdarzenia*.[40] Dalej nie zamierzam przytaczać ani autorów, ani ich definicji, ponieważ w istocie mają one dużo wspólnego co do treści znaczeniowej. Mam natomiast uzasadnioną potrzebę poszerzenia zakresu (obszaru) tego terminu.

Definicja pojęcia ***„informacja”*** powinna uwzględniać rozwój nauki, technologii informacyjnych i postęp w opracowaniu nowych programów komputerowych. Już w 1995 roku, niemieckie Ministerstwo Pracy w raporcie Technologie XXI wieku wskazało, że jednym z nowych obszarów działalności człowieka XXI wieku w zakresie technologii będzie neuroinformatyka i sztuczna inteligencja, która przetwarzanie danych ma poszerzyć o przetwarzanie wiedzy. Natomiast amerykański ekspert od technologii robotów Hans Moravec w książce pt. Robot: od niezwykłej maszyny do transcendentalnego umysłu twierdzi, że już niedługo będzie można wyprodukować ***„myślący pył”*** - mikroskopijne komputery niewidoczne gołym okiem i jednocześnie zdolne do publikacji i współdziałania. Przewiduje również, że w pierwszej dekadzie XXI wieku powstaną sieci inteligentne, które otoczą Ziemię, a system łączności będzie przypominał ludzki system nerwowy.[41]

W zależności od celu, w jakim wykorzystujemy informacje, możemy je najogólniej podzielić na wiarygodne i fałszywe, użytkowe i nieużytkowe, aktualne i nieaktualne, mylące i inne. Natomiast każda użytkowa informacja musi podlegać ocenie. Dlatego konieczne jest określenie cech, które umożliwiłyby ocenę przydatności informacji. Wspomniani już autorzy J. Stoner, R. Freeman i D. Gilbert wyróżniają cztery następujące cechy, a

---

[39] J. A. F. Stoner, R. E. Freeman, D. R. Gilbert jr., Kierowanie, Warszawa 1999, s. 589.

[40] P. Tyrała, Zarządzanie kryzysowe. Ryzyko - bezpieczeństwo – obronność. Toruń 2001, s.47-48.

[41] P. Bączek, Zagrożenia informacyjne a bezpieczeństwo państwa polskiego. Toruń 2005, s. 45.

mianowicie: ***jakość, aktualność, ilość, znaczenie dla potrzeb zarządzania***. Z tym, że jakość w ich rozumieniu wiąże się ściśle z dokładnością, tzn. im większa dokładność, tym wyższa jakość.

Nieco inaczej definiuje pojęcie jakości informacji P. Tyrała, tj. poprzez ogół właściwości informacji, które wiążą się ze zdolnością zaspokojenia stwierdzonych lub przewidywanych potrzeb użytkownika informacji. Do tych pożądanych cech informacji zalicza: ***aktualność, dokładność, elastyczność, jednoznaczność, rzetelność, wartość i wystarczalność***.

Tak duża liczba cech, które charakteryzują informacje, może powodować konieczność dokonywania wyboru już na początkowym etapie pozyskiwania, gdyż podczas selekcji dużej ilości danych może dochodzić do niewspółmiernego wysiłku i niepotrzebnego zamieszania w organizacji oraz w procesie podejmowania decyzji. Nadmiar informacji bywa najczęściej szkodliwy.

Cywilizacja współczesna opiera swoją działalność na informacji. To oznacza, że korzystanie z informacji jest dzisiaj czymś naturalnym. Widzimy sami, jak obecne społeczeństwa przechodzą przeobrażenia, ze społeczności przemysłowej ewolucyjnie przeobrażają się w społeczność informacyjną. Pracownicy porzucają tradycyjne zawody i podejmują pracę w usługach, w edukacji oraz w zawodach opartych na wiedzy, tj. związanych z wytwarzaniem, przetwarzaniem i obrotem informacji, a także z automatyzacją procesów produkcyjnych.

Informacja, która jest podstawą systemu wiedzy, staje się istotnym elementem warunkującym sukces. Dlatego nabiera szczególnego znaczenia w każdej dziedzinie działalności człowieka, tj. społecznej, kulturowo-religijnej, gospodarczej, politycznej, w zarządzaniu, bezpieczeństwie i kontaktach międzynarodowych.[42]

Następna ważna kwestia w tym przedmiocie, to zagrożenie informacyjne. Wraz z rozwojem społeczeństwa informacyjnego pojawiają się nowe technologie, nowe rozwiązania w wielu dziedzinach, nowe możliwości w rozwiązywaniu skomplikowanych problemów, a w rezultacie powstają nowe instytucje. Te nowe możliwości rozwoju niosą ze sobą także zagrożenia.

Postaram się odnieść tylko do niektórych, zasadniczych zagrożeń, mających wpływ na bezpieczeństwo narodowe (państwa). Podstawowym zagrożeniem informacyjnym jest brak informacji. Bez aktualnej, rzetelnej i

[42] P. Bączek, Zagrożenia informacyjne …. Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2005, s. 49.

sprawdzonej informacji nie jest możliwe podejmowanie decyzji. Dlatego społeczeństwa, organizacje, państwa, tworzą wyspecjalizowane służby informacyjne, których zadaniem jest dostarczenie odpowiedniej wiedzy.[43]

Przeciwieństwem braku informacji jest jej nadmiar, o czym już wspominałem, czyli ***„chaos informacyjny”***. Z tym zjawiskiem mamy do czynienia wówczas, gdy odbiorca, użytkownik otrzymuje za dużo informacji i najczęściej o małej wartości użytecznej. Bardzo często jest tak, że informacje o znacznej wartości użytecznej są ukryte i trzeba mieć odpowiednią technologię do wykrycia tych informacji, które są niezbędne do podjęcia racjonalnych decyzji. Chaos informacyjny może być wynikiem nieładu organizacyjnego, braku odpowiednio przygotowanych pracowników i organizacji pracy w procesie technologicznym. Może on także powstawać w wyniku świadomych działań manipulacyjnych, zmierzających do zatajenia istotnych informacji, co ma miejsce najczęściej w biznesie i polityce. Informacje mogą podlegać też innym zagrożeniom spowodowanym przez człowieka lub instytucje, są to m.in.:

- nieuprawnione ujawnienie informacji;
- naruszanie przez władze praw obywatelskich;
- działalność grup świadomie manipulujących przekazem informacji;
- asymetria w międzynarodowej wymianie informacji;
- niekontrolowany rozwój nowoczesnych technologii bioinformatycznych;
- przestępstwa komputerowe;
- cyberterroryzm;
- walka informacyjna;
- zagrożenia asymetryczne;
- szpiegostwo.

Zagrożenia informacyjne są powodowane przez osoby i przestępczą działalność obcych państw lub organizacji terrorystycznych i wywiadu.

[43] Tamże, s. 86.

1.3.1.7 Bezpieczeństwo społeczne

Bezpieczeństwo społeczne pełni znaczącą rolę w strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego, ponieważ obejmuje ono osoby, grupy społeczne i państwo jako podmioty życia międzynarodowego. Podstawowym warunkiem rozwoju państwa, we wszystkich jego obszarach, jest pokój społeczny, czyli zaakceptowanie przez społeczeństwo działań organów władzy publicznej, a także istniejącej struktury społecznej.

Demokratyczne społeczeństwo, w którym władza uległa decentracji, jest czynnikiem mającym zwykle duży wpływ na oblicze państwa. Decyzje na temat wielu ważnych aspektów życia ludzi zapadają w społeczeństwach lokalnych. Pytanie o bezpieczeństwo społeczne państwa jest więc w dużym stopniu pytaniem o stan kultury obywatelskiej, która przejawia się w stosowanych metodach rozwiązywania spraw publicznych i ważnych kwestii społecznych. Siła demokratycznego państwa opiera się więc na walorach moralnych obywateli, ich skłonności do działań prospołecznych oraz uznaniu prymatu dobra wspólnego nad dążeniami indywidualnymi. *To właśnie dobro wspólne jest podstawowym czynnikiem łączącym obywateli w jedną społeczność*.[44]

Rodzi się pytanie o charakterze merytorycznym. Od kiedy w Polsce jako państwie demokratycznym rozpoczęto prowadzenie badań naukowych, dotyczących problemu bezpieczeństwa społecznego? Zagadnienia te są podejmowane, z różnym skutkiem, przez socjologów, filozofów społecznych, polityków, a nawet ekonomistów. Ich opracowania, choć bardzo pożyteczne i wartościowe, a niekiedy wręcz pionierskie, nie mają bezpośredniego związku z bezpieczeństwem narodowym. Poważne prace w obszarze bezpieczeństwa społecznego, w strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego, według mojej wiedzy, zostały rozpoczęte w latach 90. ubiegłego wieku w Akademii Obrony Narodowej przez zespół jej pracowników pod kierunkiem naukowym profesora Krzysztofa Kicińskiego. Później, już na początku XXI wieku pojawiły się opracowania o tej lub podobnej problematyce różnych autorów m.in. K. Loranty, T. Kowalaka, J. Orczyka, A. Grzybowskiego i innych.

Przejdźmy teraz do istoty bezpieczeństwa społecznego jako naczelnej wartości nie tylko życia jednostki, ale grupy społecznej, całego społeczeń-

---

[44] K. Loranty, Bezpieczeństwo społeczne RP. Wydawnictwo AON, Warszawa 2004, s. 3.

stwa oraz grupy państw, we współczesnym świecie. W kilku opracowaniach, zwłaszcza z dziedziny psychologii humanistycznej i psychoanalizy można spotkać, określenia dotyczące bezpieczeństwa prawidłowego rozwoju i funkcjonowania jednostki, a także grup społecznych. W tychże opracowaniach wskazuje się także na dwa bardzo ważne wskaźniki, które tworzą bezpieczeństwo społeczne. Pierwszy z nich to gwarancja przetrwania danego podmiotu w stanie nienaruszalnym. Stanowi on podstawę bezpieczeństwa, gdyż daje możliwość istnienia (nie ma konfliktów i recesji). Realizację pełnego bezpieczeństwa zapewniają możliwości do swobodnego rozwoju podmiotu. Do grupy możliwości można zaliczyć takie czynniki jak: pewność istnienia i przetrwania, tożsamość i aktywność, zaspokojenie podstawowych potrzeb i ochrona przed ich utratą, integralność i niepodległość, zapobieganie konfliktom, życie w zadowoleniu. Te wymienione cechy, wartości i cele stanowią podstawę do pozytywnego definiowania bezpieczeństwa społecznego.

Drugi wymiar bezpieczeństwa jest oczywiście możliwy do realizacji tylko wtedy, gdy podmiot ma zapewnione przetrwanie. Wskazuje się zarazem, że kategorią istotną dla jednego i drugiego obszaru bezpieczeństwa jest pewność. Ona to bowiem determinuje istnienie obu składników bezpieczeństwa. Pewność może mieć obiektywny lub subiektywny charakter. W oparciu o to założenie bezpieczeństwa definiowane jest jako ***obiektywna pewność gwarancji nienaruszalnego przetrwania i swobód rozwojowych***.[45]

Nieco inaczej formułują bezpieczeństwo filozofowie - ***to dobro naturalne człowieka, dobro wspólne skłaniające do starań o nie, do tworzenia i budowania warunków zapewniających trwanie i rozwój życia ludzkiego***. W takim kształcie jest ono kategorią istotną dla tendencji uniwersalistycznych globalizującego się świata, jak i dla systemów pluralizmu, decentralizacji w celu osiągnięcia podmiotowości czło-wieka.

Bardzo często podczas rozpatrywania bezpieczeństwa społecznego na seminariach studenci mylą pojęcia znaczeniowe terminów ***„społeczeństwo”*** i ***„naród”***. Może to wynika z braku wyraźnego sensu teoretycznego w literaturze, albo z niezbyt precyzyjnego zdefiniowania tych dwóch pojęć. Z tych głównie powodów postaram się, na ile to jest możliwe, odróżnić te dwa istotne dla dalszych rozważań znaczenie pojęcia.

---

[45] Tamże …, s. 5.

Społeczeństwo, pojmowane jako pewna całość, jest uwarunkowana trzema komponentami, a mianowicie są to:

1. ***warunki bytu społeczeństwa***, stan rozwoju gospodarczego, poziom wytwarzania dóbr materialnych i usług, wielkość dochodu narodowego, obiektywne warunki bytu i rozwoju społecznego;
2. ***struktura społeczna***, obejmująca wszystkie rodzaje zbiorowości i grup społecznych oraz instytucji. Społeczeństwo stanowi hierarchię pozycji, związanych z nimi relacji oraz szans życiowych. Przestrzeń społeczna, jako uporządkowana, zapewniająca równość szans, równość wobec prawa, dostępność do wyższych pozycji społecznych, zazwyczaj prowadzi do stabilizacji systemu społecznego;
3. ***kultura***, jest klamrą spinającą wszystkie zbiorowości. Składają się na nią takie elementy jak: wspólne wartości, normy, wzory zachowań, co do których jest zgodność, pomimo istnienia różnic kulturowych pomiędzy grupami w danym społeczeństwie.

Na społeczeństwo możemy spojrzeć jak na system podziału pracy (struktura zawodowa, rynek alokacji zasobów siły roboczej, system wzajemnych zależności kooperacyjnych, podział funkcji i ról). Możemy na społeczeństwo popatrzeć jako na agregat demograficzny. Przemiany ludnościowe są odzwierciedleniem przemian społecznych. W świetle teorii przejścia demograficznego w zachowaniach reprodukcyjnych człowieka ścierają się takie dwie tendencje jak: intuicyjne dążenie do biologicznego przetrwania oraz do utrzymania równowagi względem otoczenia. Zgodnie z tą teorią, społeczeństwo przechodzące modernizację doznaje przejścia demograficznego, które polega na radykalnym, trwałym i nieodwracalnym ***spadku umieralności i rozrodczości***.[46]

Socjologowie twierdzą natomiast, że nie można wysunąć jednej absolutnie słusznej tezy mówiącej o relacjach pomiędzy elementami struktury społecznej i dokonać prostego wyboru tej z nich, która jest bezpieczniejsza dla życia jednostki oraz perspektywy stabilności i trwałości państwa.

Podsumowując tę kwestię uważam za stosowne podać definicje dotyczące społeczeństwa. Według Encyklopedii PWN z 2002 roku – ***społeczeństwo*** – *ogół mieszkańców danego kraju, albo zorganizowana zbiorowość,*

[46] Tamże…, s. 7.

którą charakteryzuje stosunkowo wysoki stopień złożoności, poczucie odrębności oraz względna intensywność oddziaływań wzajemnych pomiędzy jego członkami, połączonymi podobieństwem warunków życia, podziałem pracy, normami postępowania.[47] Natomiast, w Słowniku języka polskiego PWN z 1981 roku, ***społeczeństwo*** – *ogół ludzi pozostających we wzajemnych stosunkach, wynikających z ich udziału w procesach produkcyjnych i w życiu kulturalnym; ogół obywateli danego kraju, okręgu, miasta itp*.[48]

Podczas prowadzenia rozważań kwestii bezpieczeństwa społecznego często spotykamy pojęcie ***narodu***. Okazuje się, że nie wszyscy autorzy pojęcie narodu traktują jednoznacznie. Na przykład, w koncepcjach socjologicznych w krajach zachodnich naród utożsamia się z państwem, traktuje się jako ***synonimy***. W odróżnieniu od krajów zachodnich, w polskiej socjologii te dwa terminy rozpatrywane są odrębnie i mają inną treść znaczeniową. Dąży się do kształtowania przekonania, że pomiędzy jednostką a narodem, pomiędzy jednostką a państwem narodowym istnieje moralna więź obowiązku, która obdarza godnością i wartością przynależności narodowej.

Idea narodu zawiera w sobie dwa rodzaje komponentów, tj. ***przedmiotowe i podmiotowe***. Do przedmiotowych zalicza się przede wszystkim wspólne terytorium, wspólnotę pochodzenia i wspólnotę egzystencjalną. Do podmiotowych natomiast należą: świadomość narodowa, wspólne doświadczenia historyczne, kultura, język. Zarówno pierwsze, jak i drugie znajdują odzwierciedlenie w ujęciu narodu przez F. Znanieckiego.

Naród, najtrafniej zdefiniował polski socjolog Florian Znaniecki. Według niego ***naród to trwała wspólnota ludzi, utworzona historycznie na gruncie wspólnoty losów, kultury, języka, terytorium i życia ekonomicznego, przejawiająca się w świadomości narodowej jej członków***. Ukształtowaną świadomość, czyni Autor definicji, podstawowym atrybutem spajającym ludzi w naród.

W państwie demokratycznym, na ogół, naród utożsamia się z grupą społeczną zamieszkałą na określonym terytorium przynależnym do państwa. Podobne określenie istnieje w Konstytucji RP z 1997 roku. Znajdujemy w niej zapis identyfikujący naród polski z wszystkimi obywatelami Rzeczypospolitej. We wspomnianej już Encyklopedii PWN spotykamy m.in.

---

[47] Encyklopedia, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 546.

[48] Słownik języka polskiego Tom III. Warszawa 1981, s. 295.

uwagę (s. 371): „Znane są przypadki narodów bezpaństwowych (Kurdowie, Baskowie, Polacy w okresie rozbiorów)".

Pełniejsze podejścia są te, w których uwypukla się znaczenie świadomości jako czynnika konstytuującego narodu. Naród można traktować jak rodzinę, która ma swoje naturalne potrzeby i cele do osiągnięcia. Tylko w narodzie możliwy jest rozwój osobowości człowieka i realizacja jego potencjalnych możliwości i talentu. Naród daje jednostce świadomość własnych korzeni, języka, obyczajów, kulturę, etykę i poczucie emocjonalnej więzi z ojczyzną.

Następną, bardzo ważną kategorią dla rozważań bezpieczeństwa społecznego jest ***państwo***. Ta podstawowa forma organizacji społeczeństwa jest postrzegana w myśli społecznej rozmaicie. Sprecyzowanie zakresu znaczeniowego tego pojęcia w znacznym stopniu wpływa na sposób definiowania bezpieczeństwa społecznego.

Jan Jakub Rousseau, współtwórca państwa liberalnego indywidualizmu, za podstawowy czynnik konstytuujący państwo uznał umowę społeczną pomiędzy wolnymi i dobrymi z natury ludźmi. W tej interpretacji pojawienie się państwa jest efektem kalkulacji interesów.[49] W jednym ze swych dzieł J.J. Rousseau tak charakteryzuje główną ideę powstania państwa: *Znaleźć formułę stowarzyszenia, która by broniła i chroniła całą wspólną siłę, osobę i dobra każdego członka i dzięki której każdy, łącząc się ze wszystkimi słuchałby jednak tylko siebie i pozostał wolny jak przedtem*. Liberalna koncepcja zakłada, że zadaniem państwa powinna być ochrona godności człowieka, zwłaszcza zaś ochrona ludzi znajdujących się w potrzebie.

Nieco inaczej stawiał problem państwa Thomas Hobbes, angielski socjolog. T. Hobbes odrzucał arystotelesowską formułę człowieka jako istoty społecznej. Zainicjował on indywidualistyczno – naturalistyczną antropologię, według której człowiekiem rządzą te same prawa, co przyrodą, czyli prawa bezwzględnego zaspokajania swoich potrzeb, ekspansywnej realizacji potrzeb i wolności. Dla każdego indywiduum jest naturalnym i słusznym dążenie do własnego dobra. Dobro to ma pierwszeństwo przed dobrem cudzym. *Naturalny stan ludzkości jest dziki, barbarzyński i niebezpieczny, przy czym główne zagrożenia stanowią dla człowieka inni ludzie*.

Ludzie, dla swojego dobra tworzą państwa, aby uwolnić się od okropności swojego naturalnego sposobu życia. Dlatego państwo ma obowiązek

[49] K. Loranty, Bezpieczeństwo społeczne RP. Wydawnictwo AON, Warszawa 2004. s. 9.

ustalenia: kryteriów dobra i zła, praw i obowiązków obywateli oraz zasad i sposobów nadzorowania ich przestrzegania. Państwo ze swej natury jest społecznością opartą na prawie, które powinno respektować wolność człowieka i wymogi demokracji. Obowiązujące prawo należy egzekwować, korzystając nawet ze środków przymusu. Państwo nie może więc jedynie apelować do dobrej woli obywateli, lecz musi mieć do dyspozycji instrumenty jurydyczno – organizacyjne. Przyjęte prawa obowiązują zarówno obywateli, jak i elity kierujące państwem.[50]

Bardzo ważnym czynnikiem umacniającym państwo są wartości i normy moralne, na których się ono opiera. Prawo bez etyki traci bowiem swój sens. Jeśli państwo ma służyć dobru ludzi, nie może ignorować wartości i zasad moralnych. Respektowanie takich wartości, jak: braterstwo, sprawiedliwość, miłość, prawa człowieka, prawa osobowe i społeczne, wolność, tolerancja, nadają państwu siły.

Z dotychczasowych rozważań wynika, że w narodzie, który ustanowiło państwo w celu zagwarantowania sobie trwałych warunków do bycia i rozwoju, zachodzą różne procesy wspierające to dobro albo mu zagrażające. Państwo może mieć korzystny klimat społeczny do wypełniania swej misji, albo może być zagrożone z różnych powodów wewnętrznych i zewnętrznych, przede wszystkim ze względu na określone procesy występujące w tej społeczności (narodzie). I dlatego społeczeństwo, które chce, aby państwo spełniało swą powinność i funkcje, musi tworzyć w tym celu warunki. Państwo służy społeczeństwu (czyli pełni funkcję służebną) w osiąganiu dóbr i szczęścia, nigdy nie jest dobrem najwyższym. Istnieje dla dobra wspólnego obejmującego sumę warunków życia społecznego, dzięki którym jednostki, rodziny i zrzeszenia mogą pełniej i łatwiej osiągać swoją własną doskonałość.

W rozwoju społecznym państwa należy postrzegać zagrożenia, które mogą skutecznie paraliżować życie społeczne. Najogólniej możemy je identyfikować ze stanem charakteryzującym się: destabilizacją ładu politycznego, zahamowaniem procesu budowy społeczeństwa obywatelskiego, powstaniem przeszkód we współpracy w sojuszach UE i NATO, istotnym osłabieniem pozycji międzynarodowej, zahamowaniem rozwoju cywilizacyjnego narodu i społeczeństwa.

Te obszary zagrożeń mają swoje społeczne tło. Mogą być wynikiem destrukcyjnych procesów zachodzących w społeczeństwie, a przez to destabi-

[50] T. Kowalak, Polityka społeczna. WSE, Białystok 2002, s. 24.

lizować strukturę społeczną, a także tworzyć niekorzystne uwarunkowania do wypełniania funkcji przez państwo. Zagrożenia społeczne są ściśle powiązane z takimi zjawiskami jak: ***asymetryczność, dezorganizacja, dolegliwość, dysfunkcja, niewydolność, niezgodność, sprzeczność, zawodność***. Właśnie one odzwierciedlają stan społecznej nierównowagi, przy czym stan ten nie ma charakteru przejściowego, gdyż istnieje stale, zmieniając jedynie swoje natężenie, zakres i treść.

Z perspektywy rozważań dotyczących współczesnych uwarunkowań, bezpieczeństwa społecznego, problem społeczny determinujący to bezpieczeństwo można by zdefiniować ***jako wyraz asymetrycznych przekształceń w rozwoju gospodarczym, które rodzą zagrożenia społeczne***.

1.3.1.8 Bezpieczeństwo kulturowe

Na samym wstępie należałoby odpowiedzieć na pytanie: dlaczego bezpieczeństwo kulturowe znalazło swoje należne miejsce w strukturze bezpieczeństwa narodowego? Czy stan bezpieczeństwa kulturowego ma wpływ na bezpieczeństwo w innych kategoriach? Czy wreszcie, bez należytej dbałości o bezpieczeństwo kultury naród będzie bezpieczny? Na te podstawowe pytania postaram się odpowiedzieć na podstawie dostępnych mi materiałów i osobistych przemyśleń, aby czytelnik (student) mając podstawową wiedzę w tym przedmiocie będzie twórczo wykorzystywał ją w praktycznym działaniu i życiu społecznym. Zanim przejdę do głębszych rozważań, przytoczę wypowiedź znanego (już nieżyjącego) wielkiego pedagoga, Prof. Bogdana Suchodolskiego ***„Kultura człowiekowi jest potrzebna po to, aby człowiek był człowiekiem”***.

Samo pojęcie bezpieczeństwa kulturowego jest stosunkowo nowe, choć od wielu wieków sama istota tego bezpieczeństwa jest powszechnie znana. O jej znaczeniu, w systemie bezpieczeństwa narodowego, mogą świadczyć doświadczenia historyczne narodów Europy, a w tym szczególnie Polski. Właśnie Polska może być najlepszym przykładem w jak skuteczny sposób kultura odegrała swoją rolę w czasie zaborów, I i II wojny światowej, a także podczas rządu totalitarnego (komunistycznego) w latach 1945 – 1989.

Zmiany, jakie nastąpiły po okresie „zimnej wojny” i upadku komunizmu oraz dzięki radykalnemu zmniejszeniu roli oddziaływania ideologii komunistycznej na życie kulturalne i społeczne, przyspieszyły eliminację granic w

stosunkach międzynarodowych. Procesy zmian objęły różne obszary życia, dla którego głównym podłożem, obok gospodarki i finansów, stała się kultura. Podłoże cywilizacyjno – kulturowe, w całym swym etniczno – religijnym otoczeniu, dotąd jakby „zamrożone" zimną wojną, zaczęło wyłaniać problemy nowe, a często znane z przeszłości, lecz zapomniane. Znowu, zwłaszcza w krajach, które odzyskały narodową niezależność, jakby na przekór globalizacji, zaczęły się liczyć symbole i flagi narodowe, wzorce i inne wyznaczniki kulturowej tożsamości.[51]

Jeśli uznajemy wielką rolę kultury w kształtowaniu osobowości człowieka, a tym samym zachowanie najwyższych wartości narodowych, to bez wahania możemy stwierdzić, że kultura narodowa jest tak samo zagrożona, jak bezpieczeństwo w innych kategoriach. Z tym jednak, że ocena zagrożenia kultury i utrzymanie na odpowiednim poziomie jej bezpieczeństwa, w ogólnym systemie bezpieczeństwa wewnętrznego, nie należy do przedsięwzięć prostych i łatwych.

Zagrożenia dla kultury istniały od bardzo dawna, od wielu wieków i zwykle były skutkiem wojen, najazdów zbrojnych, podbojów kolonialnych, a nawet zderzeń kultur. Bardzo często dochodziło do niszczenia kultur wyższych z powodu braku odpowiedniej obronnej siły militarnej. Niekiedy kultury etniczne były niszczone w toku historycznych procesów tworzenia państw narodowych, co wiązało się ze swoistym kanibalizmem kultur małych grup społecznych, „pożeranych" po drodze przez grupy i plemiona dzielnicowe, a następnie przez kształtowaną kulturę narodową.[52]

Uwagę na zjawiska przepływów kulturowych zwrócono podczas Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz, na tzw. konferencjach przeglądowych (w latach 1973 – 1975 i w okresach następnych). Przy tej okazji, na tle rozpatrywania problematyki tzw. III koszyka KBWE, który zajmował się przepływem osób, idei, informacji, myśli i wytworów kultury, a także prawami człowieka, ukazało się wiele publikacji na te tematy.[53]

Pojęcie bezpieczeństwa kulturowego zaczęto odnosić do zagrożeń tożsamości kulturowej, a tym samym do zagrożeń bezpieczeństwa narodu. Na zagrożenia tego typu zaczęto zwracać uwagę w oficjalnych doktrynach i

---

[51] R. Jakubczak, Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Bellona, Warszawa, 2006. s. 403.

[52] Z. Bauman, Kryzys państwa narodowego we współczesnej Europie. Przegląd Zachodni, nr 4, 1994, s. 10 – 11.

[53] J. Czaja, Pojęciowe aspekty bezpieczeństwa kulturowego. Materiały z konferencji WSA Bielsko-Biała 2006, s. 172.

strategiach bezpieczeństwa narodowego. Teoretycy z zakresu bezpieczeństwa klasyfikują bezpieczeństwo kulturowe na podstawie kryterium przedmiotowego jako jeden z rodzajów (typów) bezpieczeństwa. Uważam, że takie traktowanie tej kategorii bezpieczeństwa jest ze wszech miar słuszne i merytorycznie poprawne.

Dotychczasowe próby zdefiniowania bezpieczeństwa kulturowego wskazują na kilka bardzo ważnych elementów, a mianowicie: zachowanie tożsamości kulturowej, kultury, zwyczajów, czystości języka, religii, wolności myśli, stylu życia, praw przynależności etnicznej. Może nie wszystkie stanowią podstawę bezpośrednią do formułowania definicji, to jednak większość z nich oddaje istotę tego pojęcia. Niektóre definicje uwypuklają związki pomiędzy bezpieczeństwem kulturowym a prawami i wolnością podmiotu (człowieka). Większość definicji, jak nietrudno dostrzec, jeśli nie bezpośrednio, to pośrednio wiąże bezpieczeństwo kulturowe z bezpieczeństwem narodowym. Niektóre definicje odnoszą bezpieczeństwo kulturowe i do praw jednostki i do grup etnicznych, a także narodu zorganizowanego w państwo narodowe.

Mając na uwadze zróżnicowany sposób podejścia do tej kwestii, byłoby wskazanym przytoczyć kilka definicji i koncepcji bezpieczeństwa kulturowego. Na początek zacznijmy od zdefiniowania tego pojęcia przez grupę uczonych pochodzących z różnych kręgów kulturowych na konferencji w Berlinie w 1999 roku. Tam uznano, *że bezpieczeństwo kulturowe jest wymiarem, jakże często nie docenianego bezpieczeństwa ludzkiego. Składa się z bezpieczeństwa jednostkowego oraz poczucia zbiorowej tożsamości, które są tak charakterystyczne dla naszego postmodernistycznego świata. Zawiera - choć do tych aspektów nie ogranicza się - wolność: sumienia, mowy, stylu życia, przynależności etnicznej, płci, przynależności do stowarzyszeń, związków, obejmuje także kulturalne i polityczne współzawodnictwo.*

W Stanach Zjednoczonych Ameryki, gdzie do ochrony przed zagrożeniami kultury narodowej powołano specjalne biuro, bezpieczeństwo kulturowe jest określone *jako zdolność społeczeństwa do ochrony jego specyficznego charakteru w zmieniających się warunkach oraz wobec rzeczywistych lub pozornych zagrożeń. Bezpieczeństwo wiąże się z zachowaniem trwałości tradycyjnych schematów językowych, kultury, stowarzyszeń, tożsamości, narodowych zwyczajów i praktyk religijnych, przy uwzględnie-*

niu tych zmian, które są zgodne z tymi zasadami i można je zaakceptować.[54]

Znaczenie tej definicji polega na tym, że uwypukla ona to, co dla rozwoju kultury jest najważniejsze, tj. jej ewolucję, rozwój przez internalizację niesprzecznych elementów, wkomponowanie we własny system wartości.

Kolejną ciekawą definicję, opartą na tej samej zasadzie, postuluje Grażyna Michałowska. Według niej definicja ma następującą postać: *Bezpieczeństwo kulturowe w wymiarze narodowym oznacza warunki, w których społeczeństwo może utrwalać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie swobodnie czerpać z doświadczeń i osiągnięć innych narodów. Jest więc stanem pewnej równowagi, niezbędnym, lecz ani teoretycznie, ani empirycznie niemożliwym do określenia.*[55]

Profesor Tadeusz Jemioło określa bezpieczeństwo kulturowe państwa *jako jego zdolność do pomnażania dotychczasowego dorobku kulturalnego oraz obrony przed niepożądanym wpływem innych kultur*.[56] Andrzej Dawidczyk i Jacek Czaputowicz opierają swoje definicje na podobnych założeniach: *Bezpieczeństwo kulturowe to konieczność zapewnienia ochrony tożsamości narodowej, przeciwdziałanie zagrożeniom dla kultury (w związku z napływem obcych wartości z innych kręgów kulturowych), religii, języka*. Obiektem bezpieczeństwa według autorów jest jednostka, grupa społeczna i całe społeczeństwo. Waldemar Kitler mówi w kontekście bezpieczeństwa kulturowego *o podejmowaniu przez państwo wszelkich działań dla ochrony dóbr kultury, a także o wykorzystaniu dorobku kulturalnego narodu na rzecz kształtowania pożądanych stanów w środowisku międzynarodowym oraz umacniania siły narodowej zgodnie z celami siły narodowej*.[57] Autor odnosi bezpieczeństwo kulturowe do ochrony dziedzictwa

---

[54] J. Czaja, Pojęciowe aspekty bezpieczeństwa kulturowego. Materiały z konferencji. Bielsko-Biała 2007,
s. 172.

[55] G. Michałowska, Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych. [w:] Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX w. Warszawa 1997, s.132-133. 56 T. Jemioło, Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji i procesów społecznych, [w:] Kultura narodowa w kształtowaniu świadomości obronnej społeczeństwa i bezpieczeństwa państwa, Zeszyt Problemowy WTO, 3/25/2001, s. 20.

[56] T. Jemioło, Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji i procesów społecznych, [w:] Kultura narodowa w kształtowaniu świadomości obronnej społeczeństwa i bezpieczeństwa państwa, Zeszyt Problemowy WTO , 3/25/2001, s. 20.

[57] W. Kitler, Obrona narodowa III RP. Zeszyty Naukowe AON, Warszawa 2002, s. 339.

kulturowego, a potencjał do polityki kulturalnej państwa w celu umacniania jego siły na arenie międzynarodowej.

Biorąc pod uwagę dotychczasowe rozważania pojęciowe oraz dorobek piśmiennictwa naukowego na ten temat, jak również praktyczne przejawy postaw państw i polityki w tym zakresie, uważam za wielce słuszne zaprezentować definicję Jana Czai, która brzmi następująco: ***zdolność państwa do ochrony tożsamości kulturowej, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, w warunkach otwarcia na świat, umożliwiających rozwój kultury poprzez internalizację wartości niesprzecznych z własną tożsamością***. Tak pojęte bezpieczeństwo kulturowe obejmuje następujące czynniki:

- *ochronę wartości kultury symbolicznej (duchowej), istotnych dla tożsamości narodowej (język, religia, zwyczaje, tradycje historyczne, literatura, filozofia, ideologia - cechy nadające kulturze tożsamość;*
- *ochronę materialnych dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego (zabytki, pomniki narodowe, obiekty uznane za część dziedzictwa światowego, kościoły, zamki i pałace projektowane przez wybitnych architektów, kompleksy miejskie o starej zabudowie, dzieła sztuki i rzemiosła artystycznego oraz inne obiekty o szczególnej wartości);*
- *poczucie bezpieczeństwa kulturowego dotyczy zarówno narodu (tożsamość narodowa), jak i jednostek (swoboda tworzenia, kontaktów) i grup etnicznych (odrębności kulturowych związanych z etnicznością i mniejszościami narodowymi), wyrazem tego jest pojawienie się prawa do kultury, prawa człowieka z zakresu praw trzeciej kategorii;*
- *pojęcie otwartości kultury, niezwykle ważne dla jej historycznego rozwoju, polega przede wszystkim na zachowaniu stanu równowagi pomiędzy jej wewnętrznym rozwojem opartym na rodzimych wartościach a ochroną przed niepożądanymi wpływami i jednoczesną internalizacją elementów niesprzecznych – równowaga ma kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa kulturowego w zakresie kultury duchowej;*
- *ważnym czynnikiem bezpieczeństwa kulturowego jest prowadzenie zagranicznej polityki kulturowej obliczonej z jednej strony na pro-*

mocję własnej kultury i kraju, z drugiej zaś, na tworzenie sprzyjających warunków zewnętrznych do rozwoju kultury.[58]

Taka interpretacja pojęcia bezpieczeństwa kulturowego jest autentycznie związana z polityką i strategią bezpieczeństwa narodowego. W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP, z 2007 roku istnieje tylko wzmianka na s. 4, pkt. 1.1 i na s. 5 pkt. 12 *„o ochronie dziedzictwa narodowego i tożsamości narodowej".*

Ostatnią kwestią do rozważenia pozostaje zagrożenie bezpieczeństwa kulturowego. Trudność w ocenie bezpieczeństwa kulturowego polega na niemożności zastosowania jakichkolwiek obiektywnych mierników jego zagrożenia. Każda ocena stanu tego bezpieczeństwa będzie zawierała pewną dozę subiektywizmu. Może raczej kompleksowe badania stanu kultury, opinie twórców i ich konfrontacja z ocenami instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo kulturowe pozwalają racjonalnie zidentyfikować rzeczywiste zagrożenia. Obecne zagrożenia związane są z procesami globalizacji i dotyczą głównie kultury symbolicznej. Pierwszym przypadkiem globalizacji jako spotkania i mieszania się kultur był okres hellenizmu. Obecny etap globalizacji polega przede wszystkim na tym, że szok kultury jest związany z permanentnym napływem produktów kultury masowej. Jest on nie tylko bezprecedensowy w swej skali, ale także ma charakter globalny, nie tak jak było dawniej – jednostkowy lub lokalny. Dzisiaj media oraz Internet powodują, że doznania otrzymujesz na odległość, bez konieczności cielesnego kontaktu. Zjawiska globalizacji powodują powstawania nowego kosmopolitycznego stylu życia polegającego na częściowym zaniku roli religii, moralności, rodzimej kultury i narodowości jako wyznacznika zachowań. Skomplikowane relacje pomiędzy globalizacją a elementami narodowymi i lokalnymi rodzą różne skutki, pozytywne i negatywne, mogą być szansą, a jednocześnie zagrożeniem. Należy tu także dostrzegać takie zjawiska, jak nierzadkie przypadki gry i wykorzystania kultury masowej przez kultury lokalne, etniczne i religijne używające do tego mediów elektronicznych i Internetu. Niewątpliwie zagrożenia w obszarze kultury materialnej są bardziej uchwytne niż w kulturze symbolicznej, a tym samym określenie stanu bezpieczeństwa kulturowego w tej sferze jest łatwiejsze i bardziej wymierne.

---

[58] J. Czaja, Pojęciowe aspekty bezpieczeństwa kulturowego. Materiały z konferencji, WSA Bielsko-Biała, 2007, s. 173.

Na podstawie badań przeprowadzonych w Akademii Obrony Narodowej nad zagrożeniami dla bezpieczeństwa kulturowego Polski za najbardziej prawdopodobne uznano następujące:

- spadek poczucia więzi kulturowej wśród Polaków;
- ograniczenie suwerenności państwa;
- internacjonalizację zagrożeń społecznych;
- wzrost zależności kulturowej od wzorców zachodnich;
- spadek środków na kulturę, ochronę zabytków i politykę kulturalną.

Za mniej prawdopodobne uznano takie zagrożenia jak:

- kryzys państwa narodowego i przenoszenie się jego skutków na kulturę;
- uniformizacja treści przekazywanych przez media;
- wzrost ekspansji kultury masowej i kryzys wartości, także religijnych, rodzinnych i tradycyjnych, związany z tą ekspansją.

Można postawić jeszcze jedno pytanie: czy członkostwo Polski w UE nie pociągnie za sobą zagrożenie dla polskiej kultury i tożsamości kulturowej? Otóż Unia Europejska, począwszy od traktatu z Maastricht, zadeklarowała, że chce budować własną tożsamość, ale przy jednoczesnym poszanowaniu tożsamości krajów członkowskich i dziś problemem jest nie tyle kształtowanie jakiejś ponadnarodowej kultury, ile utrzymanie bogactwa różnorodności i wielokulturowości, przy świadomości istnienia wspólnych greckorzymskich i judeochrześcijańskich korzeni. Kształtowanie wspólnych standardów dotyczy jedynie kultury politycznej, strategicznej, demokracji, praw człowieka, państwa prawa, tolerancji.[59] W tym zakresie standardy polskie mogą się różnić od poziomu Europy Zachodu, jednak nie na tyle, by zagrażało to czyjejkolwiek tożsamości. Polski system bezpieczeństwa kulturowego, choć bardzo rzadko tak nazywany, może jeszcze nie jest doskonały, ma wiele braków. Jego doskonałość może wzrosnąć wraz z upływem lat członkostwa w UE, bo już po pięciu latach można zauważyć postęp w kulturze materialnej.

[59] R. Jakubczak, Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Bellona, Warszawa 2006, s. 406, 407, 410.

1.3.1.9 Bezpieczeństwo religijne

Na początek kilka zdań o samym pojęciu znaczeniowym bezpieczeństwa religijnego. Muszę w tym miejscu przyznać, że długo zastanawiałem się, czy taka nazwa podrozdziału będzie właściwa i poprawna. Myślałem też o bezpieczeństwie wyznaniowym, choć miałem duże wątpliwości do takiego określenia. Po za tym, w swoich dwóch artykułach dotyczących współczesnego bezpieczeństwa narodowego, w jego strukturze umieściłem świadomie jako jedną z kategorii bezpieczeństwa wewnętrznego – ***bezpieczeństwo religijne***. Jak dotąd nie spotkałem oponentów. Natomiast, moje przekonanie wzmocniło się jeszcze bardziej po odszukaniu terminu „religia" w Słowniku języka polskiego z 1981, tom III, s.42, w którym termin ***religia*** to *„forma świadomości społecznej obejmująca wierzenia, dotycząca genezy, struktury i celu istnienia człowieka, ludzkości i świata tj. doktryna religijna, zwykle jest to wiara w istoty nadprzyrodzone – Boga"*.

Następna kwestia do wyjaśnienia, to sprawa bezpieczeństwa religijnego. Może powstawać wątpliwość i zarazem pytanie: dlaczego religia (wyznanie) i wszystko to, co z nią się wiąże musi być chronione w ogólnym systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa? Ale to wynika z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku, z Art. 25, który stanowi: *Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym. Stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego. Stosunki między Rzeczypospolitą Polską a Kościołem katolickim określają umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską i ustawy*.[60] Takim bardzo ważnym dokumentem dziejowym jest Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 roku. Sam fakt podpisania Konkordatu było wydarzeniem doniosłym w skali krajowej i międzynarodowej.[61]

W tym dokumencie, Art. 1 stanowi: Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska potwierdzają, że Państwo i Kościół katolicki są – każde w swej dzie-

---

[60] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1997, s. 6.

[61] J. Krukowski, Nowy Konkordat a prawo polskie. Civitas Christiana, Warszawa 1994, s. 97.

dzinie – niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego. Natomiast, Art. 4, pkt. 2 zawiera bardzo ważną treść z punktu widzenia prawnego, a mającą związek z bezpieczeństwem: *Rzeczpospolita Polska uznaje również osobowość prawną wszystkich instytucji kościelnych terytorialnych i personalnych, które uzyskały taką osobowość na podstawie przepisów prawa kanonicznego. Władza kościelna dokonuje stosownego powiadomienia kompetentnych organów państwowych.*[62] A w Art. 8 postanowiono: Sprawowanie kultu publicznego w miejscach innych niż określone w ustępie 3 nie wymaga zezwolenia władz państwowych, chyba że odpowiednie przepisy prawa polskiego stanowią inaczej, w szczególności ze względu na bezpieczeństwo i porządek publiczny.

Kolejnym powodem, dla którego bezpieczeństwo religijne stanowi istotny wymiar bezpieczeństwa wewnętrznego, w moim przekonaniu, jest rola Kościoła katolickiego w zakresie ***podmiotowym i przedmiotowym***. Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka, stanowi źródło wszelkiej wolności praw człowieka i obywatela. Koncepcja ta jest zgodna z postanowieniami licznych aktów prawa międzynarodowego i odnosi się do zakresu podmiotowego. Do zakresu przedmiotowego natomiast – zakres gwarantowanej konstytucyjnie wolności sumienia i religii, prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, ale z uwzględnieniem stopnia dojrzałości dziecka, a także wolności jego sumienia i wyznania oraz jego przekonań.

Nie mogę też pominąć roli Kościoła w czasach nadzwyczaj trudnych dla narodu i państwa polskiego, tj. w okresie zaborów (123 lata), faszyzmu (6 lat) i komunizmu (45 lat), kiedy w obronie wiary i polskości, a także kultury i zwykłych obywateli, duchowni (biskupi, księża i zakonnicy) oraz siostry zakonne oddawali życie i dzielili losy innych obywateli w więzieniach i obozach koncentracyjnych oraz na Syberii.

Wreszcie, w Ustawie z dnia 7 maja 1989 r., uzupełnionej w 2004 r., Art. 12 stanowi: *Duchowni oraz osoby zakonne kościołów i innych związków wyznaniowych, ustanowione według przepisów prawa wewnętrznego kościoła lub innego związku wyznaniowego, korzystają z praw i podlegają obowiązkom na równi z innymi obywatelami we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kultural-*

[62] J. Krukowski, Nowy Konkordat a prawo polskie. Civitas Christiana, Warszawa 1994, s. 99.

nego. To oznacza, że zgodnie z Art. 13 ustawy, majątek i przychody kościołów i innych związków wyznaniowych podlegają ogólnie obowiązującym przepisom podatkowym, z wyjątkami określonymi w odrębnych ustawach.

Te wyżej podane powody dały mi podstawę do umieszczenia bezpieczeństwa religijnego w strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego, w systemie bezpieczeństwa narodowego. Zgodnie z prawem o ochronie podlegają jej zarówno osoby duchowne i zakonne, jak i ich mienie.

Pozostaje kolejna ważna kwestia do wyjaśnienia, a mianowicie: czy współcześnie religia (wyznanie) – Kościół jest zagrożony i przez jakie głównie kategorie zagrożeń? Na pierwszą część pytania odpowiedź jest oczywista. Tak, są zagrożone. Istnieją liczne dowody na potwierdzenie takiej tezy na przestrzeni dwudziestu lat państwa demokratycznego, po odzyskaniu niepodległości w 1989 roku. Natomiast, co do kategorii zagrożeń, należy dokonać głębokiej analizy i oceny zagrożeń i wyłonić tylko te, które dotyczą bezpieczeństwa religijnego – Kościoła w Polsce jako członka Unii Europejskiej od 1 maja 2004 roku. Było wielu Polaków sceptycznie nastawionych do UE m.in. ze względu na obawę zagrożeń dla światopoglądu katolickiego i potencjalną ateizację życia religijnego. Jednak w tej sytuacji należy przytoczyć fakty, które mogą zmienić nastawienie i sceptyczne przekonanie do tej kwestii.

Jest faktem, że dzisiaj Unia Europejska to 27 państw, 23 języki, około 500 mln ludzi, dotychczasowe podziały (na łaciński Zachód i grecki Wschód oraz na łaciński Rzym i protestancką północ Europy) są nadal aktualne, a stosunki pomiędzy religiami i wyznaniami, jeżeli nawet pozostają poprawne, to z pewnością raczej chłodne. W UE jest 58% katolików, 19% protestantów, po 3% prawosławnych i muzułmanów, ateistów ponad 15%.

Te 15% ateistów i bezwyznaniowców stanowi tylko około 70 mln obywateli Unii.[63] Rodzi się pytanie, czy ta katolicka 58% społeczność nie powinna układać dobrych stosunków z pozostałymi wyznaniami dla dobra wspólnego Sojuszu i Europy? Czy takie współistnienie nie jest możliwe? Odpowiedzi mogą być różne, ale na pewno wszystkie rozwiązania są możliwe w budowaniu współżycia dla dobra ludzkości.

Przepisy umów międzynarodowych tworzące Unię Europejską - Traktat z Maastricht z 7 lutego 1992 r. i Traktat z Amsterdamu z 2 października 1997 r. nie przyznały organom unijnym bezpośrednich uprawnień do tworzenia norm prawa wyznaniowego, obowiązującego w państwach człon-

[63] Cz. Janik, Polska w Unii Europejskiej a stosunki wyznaniowe. A. Marszałek, Toruń 2005, s. 14.

kowskich. Natomiast art. 5 Traktatu Amsterdamskiego, w ust. 1 przewiduje, że Wspólnota działa w granicach przyznanych jej postanowieniami i w sprawach, które jej zostały przyznane.[64] Zaś ust. 2 art. 5 stanowi, że w dziedzinach, które nie należą do jej wyłącznych kompetencji, Wspólnota działa według zasad pomocniczości oraz tylko wtedy, gdy sprawy te nie mogą być efektywnie realizowane przez państwa członkowskie i dlatego – ze względu na ich zakres i oddziaływanie - mogą być lepiej wykonane przez organy Wspólnoty.[65]

Odpowiadając na pytanie, czy współcześnie religia - Kościół w Polsce jest zagrożony, na podstawie analizy i oceny faktów, jakie miały miejsce po odzyskaniu niepodległości w 1989 roku, można twierdzić że tak, i to w dwóch kategoriach, tj. ***duchowej i materialnej***.

W kategorii duchowej:

- relatywizm moralny;
- liberalizm (różnorodność i pluralizm);
- fundamentalizm religijny (islam);
- degrengolada rodziny (upadek moralny);
- degeneracja pojęcia małżeństwa;
- obniżenie wartości wspólnot religijnych;
- degradacja autorytetu duchownego.

W kategorii materialnej:

- fizyczne niszczenie świątyń (podpalanie);
- rabowanie i nielegalne wywożenie dzieł sztuki sakralnej;
- kradzieże mienia kościelnego;
- napadanie na duchownych na tle nienawiści i chęci zysku.

W świetle Konkordatu, Prawa Karnego i Prawa Cywilnego, w ramach dóbr kultury i dziedzictwa narodowego ochronie podlegają: jednostki organizacyjne kościołów i związków wyznaniowych, zabytki, muzea, archiwa, biblioteki, cmentarze i inne obiekty sakralne.

---

[64] M. Pietrzak, Polskie prawo wyznaniowe wobec standardów UE, tamże, s. 17.
[65] Tamże … s.18.

Ochronie prawnej podlegają także takie wartości jak: wolność sumienia i wyznania, uczucia religijne, dobra osobiste i życie ludzkie.

Kończąc rozważania na temat bezpieczeństwa religijnego muszę w tym miejscu dodać i podkreślić, że wszystkie przytoczone argumenty mają swoje uzasadnienie w odpowiednich dokumentach normatywnych tj. Konstytucji, ustawach, Konkordacie i innych powszechnie obowiązujących przepisach prawnych rangi ustawowej. To wcale nie oznacza, że za bezpieczeństwo odpowiadają li tylko organy państwowe do tego powołane. W ochronie na przykład dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, w ustawie z 23 lipca 2003 r. istnieje zapis *„Ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego jest zadaniem władz publicznych, w którym to zadaniu partycypują wszyscy obywatele”*.

1.3.2 Bezpieczeństwo zewnętrzne

Drugą podstawową formułą kategorii bezpieczeństwa narodowego jest bezpieczeństwo zewnętrzne. Służy ono w nauce o bezpieczeństwie do analizowania bezpieczeństwa państwa w obszarze międzynarodowym, a także w sojuszach wobec współczesnych zagrożeń. Idea bezpieczeństwa zewnętrznego wyraża pragnienie bycia bezpiecznym w razie agresji i opiera się na pewności, że nie będzie się obiektem ataków, a w przypadku zaistniałego ataku, udzielona zostanie natychmiastowa pomoc ze strony innych państw – sojuszników.

1.3.2.1 Istota i znaczenie bezpieczeństwa zewnętrznego

Sam termin bezpieczeństwa zewnętrznego odnosi się do podmiotowych potrzeb oraz interesu państwa i można go uznać – może w uproszczeniu – za formę definicji bezpieczeństwa narodowego. Istota bezpieczeństwa zewnętrznego sprowadza się głównie do polityczno – militarnych gwarancji dla państwa, które sprawiają, że nie stanie się ono obiektem napaści zbrojnej lub presji politycznej, gospodarczej, ideologicznej, kulturowej i jeszcze innej.

Zgodnie ze Strategią Bezpieczeństwa Narodowego RP, pkt. 3.1 – *obowiązkiem państwa jest konsekwentne zabieganie o tworzenie jak najkorzystniejszego międzynarodowego otoczenia kraju i umacnianie jego międzynarodowej pozycji, wizerunku i prestiżu. Należy tworzyć i rozwijać zdol-*

ności do osiągania narodowych celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa w bezpośrednim sąsiedztwie, przestrzeni europejskiej, euroatlantyckiej i globalnej, a także tworzyć warunki dla umacniania skutecznych powiązań i mechanizmów wspólnotowych i sojuszniczych. Należy wspierać procesy transformacyjne w Europie Wschodniej i Południowej. W wymiarze globalnym, głównym zadaniem jest rozwój przyjaznych stosunków z partnerami i przeciwdziałanie negatywnym skutkom konfliktów, dysproporcji rozwojowych i naruszeń międzynarodowego porządku prawnego.

Jak z tego wynika istota bezpieczeństwa zewnętrznego wypływa z różnych czynników w wymiarze narodowym i międzynarodowym, strategicznym i geostrategicznym, politycznym, ekonomicznym i militarnym. Ale najważniejszym z nich jest dobra i klarowna polityka zagraniczna państwa na arenie międzynarodowej oraz mocne i wiarygodne osadzenie w sojuszu. Dobrze jest, kiedy państwo średniej wielkości jak Polska, ma aktywną i mocną dyplomację i nowoczesną, zawodową armię i silną gospodarkę wolnorynkową oraz stabilną demokrację. Krótko rzecz ujmując, bezpieczeństwo zewnętrzne powinno być oparte na szeroko rozumianej sile i wiarygodności w stosunkach międzynarodowych oraz na aktywnej działalności w sojuszach.

1.3.2.2 Bezpieczeństwo zewnętrzne a Sojusz NATO

Polska od dziesięciu lat, tj. od 12 marca 1999 roku jest wiarygodnym członkiem Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO). Po złożeniu w tym dniu, na ręce rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki Aktu ratyfikacji w sprawie przystąpienia Polski do Traktatu Północnoatlantyckiego, kraj nasz stał się oficjalnie dziewiętnastym członkiem NATO. Rangę tego wydarzenia określają cele, które w wyniku tego aktu zostały spełnione, a przede wszystkim:

- *zagwarantowanie krajowi i jego obywatelom bezpieczeństwa poprzez udział w północnoatlantyckim systemie obronnym;*
- *zapewnienie trwałego wejścia Polski do zachodniego obszaru cywilizacyjnego oraz potwierdzenie w stosunku do społeczności mię-*

dzynarodowej przywiązania Polski do zasad demokracji, wolności jednostki, praworządności i gospodarki wolnorynkowej.[66]

Członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim (NATO) stało się jednym z najważniejszych priorytetów polityki bezpieczeństwa narodowego wobec zagrożeń trzeciego tysiąclecia.

Wracając do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2007 r., w której zapisano: *„Sojusz Północnoatlantycki jest dla Polski najważniejszą formą współpracy w polityczno-wojskowym wymiarze bezpieczeństwa oraz filarem stabilności na kontynencie, a także główną płaszczyzną stosunków transatlantyckich. Priorytetem pozostaje zwiększanie zdolności NATO do pełnienia jego podstawowych funkcji – zbiorowej obrony i tworzenia płaszczyzny konsultacji w razie zagrożenia”*.[67]

Polska uznaje potrzebę doskonalenia zdolności Sojuszu do likwidowania zagrożeń współczesnych, min. do walki z terroryzmem i innymi zagrożeniami asymetrycznymi. Siły Zbrojne RP uczestniczą i będą uczestniczyć w misjach pokojowych i stabilizacyjnych, zgodnie z Traktatem

NATO i możliwościami państwa. Należy mieć również na uwadze postęp, jaki obserwujemy we wszystkich obszarach, a przede wszystkim w nauce, technice i technologii a także w obszarze bezpieczeństwa.

Chcąc być liczącym się członkiem NATO, Polska powinna nadążać za postępem w kluczowych dziedzinach bezpieczeństwa. Obecnie, ważnym wyzwaniem Sojuszu NATO jest pomyślne zakończenie wojny w Afganistanie, w której min. biorą aktywny udział Siły Zbrojne RP. Zwycięstwo w Afganistanie stałoby się wyrazem spoistości i wiarygodności oraz gwarantem bezpieczeństwa międzynarodowego.

Akcesja Polski do Sojuszu NATO nie zakończyła procesu integracji z jego strukturami polityczno – militarnymi. Proces ten jest długofalowy, wymaga wysiłków wszelkich struktur i instytucji państwa. Przebiega on na wielu poziomach i wielu obszarach i obejmuje: kwestie legislacyjne, ochronę informacji, zapewnienie aktywnego uczestnictwa w wypracowaniu poli-

---

[66] R. Jakubczak, Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Bellona, Warszawa 2006, s. 126.

[67] Terminu”cywilizacja lub wspólnota euroatlantycka”używa się najczęściej, by podkreślić te więzy i wartości, które jak klamra spinają oba brzegi Atlantyku. Dotyczy to szczególnie kwestii bezpieczeństwa międzynarodowego, a najsilniejszym elementem tej klamry jest Sojusz Północnoatlantycki. Dla jego podkreślenia termin”euroatlantycki”stosujemy właśnie do tych kwestii. Źródło: J.Czaja, Kulturowe czynniki bezpieczeństwa. Wydawnictwo, Krakowska Wyższa Szkoła im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2008, s. 186.

tycznych i strategicznych decyzji organizacji, a także pełną integrację wojskową.

Pełna integracja wojskowa z NATO jest procesem długotrwałym i wieloaspektowym; obejmuje nie tylko kwestie technicznej i organizacyjnej interoperacyjności wojsk, ale także stosunków cywilno – wojskowych, uzawodowienie armii, reorganizację strukturalną, odpowiednie szkolenia i uzbrojenie. Aktualny stan zaawansowania wszystkich wymienionych kierunków działań wymaga niezbędnego przyspieszenia całego procesu i podjęcia większego wysiłku organizacyjnego, finansowego i kooperatywnego.

Dostosowanie systemu obronnego do wymogów sojuszniczych jest procesem kompleksowym. Kluczowe znaczenie dla integracji ma podjęcie komplementarnych działań na szczeblu władzy ustawodawczej i wykonawczej, służących umacnianiu zdolności obronnej państwa i bezpieczeństwa narodowego. Wszystkie podejmowane decyzje na rzecz doskonalenia potencjału militarnego Polski, jako członka Sojuszu, muszą być podyktowane również interesami narodowymi, a nie tylko sojuszniczymi.

Wobec współczesnych wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwo narodowe zewnętrzne musi odpowiadać wszystkim kryteriom bezpieczeństwa narodowego w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego.

1.3.2.3 Bezpieczeństwo zewnętrzne a UE

Mija pięciolecie od dnia 1 maja 2004 roku - daty wstąpienia Polskiej Rzeczypospolitej do Unii Europejskiej (UE) na podstawie referendum. Obecnie Unia Europejska liczy 27 państw z około 500 mln mieszkańcami. Należy się liczyć z faktem, że jest to mocarstwo, którego liczba mieszkańców jest większa aniżeli USA (267 mln) i Rosji (147 mln) razem wziętych. Wspólnym celem UE, według znanych polityków unijnych, jest *zapewnienie stabilizacji i dobrobytu oraz przestrzeganie wartości oraz zapewnienie możliwości eksportu tych wartości, a ponadto zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa w całej Europie*.

W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2007 r., w pkt. 44 jest zapis o następującej treści: *Członkostwo w Unii Europejskiej w istotnym stopniu determinuje podstawy bezpieczeństwa Polski. Radykalnie zwiększyło możliwości realizacji polskiej polityki bezpieczeństwa i zdolności oddziaływania międzynarodowego. Wzmocniło pozycję Polski w świecie, ale*

jednocześnie spowodowało wzrost jej odpowiedzialności za kształt porządku międzynarodowego.

Dzięki takim instrumentom, jak: *Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa, Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony, Jednolity Rynek Europejski, wspólna polityka handlowa, Fundusz Spójności oraz inne mechanizmy wspierania rozwoju, współpraca w zakresie sądownictwa i spraw wewnętrznych udział Polski w UE wpływa pozytywnie na bezpieczeństwo i możliwości rozwojowe państwa we wszystkich wymiarach życia politycznego, gospodarczego i społecznego*.

Natomiast, w pkt. 45, s. 12 podano: *W interesie bezpieczeństwa Polski jest umacnianie pozycji Unii w świecie i zwiększanie jej międzynarodowego zaangażowania zarówno w skali regionalnej, jak i globalnej. Polska będzie aktywnie uczestniczyć w rozwoju Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, dążąc do zacieśniania współpracy państw członkowskich, zbliżania ich stanowisk i harmonizowania interesów oraz wypracowania nowych instrumentów wspólnej polityki. Szczególna uwaga poświęcona będzie działaniom na rzecz zwiększania aktywności Unii w Europie Wschodniej, m.in. przez aktywny udział w rozwoju Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Polska popiera zaangażowanie UE w łagodzeniu napięć i rozwiązywaniu konfliktów zwłaszcza w najbliższym sąsiedztwie Unii, w tym w Mołdawii, państwach Kaukazu Południowego i na Bałkanach. Będzie aktywnie uczestniczyć w formułowaniu i realizacji wspólnej polityki UE wobec innych regionów świata, także w określaniu roli Unii w stabilizacji Bliskiego Wschodu. Polska stopniowo zwiększy swój udział w pomocy rozwojowej UE, uznając ją za ważny instrument przyczyniający się do likwidacji źródeł wielu współczesnych zagrożeń. Polska pozostaje zwolennikiem dalszego rozszerzania UE, widząc w nim skuteczny sposób budowy stabilności ogólnoeuropejskiej*.

W interesie Unii Europejskiej, a zwłaszcza Polski, jest wstąpienie do niej Ukrainy, Gruzji i w następnej kolejności Białorusi. Jak pokazują dotychczasowe doświadczenia, proces ich wstąpienia może trwać jeszcze kilka lat, a jego zakończenie - przy sprzyjających uwarunkowaniach międzynarodowych - może nastąpić dopiero w następnym dziesięcioleciu. Dla Polski pozytywne zakończenie procesu integracji Ukrainy z Unią Europejską byłoby ważnym krokiem na rzecz umacniania swojej pozycji na wschodzie.

W tejże Strategii, w pkt. 46, s. 12 czytamy: *Polska opowiada się za rozwojem Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony. Wniesie znaczący*

wkład w rozwój wojskowych i cywilnych zdolności UE w zakresie reagowania kryzysowego. Będzie stopniowo zwiększać zaangażowanie w tworzeniu europejskich sił szybkiego reagowania i grup bojowych. Opowiada się również za dalszym rozwojem współpracy w zakresie przemysłu obronnego, harmonizacji zakupów i wspólnych wojskowych programów badawczych.

Ważne znaczenie dla Polski ma zawarta treść w pkt.48, s.13, mianowicie: *Szczególne znaczenie w polskiej polityce bezpieczeństwa zachowują stosunki dwustronne ze Stanami Zjednoczonymi. Polska uznaje, iż mają one strategiczny charakter i będzie zabiegać o dalszy ich rozwój w duchu solidarnego i zrównoważonego partnerstwa. Polska będzie działać na rzecz utrwalania amerykańskiej obecności na kontynencie europejskim, także w wymiarze pozamilitarnym. Rozbudowa wszechstronnej współpracy bilateralnej z głównym sojusznikiem Polski powinna być czynnikiem umacniającym więzi transatlantyckie, pozytywnie wpływającym na kształt i jakość współpracy NATO z Unią Europejską i Stanami Zjednoczonymi.*

Kończąc rozważania kwestii bezpieczeństwa zewnętrznego pragnę podkreślić, że strategia bezpieczeństwa narodowego nie jest czymś krótkoterminowym, albowiem jest ona następstwem polityki bezpieczeństwa narodowego, która swoich celów nie może ograniczać do jednej lub dwóch kadencji rządu. Dlatego strategia również określa metody i sposoby działania na okres co najmniej 10 – 15 lat.

Nie mogę pozostawić czytelnika (studenta) bez wyjaśnienia problemu o kluczowym znaczeniu dla Polski i dla Europy, tj. „tarczy antyrakietowej" i montowania jej elementów na terytorium RP. W różnych publikacjach i wystąpieniach sejmowych oraz dyskusjach partyjnych były w tej sprawie dwa skrajne stanowiska. Jedni, z Prezydentem RP włącznie, byli za przyjęciem tarczy, przeciwnicy natomiast wyrażali dezaprobatę twierdząc, że Polska przez tarczę nie wzmocni swego bezpieczeństwa, ale zdecydowanie go osłabi ze względu na zagrożenie terrorystyczne.

Pragnę przypomnieć, że teoria strategii uznaje dwa rodzaje działań, tj. działania bezpośrednie (proste w swoim zamiarze) i działania pośrednie dla osiągnięcia wyznaczonego celu. W tym konkretnym przypadku (tarczy antyrakietowej) Polska zamierza osiągnąć cel strategiczny za pomocą ***działań pośrednich***, wzmacniając swoje bezpieczeństwo, w ramach Sojuszu NATO na kierunku wschodnim i północno-wschodnim, poprzez udoskonalenie obrony przeciwlotniczej i przeciwrakietowej.

Jeśli podpisana umowa pomiędzy Polską a Stanami Zjednoczonymi w 2008 roku w Warszawie dojdzie do realizacji, a elementy amerykańskiej tarczy antyrakietowej zostaną rozmieszczone na terytorium RP, będzie to jednym z najważniejszych wydarzeń w trzecim tysiącleciu w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego. Mam mocne przekonanie, że tak się stanie pomimo zmiany prezydenta USA i mocnego sprzeciwu Rosji.

2. UWARUNKOWANIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Uwarunkowania, inaczej *postępowanie uwarunkowane okolicznościami*, należą do teorii bezpieczeństwa narodowego w różnych obszarach i aspektach. Podczas rozpatrywania bezpieczeństwa narodowego należałoby uwzględniać takie podstawowe uwarunkowania jak: geopolityczne, ideologiczno – polityczne, ekonomiczne, prawno – instytucjonalne, militarne, społeczne, kulturowe. Do uwarunkowań współczesnego bezpieczeństwa narodowego, niektórzy autorzy zaliczają jeszcze inne, na przykład demograficzne, ekologiczne, etniczne, imigracyjne. Z uwagi na fakt, że te inne są szeroko opisane we współczesnej literaturze przedmiotu, postanowiłem skupić się tylko na podstawowych, gdyż głównie one warunkują współczesne bezpieczeństwo narodowe.

Uczeni i politycy, zajmujący się problematyką bezpieczeństwa, są zgodni, że jej zakres pojęciowy systematycznie rozszerza się, w wyniku rozwoju cywilizacyjnego o nieznane dotychczas wyzwania i zagrożenia oraz nowe środki i sposoby oraz metody ich eliminowania. Już w końcu XX wieku ujawniły się bardzo wyraźnie stare i nowe zjawiska warunkujące ewolucję bezpieczeństwa narodowego. Do tych nowych zjawisk należałoby zaliczyć internacjonalizację życia narodów i państw, która pociąga za sobą współzależność niemal we wszystkich wymiarach i dziedzinach, w tym przede wszystkim w *obszarze bezpieczeństwa*.

Dodatkowym czynnikiem w tym procesie jest pojawienie się wielu współczesnych zjawisk, takich jak: poszerzenie zakresu demokratyzacji, transformacja, zasady suwerenności państw, nawa rola mocarstw, promocja cywilizacji praw człowieka i swobód obywatelskich, wzrost poczucia

solidarności, gęstniejąca sieć powiązań państw, prowadząca do wzrostu poziomu ich współzależności, zwłaszcza pod względem instytucjonalnym regionalizmów – przykładem tego jest Unia Europejska. Wszystkie te uwarunkowania będą miały wpływ na bezpieczeństwo narodowe przez najbliższe dziesięciolecia XXI wieku.

Uważam, że w najbliższej przyszłości zjawiskiem o najtrudniejszych do przewidzenia konsekwencjach, które może mieć znaczący wpływ na założenia polityki i strategii bezpieczeństwa narodowego, jest ***globalizacja***. Według Prof. Romana Kuźniara – *globalizacja nie znosi zasady suwerenności, choć zmienia warunki jej praktykowania; nie zmniejsza znaczenia państw jako podstawowych uczestników stosunków międzynarodowych, choć wprowadza na scenę nowych i coraz potężniejszych aktorów; nie sprawia, iż rządy stają się mniej potrzebne (choć istotnie utrudnia im prowadzenie polityki), lecz zmusza je do kreatywnego poszukiwania nowych instrumentów zapewniających im skuteczność tam, gdzie są one nie do zastąpienia. Słowa te wskazują, że twórcy polityki i strategii bezpieczeństwa nie mogą uciec od tego zadania, ulegając „kompleksowi nowych zjawisk", nawet jeśli współcześnie zachodzące zjawiska w stosunkach międzynarodowych znacznie obniżyły „komfort myślenia i działania strategicznego".*[68]

W tym miejscu pragnę mocno podkreślić, uwzględniając definicje bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego oraz procesy integracji i globalizacji a także wyzwania i zagrożenia we współczesnym świecie, że nie należy rozpatrywać współczesnego bezpieczeństwa narodowego bez kontekstu bezpieczeństwa Miedzyna-rodowego.

2.1 Uwarunkowania geopolityczne

Geopolityka. Co to takiego? Co jest istotą tego określenia? Co się kryje za tym wyrazem? Dlaczego bardzo chętnie i powszechnie jest używany przy każdej okazji? Niekiedy używany i nadużywany przez polityków, dziennikarzy i innych tylko po to, by nadać odpowiednią rangę swojej wypowiedzi w środkach masowego przekazu. A teraz przejdźmy do genezy i istoty geopolityki.

---

[68] Kuźniar R., Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna. [w:] Sprawy międzynarodowe nr 1, Warszawa 2000.

2.1.1 Geneza i istota geopolityki

Geopolitykę należałoby, w moim przekonaniu, traktować jako dyscyplinę naukową ze wszystkimi jej uwarunkowaniami. Twórcami tej bardzo ważnej dyscypliny są teoretycy pochodzący z różnych kontynentów i narodowości. Żyjący obecnie i w przeszłości. Za najbardziej znanych twórców geopolityki należałoby uznać trzech autorów, a mianowicie: Amerykanina Alfreda Thayera Mahana, Brytyjczyka Halforda Johna Mackindera oraz Niemca Karla Haustrofera.

Natomiast samą nazwę „geopolityka" sformułował Rudolf Kjellen, który badał układy złożone z różnych państw, czyli geopolityczne. Wysunął tezę, iż rzeczywisty stosunek sił politycznych w określonym czasie jest następstwem warunków geograficznych i strategicznych, a także względnej liczebności, dzielności, wyposażenia i organizacji rywalizujących narodów.

Z tym, że rozmiary geograficzne w rozważaniach realnych są bardziej wymierne niż zasady ludzkie. Ta nawet ogólna formuła, chociaż nie jest w pełni zadowalająca, to jednak może być zastosowana do rozważań zarówno historycznych, jak i w odniesieniu do obecnej polityki bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i globalnego.

W świecie naukowym wielkie uznanie zyskał Halford John Mackinder. Jego prace teoretyczne dały podstawę nowej dyscypliny – nazwanej geopolityką. Prace teoretyczne w tej dziedzinie przeprowadził także niemiecki generał Karl Haustrofer.[69] W istocie K. Haustrofer nie wychodzi daleko przed myśli Mackindera, to jednak można w jego pracach dostrzec wiele szczegółowych dociekań i sformułowań świadczących o rozwoju tej dyscypliny. Jednocześnie Haustrofer wiele korzystał z koncepcji Fredieziela Ratzela. Sporadycznie, jako profesor geografii na Uniwersytecie w Monachium, angażował się w politykę jako doradca Hitlera. Dążył do tworzenia teorii dla celów ekspansywnej polityki III Rzeszy. Udzielał również rad przywódcom radzieckim i samemu Stalinowi.

Wyjątkowo dużą rolę Mackinder przywiązywał do czynnika demograficznego. To on jako pierwszy wprowadził pojęcie Man-Power-Siła, potęga demograficzna, rezerwy ludzkie jako podstawowy faktor historii i polityki. Mając na uwadze jego myślenie, uzupełniane tezami Kjellena w sprawie woli państwowej, Haustrofer dokonał oddzielenia narodów statycznych od

[69] H.A. Jacobsen, K. Haustrofer, Leben und Werk, t 2, Boppart am Rhein 1979, s. 187.

dynamicznych. Narody statyczne utraciły zdolność ekspansji wkraczając tym samym w okres schyłkowy. Natomiast narody dynamiczne wciąż są w fazie wzrostu dynamicznego. To oznacza, że potrzebują one dla rozwoju przestrzeni życiowej. Na czoło wysunął pojęcie granicy. Nie chodziło mu o zmienną granicę polityczną lub naturalną granicę geograficzną, tylko granicę przestrzeni wyznaczonej przez krew i ziemię, na której formuje się państwo. Tu dochodzimy do zasadniczej kwestii, a mianowicie do wytłumaczenia powodów ekspansji, która u Haustrofera, po części za Ratzelem, przybiera postać argumentu na rzecz zaboru cudzych ziem i eksterminacji miejscowej ludności – ludobójstwa.[70]

Wielkie wojny – pisze Haustrofer – są bezpośrednim lub pośrednim wynikiem nierównego rozwoju wzrostu narodów. Wskazując geopolityczny charakter Heartlandu, Mackinder proponował pewne rozwiązania, które miały zahamować istniejące tendencje tworzenia się specjalistycznego supermocarstwa kontynentalnego. Haustrofer wyprowadził wniosek, że Rzesza musi związać z sobą bliską współpracą (tzn. politycznie uzależnić) Heartland, aby osiągnąć Weltmach – światową potęgę.

Następny, w kolejności trzeci (chronologicznie pierwszy) najstarszy twórca, współczesny geopolityk, Alfred Thayer Mahan nie miał ambicji tworzenia własnej doktryny porządkującej dzieje świata. Nawet nie przypuszczał, że jego skromne koncepcje będą miały tak ogromne oddziaływanie na politologię i praktyczną politykę międzynarodową, przewyższając tym samym dorobek Mackindera i Haustrofera. Mahan jako amerykański admirał i historyk XIX wieku, bardzo aktywny w procesie rozwoju US Navy, opublikował kilka prac, w których wskazywał rolę operacji morskich w rozstrzyganiu konfliktów międzynarodowych, postrzeganych przedtem jako kontynentalne.[71]

Obszary lądowe, według Mahana, są bardzo ważne, gdyż stanowią punkty krańcowe połączone drogami morskimi. Aczkolwiek ich ważność powinna być brana pod uwagę tylko wtedy, kiedy realnie wypełniają tę funkcję. Spośród sześciu zasadniczych czynników decydujących o potędze morskiej tylko trzy dotyczą lądu, tj. pozycje geograficzne państwa i jego dostęp do mórz i oceanów, ukształtowanie wybrzeża i jego długość. Pozostałe trzy czynniki mają charakter narodowy – zdolność do handlu, skłon-

[70] W. Pokruszyński, Uwarunkowania współczesnego bezpieczeństwa międzynarodowego. Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2006, s. 23.
[71] Tamże …, s. 24.

ność do handlu, wola i zdecydowanie rządu. Kluczową rolę spełniają czynniki geograficzne łączące drogi, morza i oceany. Dają nieograniczony dostęp do wszystkich państw na świecie, granice natomiast mają tylko funkcje dodatkowe, mało istotne.[72] Geopolityka, jak wskazują materiały źródłowe, w znacznym stopniu wykorzystuje geografię, historię, a zwłaszcza geografię polityczną, choć zakres tych dwóch przedmiotów jest różny. Geografia polityczna analizuje i opisuje głównie zjawiska polityczne występujące na naszym globie. Geopolityka, korzystając z informacji geograficznych i historycznych oraz innych dyscyplin naukowych, zajmuje się relacjami czasoprzestrzennymi, zachodzącymi pomiędzy państwami i grupami państw. Zatem można wysunąć twierdzenie, że geopolityka zasadniczo różni się od dyscypliny powstałej w XIX wieku – nauki o stosunkach międzynarodowych. Analizując głębiej istotę takich dyscyplin jak: geografia, historia, nauki polityczne, ekonomia, nauki o społeczeństwie, nauki o kulturze - geopolityka zajmuje czołowe miejsce w naukach społecznych. Częściowo zaczęto rewidować dotychczasowe teorie dotyczące geopolityki po wynalezieniu bomby atomowej i zrzuceniu jej na miasto japońskie Nagasaki 6 sierpnia 1945 roku.

Zwiększenie roli polityki, a w ślad za tym geografii politycznej nie nastąpiłoby gdyby nie redukcja wizji politycznej świata do jego wymiaru głównie militarnego. Po zakończeniu drugiej wojny światowej zrodziło się przekonanie, że o losie ludzkości zadecyduje tylko broń nuklearna.

Wtedy, kiedy zagrożenie samozagłady znalazło się w centrum polityki głównie mocarstw, a politykę zdominowała strategia, tylko niektórzy myśleli w kategoriach procesów historycznych, a także stałych i zmiennych struktur przestrzennych. W tym też czasie zaczęto wypierać pojęcie geopolityki zmieniając je na geostrategię. Uważano bowiem, że jest ona w swojej treści czymś nadrzędnym wobec geopolityki. Natomiast w opracowaniach amerykańskich można spotkać twierdzenie, że geostrategia jest głównym filarem geopolityki. W Europie nie odnotowano całkowitego potępienia geopolityki, a zwłaszcza we Francji, która potrafiła zachować swoją neutralność w tym przedmiocie, czyli akceptowała jej istotę bez większych zastrzeżeń. We współczesnej literaturze anglosaskiej spotykamy trzy zasadniczo różne koncepcje badania przestrzeni. Wyraża się to głównie w modelu podziału politycznego świata na Wschód i Zachód oraz Północ i

[72] L. Moczulski, Geopolityka. Warszawa 1999, s. 24.

Południe, a także w badaniu relacji zachodzących pomiędzy nimi. Takie podejście jest dziś akceptowane przez większość krajów europejskich.

2.1.2 Myśli i koncepcje geopolityczne w Polsce

Myśli geopolityczne w Polsce stanowią oddzielny rozdział historyczny, odmienny od poprzednio opisywanego w tym podrozdziale. Główne elementy geopolityki występują już w XV wieku w pracy Jana Długosza (pełne wydanie oryginalne: Joannis Dlugossi, Historiae Polonicae libri XII, Cracowiee 1873, t. I). Niemałe znaczenie mają w tej dziedzinie myśli Joachima Lelewela i Wincenta Polowa, zwłaszcza w dziele: Północny Wschód Europy pod względem natury, Kraków 1851. Duży wpływ na kształtowanie myśli geopolitycznej miała rozprawa Antoniego Rehmana pt. Ziemia dawnej Polski i sąsiednich krajów słowiańskich pod względem fizyczno – geograficznym, t. I, Karpaty, Lwów 1895, t, II, Polska Niżewa, Lwów 1904.

W pierwszej dekadzie dwudziestego stulecia geopolityka rozwijała się w Polsce bardzo szybko. To pozytywne zjawisko wysuwało nas na czołowe miejsce w Europie i nie tylko. Na to złożyło się wiele okoliczności, głównie szeroka dyskusja o przyczynach upadku RP w XVIII wieku. Silna reakcja na ten fakt nastąpiła w krakowskiej szkole historycznej.

W szkole krakowskiej dokonano analizy i oceny przypisując winę za rozbiory słabościom charakterologicznym Polaków oraz wadom ustrojowym państwa. Na tak postawioną tezę odpowiedziała szkoła warszawska formułując twierdzenie, iż głównym źródłem katastrofy była zaborcza polityka sąsiadów. To prowadziło do analizy nie tylko politycznej i geograficznej, ale wprost do geopolitycznej.

W bardzo obszernym wywodzie, Wacław Nałkowski wyprowadził tezę o przejściowym charakterze ziem historycznych Polski.[73] Autor tego dzieła twierdził, że Odra jest związana z Zachodem, a Dniepr – ze Wschodem. Za czynnik podstawowy uznał fakt, że przez ziemie polskie przebiega zasadniczy dział wodny, oddzielający zlewiska Morza Czarnego i Bałtyku. Wywołuje to skutki zarówno polityczne, jak i gospodarcze.[74]

Teoriom głoszonym przez W. Nałkowskiego w sposób zdecydowany przeciwstawił się Eugeniusz Romer. Na plan pierwszy wysunął on zwartość

[73] W. Nałkowski, Terytorium Polski historycznej jako indywidualność geograficzna. Warszawa 1911.

[74] W. Nałkowski, Materiały do geografii ziem dawnej Polski, t. I, Warszawa 1914, t. II 1918, s. 138.

historycznego obszaru polskiego jako zamkniętej całości geopolitycznej, czyli tzw. pomostu bałtycko – czarnomorskiego. Podobne poglądy głosił Roman Umiastowski, silnie podkreślający otwarcie ziem polskich od wschodu. Ciekawe stanowisko zajmował Stanisław Pawłowski, twierdząc, że Polska leży na wschodniej granicy Europy Zachodniej tzn. jest ostatnim krajem zachodnioeuropejskim na przejściu do Europy Wschodniej.

Rozwijając myśli i opracowania Rehmana i Nałkowskiego, Stanisław Pawłowski za podstawy geograficzne Rzeczypospolitej uznał dorzecze Odry, Wisły, Niemna, Dźwiny, Dniestru i Dniepru. Ten bardzo ważny zapis możemy odnotować w dziele „Od Odry i Nysy Łużyckiej po dział wodny Dniepru i Wołgi i Donu". Dalszego rozwinięcia takiego spojrzenia dokonali Stanisław Srokowski i Antoni Sujkowski. Do znanych twórców geopolityki w Polsce możemy zaliczyć takie znane nazwiska jak: Stanisław Sawkowicz, Stanisław Lemecewicz, Ryszard Wraga i inne.

Po drugiej wojnie światowej z powodu morderczej cenzury studia geopolityczne w Polsce zanikły na długi okres. W tym czasie ukazała się książka J. Litwina, która próbowała potępić brutalnie geostrategię.

Oficjalnie geopolityka była w propagandzie rzekomo naukowym uzasadnieniem koniecznego poddania się hegemonii Moskwy. Początkowe próby wykorzystania tej dyscypliny w celach prowokacyjnych podjęła kolaborancka grupa „Dziś i Jutro" B. Piaseckiego pod koniec lat czterdziestych. Propaganda geopolityczna pełną parą ruszyła po roku 1956 (często nazywaną odwilżą) i trwała do końca 1989 roku.

Obecnie, na progu XXI wieku geopolityka jako dyscyplina naukowa zaczęła wyłaniać się z długotrwałego zastoju. Najbardziej jest to zauważalne w Europie Zachodniej.

Nagły upadek dwubiegunowego układu, powstawanie nowych struktur w Europie, zmieniające się oblicza Dalekiego Wschodu i basenu Pacyfiku, postępująca ekspansja islamska i oczekiwania latynoskie, konfliktowe stosunki pomiędzy Północą a Południem, wyże demograficzne - wszystko to wymaga w najbliższej przyszłości konkretnej, uzasadnionej odpowiedzi. To oznacza, że przed geopolityką stają nowe wyzwania w nowych uwarunkowaniach.

Teraz przechodzimy do udzielenia odpowiedzi na podstawowe pytanie postawione na samym początku niniejszego rozdziału, tj. do próby zdefiniowania pojęcia geopolityki. W tym miejscu pragnę nadmienić, iż próby zdefiniowania na przestrzeni dziejów, były podejmowane wiele razy i przez

różnych znanych autorów. Najbardziej, w moim przekonaniu, trafnymi pod względem swojej treści definicjami są trzy niżej podane.

Geopolityka - jest nauką pozwalającą na dokonanie oceny ciężaru politycznego mocarstw na tle ich specyficznej pozycji w świecie. Umożliwia ona badania problemów bezpieczeństwa kraju w kategoriach geograficznych oraz doprowadzenia do konkluzji, użytecznych bezpośrednio i natychmiastowo dla mężów stanu, określających kierunki polityki zagranicznej (N. Spykman).

Geopolityka - interdyscyplinarna dziedzina naukowa zajmująca się relacjami czasoprzestrzennymi występującymi między państwami i ich zgrupowaniami. Umieszczana jest między geografią, historią, naukami politycznymi, ekonomicznymi, o społeczeństwie, o kulturze (L. Moczulski). Geopolityka - interdyscyplinarna działalność naukowa i praktyczna zajmująca się badaniem państwa (koalicji) jako organizmu geograficznego i określeniem dla niego celów geopolitycznych (Słownik terminów AON 2003).

Analizując, podane wyżej, definicje można łatwo zauważyć, że chociaż na pozór są do siebie podobne, bo dotyczą tego samego terminu, to w swojej treści są różne. Żadna z nich nie stosuje miana - dyscyplina naukowa, a tylko określenie - dziedzina naukowa. Wspólną cechą natomiast jest to, że geopolityka należy w istocie do dziedzin interdyscyplinarnych. Uważam, że każda, z wyżej wymienionych definicji ma elementy pozytywne i w miarę poprawne.

2.2. Uwarunkowanie ideologiczno – polityczne

Uwarunkowania ideologiczno – polityczne odgrywały zawsze istotną rolę w bezpieczeństwie narodowym i międzynarodowym, a zwłaszcza na przestrzeni XX wieku. Miniony wiek charakteryzował się walką głównie z radykalnymi ideologiami, jakimi były faszyzm i komunizm. W warunkach zimnowojennych decydującą rolę w utrzymania równowagi sił na świecie, a tym samym utrzymaniu pokoju, odgrywały siły militarne. Kiedy nadszedł dosyć szybko czas, prawie niespodziewanie, rozpadu systemu bipolarnego, społeczność międzynarodowa stanęła przed nowym wyzwaniem, mającym na celu odbudowę systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, a w tym bezpieczeństwa regionalnego i narodowego. W tym procesie rekonstrukcji przestały ogrywać najważniejszą rolę siły militarne, a pojawiają się inne

czynniki niemilitarne. To oznacza, że pojawia się nowa era porządku międzynarodowego, czyli etap integracji i globalizacji.

Wiek XXI różni się przede wszystkim tym, że dwie dotychczasowe skrajne ideologie (faszyzm i komunizm) zostały zastąpione fundamentalizmem, w szczególności fundamentalizmem islamskim. Ta radykalna ideologia pragnie różnymi metodami i formami opanować świat. Staje się więc głównym zagrożeniem ludzkości, a w przypadku dysponowania bronią jądrową może być ono realne i niebezpieczne. Od tego faktu, wszystkie cywilizowane państwa, w swoich systemach bezpieczeństwa narodowego muszą bezwzględnie uwzględniać walkę z terroryzmem, albowiem stanowi on największe zagrożenie, a dopiero na drugim miejscu znajduje się przestępczość zorganizowana.

Świat stoi dziś w obliczu realnie groźnego zjawiska, jakim jest radykalny fundamentalizm islamski. Okazuje się, że nie walczymy ze słabym przeciwnikiem, lecz z silnym, który potrafi zastosować w tej walce nie tylko różne, a nawet niespodziewane formy, sposoby oraz środki działania.[75] To już się stało faktem. Mamy do czynienia z nowym podmiotem świata według innych kryteriów niż to było w przeszłości. Głównym elementem w tym podziale jest radykalny fundamentalizm islamski. Najważniejszym sprawcą takiego podziału, a jednocześnie motorem fundamentalizmu jest Al-Kaida, na której czele stoi Osama bin Laden.

Al-Kaida ma swoje najważniejsze bazy w wielu regionach świata: w Azji Środkowej, Południowo-Wschodniej i na Bliskim Wschodzie. Jest to największa i najbardziej radykalna organizacja terrorystyczna. Powstała prawdopodobnie w 1989 roku podczas wojny w Afganistanie. Jej założycielem jest saudyjski multimilioner Osama bin Laden.

Po zakończonej wojnie w Afganistanie Osama bin Laden w bardzo krótkim czasie znalazł nowego wroga – Stany Zjednoczone Ameryki. W wielu państwach, z których pochodzili ochotnicy pochodzenia arabskiego będący uczestnikami świętej wojny afgańskiej, zaczęła się tworzyć koalicja przeciwko Stanom Zjednoczonym. Utworzona przez Osama bin Ladena Al-Kaida opierała się na bogatych doświadczeniach wyniesionych z Afganistanu. Jej trzon stanowili bojownicy afgańscy, którzy tworzyli pierwsze grupy terrorystyczne. W latach 1996-1998 Al-Kaida zorganizowała w Sudanie sprawnie funkcjonującą na rzecz terrorystów infrastrukturę. W 1998 roku, z inicjatywy bin Ladena powstał Światowy Front Islamski przeciwko USA i

[75] J. Kaczmarek, W. Łepkowski, Współczesne problemy światowego bezpieczeństwa. AON, s. 37.

Izraelowi, w którego skład weszła większość muzułmańskich grup terrorystycznych, między innymi algierskie, egipskie, erytrejskie, filipińskie, somalijskie i ugandyjskie. Al-Kaida zaczęła wspierać fundamentalistyczne ruchy islamskie na całym świecie, nie tylko w Bośni, Czeczenii, Kosowie, Tadżykistanie, Pakistanie, Indiach czy Bangladeszu, lecz także w całej Europie i Stanach Zjednoczonych. Współdziałanie i skoordynowanie działań islamskich terrorystów miało w przyszłości przynieść fatalne konsekwencje dla USA, Turcji i wielu innych państw.

Od 1992 roku terroryści Al-Kaidy przeprowadzili wiele spektakularnych zamachów. Do najbardziej brutalnych i krwawych należą: zamach w Somalii w 1992 roku, atak bombowy na budynek World Trade Center w Nowym Jorku w 1993 r., ataki na wojskowe bazy amerykańskie w Arabii Saudyjskiej w 1995 i 1996 r., zamachy na amerykańskie placówki dyplomatyczne w Kenii i Tanzanii.

Do największego ataku terrorystycznego Al-Kaidy doszło 11 września 2001 r. gdy uderzono na World Trade Center (USA) za pomocą trzech uprowadzonych samolotów pasażerskich, powodując śmierć około 4000 osób, a także poważnie uszkadzając budynek Pentagonu. To wyjątkowe wydarzenie na progu XXI wieku stało się początkiem wojny z terroryzmem światowym.

Rodzi się pytanie o podstawowym znaczeniu. Czy walka z terroryzmem może doprowadzić do szczęśliwego zakończenia fali ataków w bliskiej perspektywie? Chcąc odpowiedzieć na tak postawione pytanie muszę posłużyć się fragmentami z definicji o terroryzmie, w której zawarte są następujące stwierdzenia: terroryzm to bezprawne użycie siły w celu wymuszenia lub zastraszenia rządu i ludności cywilnej dla osiągnięcia celu głównego - zniszczenia cywilizacji, w tym Stanów Zjednoczonych.

Dotychczasowe ataki terrorystów w większości są skuteczne przy minimalnych stratach własnych, powodują zniszczenia głównie wśród ludności cywilnej, wywołując przy tym panikę i bezradność. Uważam, że ta asymetryczna wojna będzie długotrwała, a jej pozytywne zakończenie jest nieprzewidywalne.

W podsumowaniu pragnę mocno uwypuklić problem ideologiczno-polityczny jako jedno z najważniejszych uwarunkowań bezpieczeństwa narodowego w systemie sojuszniczym (UE), w którym państwa członkowskie mają różne ideologie i religie, a także swoje polityki bezpieczeństwa. Jak już wspominałem, w Unii Europejskiej obecnie na 27 państw i ok. 500

mln ludności mamy 58% katolików, 19% protestantów i po 3% prawosławnych i muzułmanów. Ponadto istnieją podziały na łaciński Zachód i grecki Wschód oraz na łaciński Rzym i protestancką północ Europy, a stosunki pomiędzy nimi jeśli nawet są zupełnie poprawne to na pewno raczej chłodne.

Należy mieć na uwadze fakt, że na naszym globie mamy 57 państw muzułmańskich zamieszkałych przez około 1 mld osób. Znaczna migracja, zwłaszcza pod koniec XX wieku i na początku XXI, spowodowała to, że tylko w samej Europie jest ich ponad 10 milionów. Należy się spodziewać, że wiek dwudziesty pierwszy w tym zakresie dla muzułmanów będzie sprzyjającym, co nie jest bez znaczenia w obszarze bezpieczeństwa narodowego państw Unii Europejskiej. W obszarze moralnym fundamentalizm islamski stanowi w obecnym świecie znaczącą siłę. Stąd terroryzm światowy stał się nie tylko zagrożeniem regionalnym, ale globalnym i nie tylko dla państw mocarstwowych, ale dla małych i średnich.

2.3 Uwarunkowanie ekonomiczne

Kreśląc obszary kształtowania bezpieczeństwa narodowego należy jednocześnie uwzględniać liczny zbiór jego uwarunkowań. W ramach tych uwarunkowań, należne mu miejsce zajmuje uwarunkowanie ekonomiczne. Te wszystkie uwarunkowania są od siebie zależne, a nawet ściśle powiązane, jednak wyróżniają się rangą i zmiennością. Ten fakt nie powinien pozostawać obojętnym dla polityków i ludzi nauki działających w zakresie bezpieczeństwa narodowego.

W dobie integracji i globalizacji oraz regionalizacji, kwestie ekonomizacji bezpieczeństwa narodowego muszą być nie tylko postrzegane, ale konsekwentnie rozwiązywane. W 2008 r. takim jaskrawym przykładem lekceważenia problemu energetycznego przez kraje Unii Europejskiej było odcięcie przez Rosję gazu dla Ukrainy i wszystkich krajów UE na okres ponad dwóch tygodni wraz z gospodarczymi konsekwencjami tego faktu. Dopiero po tym, międzynarodowym wydarzeniu, politycy i ekonomiści zaczęli pospiesznie szukać alternatywnych rozwiązań aby choć częściowo uniezależnić się od dostaw gazu i ropy z Rosji.

Uwarunkowania ekonomiczne ściśle wiążą się z bezpieczeństwem ekonomicznym państwa, tj. wartościami podstawowymi jak ochrona poziomu życia, rozwój gospodarczy i zdolność do zapewnienia bezpieczeństwa poli-

tycznego i militarnego. Stąd, oprócz stosunków gospodarczych z zagranicą, podstawowe znaczenie mają wewnętrzne czynniki systemu gospodarowania, struktura i sposób jego funkcjonowania.

To wynika głównie z faktu, że gospodarka tworzy materialną bazę bezpieczeństwa narodowego w jego różnych obszarach. Państwo jest w zasadzie jedynym podmiotem kształtowania bezpieczeństwa politycznego i militarnego i nikt nie może go w tej roli zastąpić. Bezpieczeństwo ekonomiczne wyróżnia ograniczona i odmienna rola państwa w jego kształtowaniu. Wynika to z ograniczonego zakresu regulacji procesów gospodarczych, co związane jest z kurczącym się polem suwerenności ekonomicznej. Zbyt silna rola państwa w gospodarce ogranicza pole prywatnej przedsiębiorczości albo deformuje mechanizm funkcjonowania gospodarki lub osłania przed konkurencją zewnętrzną. Zawsze prowadzi to do obniżenia efektywności gospodarowania.[76]

Dokonany wybór europejskiej opcji rozwoju naszego kraju warunkuje również realizacja koncepcji regionalizacji w Europie. Region ten, ze względu na krzyżowanie się w jego obszarze różnych sił kształtujących politykę światową, stał się przestrzenią łączenia potencjałów państw go tworzących. Nietrudno dostrzec jak z dnia na dzień rodziła się nowa strategia rozwoju gospodarczego Zachodu do momentu światowego kryzysu finansowego w 2008 roku. Jak długo potrwa ten nieprzewidywalny kryzys, negatywny w skutkach, na dzień dzisiejszy nie ma odpowiedzi.

Wskutek liberalizacji i globalizacji oraz intensywności konkurencji poszczególni wytwórcy stają przed wyzwaniem, tj. obniżenia kosztów produkcji i poszukiwania nowych konkurencyjnych technologii. Wymusza to dostosowanie zarówno na poziomie mikro jak i makro, prowadząc do zmian wersalizacji systemów gospodarczych. Z takim procesem mamy do czynienia w Unii Europejskiej.

Procesy globalizacji wpłynęły na zmianę roli państwa w kształtowaniu polityki gospodarczej, a tym samym bezpieczeństwa narodowego.

Wiele decyzji podejmowanych jest na szczeblu ponadnarodowych organizacji i podmiotów gospodarczych. Państwo dzisiaj w polityce wewnętrznej, w tym gospodarczej musi się liczyć coraz bardziej z oddziaływaniem globalnych organizacji i regionalnego ugrupowania integracyjnego (UE) oraz globalnych podmiotów gospodarczych i rynków finansowych.

---

[76] R. Jakubczak, Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Warszawa, Bellona 2006, s. 388.

Niektórzy ekonomiści próbują uzasadniać, że procesy globalizacji prowadzą do stopniowego zaniku państwa narodowego i ograniczania możliwości prowadzenia samodzielnej polityki gospodarczej. Ich zdaniem państwo traci autonomię i kontrolę nad wieloma obszarami gospodarki, ponieważ z jednej strony instytucje międzynarodowe (takie jak korporacje transnarodowe) wywierają presje na kierunki polityki gospodarczej, realizują swoje zadania rozwojowe a z drugiej strony wymykają się spod kontroli państw, w których działają. Nie można zgodzić się z takimi poglądami, ponieważ strategie ekonomiczne państw ulegają zmianom i wymagają niekiedy natychmiastowych reakcji państw (państwa). Zamiast mówić o zanikającej roli państwa należałoby wskazać, jak się zmienia jego rola pod wpływem wyzwań, które niesie globalizacja we wszystkich obszarach. Sprostanie wyzwaniom globalizacji wymaga aktywnej i profesjonalnej polityki rządu we wszystkich dziedzinach. Chodzi o to, by polityka gospodarcza skutecznie przeciwdziałała zagrożeniom, jakie niosą procesy globalizacji oraz wzmacniała korzyści z nimi związane. A to oznacza, że obecne rządy państw muszą być wyjątkowo dobrze przygotowane do rozwiązywania problemów także gospodarczych; nie powinno być miejsca w rządzie dla polityków – amatorów. Poznanie reguł i zasad funkcjonowania globalnych rynków towarowych lub finansowych oraz strategii korporacji transnarodowych w erze globalizacji ma istotne znaczenie podczas dokonywania wyborów w polityce gospodarczej. Pomimo tendencji ku globalizacji, gospodarki narodowe nadal różnią się między sobą i to w kilku obszarach. Różnice te dotyczą między innymi sfery stosunków w triadzie „rynek - państwo - społeczeństwo". Na tym tle kształtują się też programy gospodarcze, stanowiące odpowiedź krajów na procesy globalizacji i integracji. Wybór kierunku dostosowań do procesu globalizacji i integracji oraz przyjęcie racjonalnych rozwiązań przez państwo, w nowych strukturach gospodarczych, ma kolosalne znaczenie dla bezpieczeństwa narodowego.

Na pewno globalizacja sprzyja najbogatszym i najwyżej rozwiniętym krajom. Otwiera przed nimi globalne możliwości działania na arenie międzynarodowej. W lepszej sytuacji znajduje się ten, który ma możliwości globalnego działania, a to działanie opiera na zasadach rynkowych.

2.4 Uwarunkowanie prawno – instytucjonalne

Współcześnie z wielką dynamiką narasta świadomość, iż wszelkie działania w skali jednego państwa w dziedzinie jego bezpieczeństwa są działaniami w układzie międzynarodowym, a w przypadku Polski w UE. Proces rozszerzania się obszarów współpracy i umacniania międzynarodowych mechanizmów bezpieczeństwa jest nieuchronny w Sojuszu NATO z wielu powodów. Stosunki pomiędzy państwami stają się bardziej stabilne i podatne na regulacje, dostarczając instrumentów w celu rozwiązywania sporów, a także stanowiąc źródło gwarancji dla państw członkowskich. Bezpieczeństwo narodowe, w przypadku członkostwa w UE i NATO, jest integralną częścią systemu bezpieczeństwa Unii.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, w Art. 2 stanowi: „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej", a w Art. 10, pkt. 1 "Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i sądowniczej". Natomiast w pkt. 2 tamże, „Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą sądy i trybunały".[77]

Polska, po przejściu transformacji ustrojowej, stała się państwem nowoczesnym, liberalno - demokratycznym i zorganizowanym. O takim państwie świadczy wiele wyznaczników pozytywnych, jak: sterowność państwa, uporządkowany system terytorialny, demokratyczne instytucje społeczeństwa obywatelskiego, przystosowanie państwa do standardów Unii Europejskiej, system prawny, utworzenie silnego ustrojowo i kompetencyjnie przedstawiciela rządu i prezydenta w województwie – wojewody, który odpowiada nie tylko za administrację zespoloną, ale również za bezpieczeństwo i obronność, dzięki czemu ma władzę zwierzchnią nad organami administracji niezespolonej zgodnie z ustawami. Tu należy nadmienić, iż istota państwa liberalno – prawnego polega na podejmowaniu starań na rzecz bezpieczeństwa, przestrzegania prawa i wolności jednostek. Pomimo dalece ambitnych i szczytnych celów, nie uwzględniono materialnych i społecznych możliwości państwa w sprostaniu wyzwań jakie stoją na progu trzeciego tysiąclecia. Jakość organizacji państwa i jego organów

[77] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1997, s. 4.

w zarządzaniu w sposób bezpośredni przekłada się na skuteczność bezpieczeństwa narodowego.

Brak regulacji prawnych i odpowiedniej organizacji aparatu zarządzającego w tym zakresie wiąże się z tym, że w zasadzie kierowanie (zarządzanie) bezpieczeństwem narodowym jest regulowane „rozproszonym" prawem, a organizacja zarządzania jest niedoskonała (brak odpowiednich elementów przede wszystkim na szczeblu centralnym, a także stosowanie postanowień ustaw regulujących szczegółowe dziedziny bezpieczeństwa w przypadkach konieczności radzenia sobie z problemami odmiennej natury).[78]

Do słabości w organizacji państwa polskiego co do bezpieczeństwa narodowego, według Prof. W. Kitlera, zalicza się brak ciągłości działania bez względu na stan i okoliczności funkcjonowania państwa, wynikający z norm prawa z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Wyrazem tego jest brak jakiegokolwiek związku między ustawami o stanach nadzwyczajnych, a szczególnie pomiędzy ustawami: o stanie wyjątkowym i o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom RP.

Na skutek nieścisłości norm prawnych i struktur organizacyjnych uwidacznia się kolejna słabość, a mianowicie brak racjonalnego systemu – brak więzi systemowych pomiędzy potencjalnymi elementami systemu bezpieczeństwa. To oznacza, że w Polsce aktualnie funkcjonuje kilka względnie samodzielnych systemów realizujących zadania z zakresu bezpieczeństwa. Do tych systemów możemy zaliczyć takie jak: ochrony granicy państwowej, ratowniczo – gaśniczy, ochrony przeciwpożarowej, ratownictwa medycznego, ochrony informacji niejawnych, ochrony porządku konstytucyjnego, ochrony danych osobowych i system obronny państwa.

Na podstawie głębszej analizy można stwierdzić, że działania, wyżej wymienionych systemów, podczas wykonywania zadań o szczególnym znaczeniu nie mają wyraźnego związku prawnego, organizacyjnego ani też funkcjonalnego. Brak rozbieżności tylko w zakresie zwalczania klęsk żywiołowych, ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa (KSRG). I tu dochodzimy do wniosku o podstawowym znaczeniu, a mianowicie o braku jednej ustawy dotyczącej bezpieczeństwa narodowego. Natomiast jest Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP, podpisana przez Prezydenta RP w dniu 13 listopada 2007 roku na wniosek Prezesa Rady Ministrów.

---

[78] W. Kitler, Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa. Bielsko – Biała, 2006, s. 103.

W tym ważnym dokumencie zawarte są ogólne sformułowania dotyczące bezpieczeństwa narodowego, systemu jego funkcjonowania i strategicznych kierunków transformacji.

W tej strategii w pkt. 85, s. 21 czytamy: System bezpieczeństwa narodowego musi być zorganizowany i wyposażony w sposób gwarantujący jego szybkie i sprawne działanie w każdych warunkach oraz w reakcji na wszelkiego typu zagrożenia i kryzysy. Zdolność ta będzie weryfikowana w szczególności przez regularne ćwiczenia, prowadzone w ramach całego systemu bezpieczeństwa narodowego lub określonych jego części. System bezpieczeństwa narodowego będzie podlegał również cyklicznym przeglądom służącym ocenie jego skuteczności, gotowości do działania oraz odpowiedzialności względem najważniejszych w danym czasie potrzeb oraz możliwości kraju.

W punkcie 88, s. 22 czytamy: Podsystem kierowania bezpieczeństwem narodowym tworzą organy władzy publicznej i kierownicy jednostek organizacyjnych, które wykonują zadania związane z bezpieczeństwem narodowym oraz organy dowodzenia Sił Zbrojnych RP. Szczególna rola w kierowaniu bezpieczeństwem narodowym przypada Parlamentowi, Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej i Radzie Ministrów. Naczelnym zadaniem podsystemu kierowania jest zapewnienie ciągłości podejmowania decyzji i działań w celu utrzymania bezpieczeństwa narodowego.

W podsystemie kierowania są podsystemy wykonawcze, tworzone przez siły i środki pozostające w gestii ministrów, centralnych organów administracji rządowej, wojewodów i organów samorządu terytorialnego.

2.5 Uwarunkowanie militarne

Pomimo umieszczenia uwarunkowania militarnego dopiero na czwartym miejscu, jego rola w systemie bezpieczeństwa narodowego wcale nie maleje. Jeśli weźmiemy pod uwagę potencjalne zagrożenia, wobec których stoi obecny świat, uwarunkowanie militarne nadal będzie postrzegane jako gwarant niepodzielności i skuteczności bezpieczeństwa.

Obecny okres charakteryzuje się różnorodnością zjawisk i czynników warunkujących stan bezpieczeństwa, z których wiele ma nieprzewidywalny charakter. Decentralizacja zagrożeń, w tym przede wszystkim małe prawdopodobieństwo konfliktu zbrojnego międzymocarstwowego, astrategiczny charakter wielu konfliktów (lokalnych) z jednej strony i strategiczny

charakter demokracji z drugiej, sprzyjają swoistemu rozproszeniu, debuzolizacji myślenia strategicznego, któremu zaczyna brakować wyrazistego punktu ciężkości w definiowaniu sytuacji.[79]

Na skutek pojawienia się jakościowo nowych wyzwań i zagrożeń, środowisko bezpieczeństwa narodowego charakteryzuje się dużą dynamiką zmian o wysokim stopniu ich nieprzewidywalności. Najpoważniejsze zagrożenie dla poszczególnych państw, nie tylko dla mocarstw lub supermocarstw, tworzy terroryzm światowy. Udział Sił Zbrojnych RP w globalnej wojnie z terroryzmem (Irak, Afganistan) powoduje wzrost prawdopodobieństwa tego zagrożenia na terytorium Polski.

Rodzi się pytanie: Czy nasz kraj, w dobie walki z terroryzmem jest bezpieczny pod względem militarnym? Czy uwarunkowania militarne nabierają właściwego przyspieszenia w kontekście bezpieczeństwa? Co do pytania pierwszego muszę przyznać, że Polska od 1999 roku, po wejściu w strukturę Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO), stała się krajem bezpiecznym. Siły zbrojne stały się podmiotem poważnych zmian w strukturze i możliwościach bojowych. Zmiany te obejmują przejście od sta-tycznych do mobilnych ekspedycyjnych, połączonych, interoperacyjnych, gotowych do przejścia z działań wojennych do pokojowych i odwrotnie. Aby to stało się realne Wojsko Polskie musi stać się armią profesjonalną, zawodową mogącą działać w otoczeniu sieciocentrycznym.

Najważniejsze zmiany transformacyjne w armii zostały zainicjonowane jej udziałem w operacji irackiej. W 2003 roku Polska aktywnie uczestniczyła w wojnie przeciwko terroryzmowi i od tamtego czasu ponad 10 tys. naszych żołnierzy przeszło przez prawdziwy sprawdzian w warunkach realnego zagrożenia. Po wyprowadzeniu naszych wojsk z Iraku w 2008 roku, najważniejszą operacją staje się zaangażowanie w ISAF w Afganistanie. Operację ISAF należy traktować jako sprawdzian wiarygodności sojuszu, a jednocześnie sprawdzian naszych dowódców w prowadzeniu działań bojowych z nieregularnym przeciwnikiem, z dala od własnego państwa, w ekstremalnych warunkach i w stanie ciągłego zagrożenia militarnego. Oprócz wojsk lądowych, Polska uczestniczy w ramach NATO w misji patrolowania przestrzeni powietrznej nad państwami bałtyckimi i tak będzie prawdopodobnie do momentu utworzenia obrony powietrznej państw bałtyckich. Mając doświadczenie w wykonywaniu takich zadań, rozpoczęto prace w przygotowaniu misji Air Policing nad Islandią w 2010 roku.

---

[79] R. Kuźniar, Porządek międzynarodowy in transition. Stosunki międzynarodowe 2000, s. 472.

Co do pytania drugiego, na podstawie materiałów źródłowych i mojej wiedzy, trzeba obiektywnie przyznać, że wszystkie zamierzenia zmierzające do podnoszenia efektywności bezpieczeństwa narodowego nabierają przyspieszenia, pomimo ograniczeń wewnętrznych i zewnętrznych, a głównie ograniczeń finansowych. Każde przedsięwzięcie w resorcie MON, dotyczące zmian w strukturze i funkcjonowaniu sił zbrojnych wymaga coraz większych nakładów finansowych.

Operacje militarne, prowadzone w ostatnim okresie, w znaczący sposób przyspieszyły reformy w Wojsku Polskim. Należy w tym miejscu mocno podkreślić, iż transformacja należy zawsze do procesu długotrwałego i bardzo kosztownego. W planach zakłada się, że do 2020 roku będziemy mieli sprawne, bardziej ekspedycyjne, lepiej wyposażone i interoperacyjne siły zbrojne, potrafiące łatwo włączyć się w wielonarodowe i wspólne operacje.[80] Na zakończenie tego wątku ośmielam się z całą mocą uwypuklić znaczenie uwarunkowania militarnego w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego w obecnej skomplikowanej rzeczywistości.

2.6 Uwarunkowanie społeczne

Uwarunkowanie społeczne bezpieczeństwa narodowego można rozpatrywać w różnych aspektach, a mianowicie: socjologicznym, psychologicznym, prawnym, antologicznym i jeszcze innych. Niezmiernie ważnym jest edukacja, szeroko pojęta kultura, wychowanie obywatelskie, a także patriotyzm. Coraz częściej mówi się o społeczeństwie obywatelskim, jako osiągnięciu wielu pokoleń i zachodzących zmian w skali światowej. Niemałe również znaczenie w tym obszarze ma globalizacja i demografia.

Społeczeństwo (naród), ma prawo do poznawania wszelkich ocen dokonanych w ramach różnych systemów wartości i do podejmowania niezależnych od nikogo wyborów. Demokracja i pluralizm odrzucają uznawaną w innych systemach społecznych, zasadę przodującej roli elit czy klas społecznych w określaniu wizji aksjologicznych założeń systemu oświatowego. Obowiązuje zasada dążenia do przyjęcia wartości uniwersalnych, zakorzenionych w tradycji humanistycznej, w doświadczeniu ludzkości. Mocno

[80] F. Gągor, Polskie doświadczenia wyniesione z operacji wojskowych i ich wpływ na transformację Sił Zbrojnych RP. Zeszyty Naukowe nr 1 (70) Warszawa 2008, s. 15.

akcentuje się zagrożenia godnego życia człowieka, jego podmiotowości, praw naturalnych i wolności.[81]

Demokratyczne społeczeństwo, w którym władza uległa decentralizacji, jest czynnikiem mającym niezwykle duży wpływ na oblicze państwa i jego bezpieczeństwo. Decyzje o kolosalnym znaczeniu społecznym zapadają na szczeblu lokalnym. Siła zaś demokratycznego państwa opiera się m.in. na walorach moralnych i etycznych obywateli, ich skłonności do działań prospołecznych oraz uznaniu dobra wspólnego nad dążeniami indywidualnymi. To właśnie dobro wspólne jest odstawowym czynnikiem łączącym obywateli w jedną społeczność.[82]

W społeczeństwie zachodzą również procesy będące przejawami zmian rozwojowych, lecz nie zawsze mające pozytywny wpływ na przyszłościowy potencjał narodu, a tym samym potencjał bezpieczeństwa.

Pełne bezpieczeństwo społeczne warunkują możliwości do swobodnego rozwoju danego podmiotu. W tym przypadku bezpieczeństwo definiuje się z perspektywy pewnych cech i wartości oraz celów, które stanowią o nim. Do nich zaliczamy takie elementy jak: przetrwanie, pewność istnienia, warunki rozwoju tożsamości, aktywność, funkcjonowanie jednostki i zbiorowości, zaspokojenie podstawowych potrzeb i obrona przed ich utratą, równowaga z otoczeniem, integralność i niepodległość, zapobieganie konfliktom i możliwość obrony przed nimi, zachowanie tożsamości, dobrobyt i zadowolenie. Wyżej wymienione cechy, wartości i cele stanowią najważniejsze czynniki określające uwarunkowanie bezpieczeństwa społecznego państwa.

Bezpieczeństwo społeczne, z punktu widzenia filozoficznego, to dobro naturalne człowieka, dobro wspólne skłaniające do starań o nie, do tworzenia warunków zapewniających trwanie i rozwój życia ludzkiego na Ziemi. W takim rozumieniu jest ono kategorią ważną zarówno dla współczesnych tendencji uniwersalistycznych poszukujących aksjologicznych uzasadnień globalizującego się świata, jak i dla systemów preferujących idee różnorodności, pluralizmu, decentralizacji dla osiągnięcia podmiotowości indywidualnej każdego człowieka.

Bardzo często socjologowie wskazują na dobro jako kategorię społeczną tuż za pokojem. Dobro to przede wszystkim dbałość o prawdę,

---

[81] K. Loranty, Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa. WSA Bielsko – Biała, 2006, s. 155.

[82] K. Loranty, Bezpieczeństwo społeczne RP, Wydawnictwo AON, Warszawa 2004, s. 3.

sprawiedliwość, wolność, solidarność - wyzwalanie walki, ale nie przeciwko drugiemu człowiekowi, lecz o jego ludzki i godny kształt życia.

Jeszcze tylko kilka słów o elitach politycznych i ich roli w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego. Okazuje się, że ich rola w dzisiejszym świecie wcale nie maleje, gdyż wszystkie ważniejsze decyzje dotyczące bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego są podejmowane przez polityków. Natomiast jakość tych decyzji zależy od ich intelektu, przygotowania merytorycznego, doświadczenia, odwagi i odpowiedzialności. Ostatnio coraz częściej pojawiają się głosy, że przeżywamy swoisty deficyt mężów stanu, rozumiany jako brak wielkich, wybitnych i charyzmatycznych polityków. Autentyczny polityk idzie zawsze z góry obraną drogą, mając na względzie dobro ogółu; myślący o przyszłych pokoleniach, a nie tylko przyszłych wyborach, jak to często ma miejsce w młodych demokracjach.

2.7 Uwarunkowanie kulturowe

O bezpieczeństwie kulturowym pisałem w rozdziale pierwszym, ale nie dałem odpowiedzi na pytanie: Czy bezpieczeństwo narodowe jest uwarunkowane kulturą i w jakim stopniu? Dlatego postaram się, w miarę wyczerpująco, odpowiedzieć na tak postawione pytanie.

Aktualnie niemal każda strategia bezpieczeństwa narodowego albo zbiorowego rozpoczyna się od wyliczania zagrożeń o podłożu kulturowym lub zakłada, że usytuowane są one na miejscu głównym. Do tych zagrożeń zaliczają się takie jak: konflikty etniczne, kulturowe i rasowe, religijne, migracja, wielokulturowość i wreszcie terroryzm światowy oraz inne zagrożenia asymetryczne. Podstawowe źródło tych zagrożeń tkwi w kulturze.

Każde rozważanie zwykle zaczynamy od próby definiowania pojęcia, a dopiero w drugiej kolejności formułujemy znacznie szerzej jego treść. Jak podaje Prof. J. Czaja w swojej książce pt. ***Kulturowe czynniki bezpieczeństwa***, już w XX wieku było 164 różnych definicji kultury i wszystkie były w użyciu.[83] Jeśli jest ich aż tyle, to pozostaje mi tylko przypomnieć, że termin kultura swą etymologię wywodzi z łacińskiego słowa cultus oznaczającego cześć.

[83] J. Czaja, Kulturowe czynniki bezpieczeństwa. KSW, Kraków 2008, s. 19.

Ogólne, opisowe definicje formułowane są na użytek wiedzy praktycznej. Zawierają one encyklopedyczny zestaw cech kultury, mówią o sposobach jej powstawania, gromadzenia i rozwoju.

Popularna definicja kultury jest zawarta w Encyklopedii PWN z roku 2003 - kultura, całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości, utrwalony i wzbogacony w ciągu jej dziejów, przekazywany z pokolenia na pokolenie; w skład tak pojętej kultury wchodzą nie tylko wytwory materialne i instytucje społeczne, ale także zasady współżycia społecznego, sposoby postępowania, wzory, kryteria ocen estetycznych i moralnych przyjęte w danej zbiorowości i wyznaczające obowiązujące zachowania.[84] Już z samej treści definicji wynikają w sposób pośredni i bezpośredni uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego jako podstawowej wartości współczesnego człowieka. To oznacza, że bezpieczeństwo jest uwarunkowane czynnikami materialnymi, duchowymi i religijnymi.

Zewnętrznym wyrazem kultury są narodowe doktryny i strategie bezpieczeństwa narodowego. Inaczej kultura jest naturalnym środowiskiem strategii i wskazuje na styl jej uprawiania przez różne kręgi polityczne i czynniki państwowe. Kultura dociera do strategii różnymi kanałami, a strategia bezpośrednio kształtuje bezpieczeństwo. Dostarcza ona idei i norm dla środowiska zarówno zawodowych strategów, jak i polityków, którzy stawiają konkretne cele i zadania w obszarze bezpieczeństwa.

Politolodzy wyróżniają w obszarze kultury kulturę strategiczną. Jak podają rdzeniem kultury strategicznej są dwie kwestie, tj. percepcji zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego i użycia siły militarnej wobec realnego zagrożenia. Tak pojęte użycie siły zakłada jego racjonalność. Kultura strategiczna ma też to do siebie, że może manifestować się poprzez ograniczoną racjonalność oraz subiektywne poczucie zagrożenia, co oznacza, że użycie siły militarnej może następować nawet wtedy, kiedy nie ma realnego zagrożenia bezpieczeństwa narodowego. To powoduje trudności z ustaleniem prawdopodobieństwa zachowania się systemu i stopniem racjonalności, którym może się kierować. Dlatego próbuje się sięgać do historii, szukania analogii, podobieństw opartych na geografii lub specyfiki wywodzonej z etniczności, religii, ideologii.[85]

Kultura strategiczna ma wiele wspólnego z tożsamością narodową i kulturową państwa, stąd odnosi się przede wszystkim do strategii i polityki

---

[84] Encyklopedia PWN, Warszawa 2003, s. 285.

[85] J. Czaja, Kulturowe czynniki bezpieczeństwa. KSW, Kraków 2008, s. 233.

państwa. Wypływa ona z tożsamości narodowej, ale może ona wpływać także na kulturę narodową. Kultura strategiczna przyswaja niekiedy cechy, elementy subkultury, które są bliższe obcym kulturom niż własnej tożsamości kulturowej. Na ogół jednak wyrasta ona z historycznych doświadczeń własnego narodu i zawiera racjonalne cechy, kumulujące te doświadczenia.

Mimo wielu trudności ze zrozumieniem i interpretacją kultury strategicznej, wypada się zgodzić z K. Boothem, że koncepcja tej kultury jest ważna co najmniej z 6. powodów, do których zaliczamy:

- **Po pierwsze** – łagodzi ona wpływ etnocentryzmu na teorię i praktykę strategii, ułatwiając wzajemne zrozumienie.
- **Po drugie** – poznanie kultury strategicznej jest podstawowym kluczem do poznania przeciwnika, ale i siebie samego.
- **Po trzecie** – kultura strategiczna uczula nas na znaczenie historii, zwłaszcza wtedy, kiedy pytamy o motywacje, samowyobrażenia i wzory zachowań innych.
- **Po czwarte** – przełamuje ona sztuczne granice między środowiskiem narodowym, w którym dokonuje się polityka, a zewnętrznym środowiskiem bezpieczeństwa.
- **Po piąte** – pomaga wyjaśnić pozornie irracjonalne przejawy w myśleniu i działaniu systemów obcych obserwatorowi, a tym samym ułatwia komunikację.
- **Po szóste** – zrozumienie różnic kulturowych może być kluczowe dla zrozumienia percepcji zagrożeń i koncepcji strategicznej państwa i to zarówno w kwestiach o fundamentalnym znaczeniu, jak i w sprawach mniejszej rangi.

Mam nadzieję, że przedstawiając w skrócie istotę kultury strategicznej i jej znaczenia w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego, udzieliłem częściowo odpowiedzi na wcześnie postawione pytanie. Uważam, że w dużej części kultura strategiczna warunkuje bezpieczeństwo narodowe, a zwłaszcza wtedy, kiedy państwo znajduje się strukturach sojuszniczych (NATO i UE).

Polska obecnie, jak i przedtem nie jest odizolowaną enklawą kulturową. Kultura polska zawsze była otwarta na kontakty z innymi kulturami, chyba że nie dochodziło do tego z powodu zagrożenia bytu narodowego. Bez

tych zdarzeń i przemieszania nie byłoby aż tak bogatej polskiej kultury. Dlatego trudno mówić o zagrożeniach kulturowych płynących ze zderzeń kultur lub napływu masowych wytworów pochodzących z innych kultur. Okazuje się, że to robić trzeba z różnych powodów, chociażby dla skutecznej ochrony swojej tożsamości i liberalnej wolności.

3. KRYTERIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Pracując ze studentami studiów stacjonarnych pierwszego i drugiego stopnia oraz studentami studiów podyplomowych o kierunku bezpieczeństwo postanowiłem napisać i wydać w 2008 roku książkę pt. Kryteria bezpieczeństwa między-narodowego. Po jej ukończeniu, wykorzystując swoje doświadczenie, postanowiłem napisać w kolejnej książce rozdział na temat kryteriów bezpieczeństwa narodowego.

Zanim przejdę do głębszych rozważań, czuję się zobowiązanym wyjaśnić samo pojęcie terminu kryterium i dokonać jego klasyfikacji. Kryterium pochodzi od słowa greckiego (kriterion) jako miernik służący za podstawę oceny. Są trzy znaczenia tego terminu, a mianowicie:

1. w znaczeniu leksykalnym – miernik służący za podstawę oceny, sprawdzian sądu, probierz;
2. w znaczeniu filozoficznym – kryterium prawdy, to cecha zdania lub myśli, po której poznaje się prawdziwość tego zdania lub myśli;
3. w znaczeniu logicznym – kryterium podziału (klasyfikacji), tj. cecha ze względu na którą dokonujemy podziału. (Słownik języka polskiego PWN 1994).

Wyznaczenie kryteriów bezpieczeństwa narodowego można dokonać albo metodą negatywną – kiedy brak zagrożeń lub pozytywną – kiedy bę-

dzie umiejętność likwidowania zagrożeń. Wyznaczenie kryteriów bezpieczeństwa narodowego bez uprzedniego ustalenia katalogu zagrożeń, z którymi boryka się państwo jest trudne lub wręcz niemożliwe albo można je wyznaczyć całkiem błędnie. O zagrożeniach bezpieczeństwa narodowego szeroko omówiono w rozdziale pierwszym.

Po tym krótkim wprowadzeniu do problemu od razu przejdę do klasyfikacji podziału i charakterystyki kryteriów bezpieczeństwa narodowego w kolejności ich znaczenia.

3.1 Siła – kryterium podstawowe

Siła występowała i występuje we współczesnym bezpieczeństwie z następującymi czynnikami: geograficznym, politycznym, ekonomicznym, militarnym, moralnym, jakością przywództwa, wiarygodnością i efektywnością rządów. Dlatego jest ona podstawowym kryterium bezpieczeństwa.

Już Hans Morgenthau wymieniał czynniki wymierne i niewymierne, takie jak charakter i morale narodu i efektywność rządu. Natomiast Kenneth Waltz twierdził, że o sile decyduje kombinacja czynników, takich jak wielkość populacji, zasoby naturalne, potęga gospodarcza, potencjał militarny, stabilność polityczna i kompetencje. Z kolei John J. Mearscheimer akcentuje przede wszystkim wielkość populacji i bogactwo narodowe.[86]

Jak każde działanie ma swoje strony pozytywne i negatywne, tak i w przypadku działań podjętych na rzecz bezpieczeństwa jednego państwa, poprzez wzrost jego siły, może narastać poczucie braku bezpieczeństwa w państwach sąsiednich i nie tylko. W tym sensie mechanizm bezpieczeństwa zaczyna się napędzać samoistnie, prowadząc samoczynnie do braku bezpieczeństwa. Tu dochodzimy do istoty zjawiska, a mianowicie do braku możliwości racjonalnego pomiaru siły i jej porównania. Dlatego, bardzo często występują różnice zdań co do jej rozkładu i może to być jedną z głównych przyczyn konfliktu zbrojnego (wojny).

Siła z jej uwarunkowaniami powinna być tak skomponowana, aby mogła utrzymywać bezpieczeństwo narodowe i elastycznie reagować na przejawy jego naruszenia. Ta zasada powinna dotyczyć zarówno państwa, jak i organizacji międzynarodowych. Patrząc na otaczającą nas rzeczywistość, możemy dostrzec, że nie tylko NATO, ale i społeczność międzynarodowa

[86] S.Dębski, B. Górka – Winter, Kryteria międzynarodowego państwa. PISM, Warszawa 2003, s. 14.

stoi w obliczu nowego rodzaju wroga bez określonego charakteru lub tożsamości i dlatego trudno ustalić jego prawdziwą naturę, miejsce i zamiary. Zjawiskiem powszechnym stał się fakt utraty przez państwa monopolu na użycie siły.[87] W dobie obecnej, taki czynnik jak położenie geograficzne nie stanowi przeszkody w zadawaniu ciosów wybranemu państwu, czy przyjętym wartościom, potwierdza to dobitnie uderzenie przez terrorystów na Stany Zjednoczone w dniu 11 września 2001 r. Analizując szerzej i głębiej problemy bezpieczeństwa bardzo często nie uwzględniamy innych czynników siły. Czynnika siły nie wiążemy już li tylko z siłą militarną, lecz traktujemy go nieco szerzej. W moim przekonaniu takie podejście jest generalnie zasadne, choć nie w pełni.

Postrzegam, w ostatnich latach, tj. na początku trzeciego tysiąclecia, wielkie zmiany w sytuacji międzynarodowej co do roli siły w bezpieczeństwie. Uważam, że o sile zaczynają - nie umniejszając znaczenia czynnika militarnego - decydować także, a niekiedy przede wszystkim źródła energii, głównie ropa i gaz.

Wyobraźmy sobie, że na jakiś nawet względnie krótki czas, zabraknie takiego nośnika energii… Stają duże i małe zakłady produkcyjne (pęka łańcuch logistyczny produkcji), samoczynnie wyłącza się energia elektryczna, a więc przestają funkcjonować komputerowe systemy wspomagania (nie funkcjonują banki i urzędy oraz tylko w małym zakresie szpitale), zatrzymuje się transport lądowy, morski i powietrzny. W tym miejscu możemy odnotować istnienie energii atomowej (głównie elektrownie atomowe), słonecznej, wodnej i innej, które uzupełniają podstawowe systemy energetyczne, ale to tylko uzupełnianie, a nie zastępowanie podstawowych nośników energii. Najlepszym przykładem takiej sytuacji kryzysowej, była decyzja rządu rosyjskiego w grudniu 2008 roku dotycząca zamknięcia dostaw gazu do państw UE przez Ukrainę. Zabrakło w niektórych państwach gazu nie tylko w zakładach produkcyjnych, ale także w gospodarstwach domowych na okres ok. 20 dni. Stąd ośmielam się wysunąć twierdzenie, iż energetyka w kategoriach bezpieczeństwa narodowego, jest znaczącym elementem siły.

Ponadto, powinniśmy do rozważań na temat siły wprowadzić pojęcie zapobiegać. To pojęcie w latach poprzednich było używane głównie w przypadkach chorób lub klęsk żywiołowych. Uważam, że w dobie dynamicznych zmian, zapobieganie powinno być stosowane w sytuacjach, kiedy

[87] J. Kaczmarek, A. Skowroński, Europa, Polska. Wydawnictwo Atla 2, Wrocław, s. 101.

konflikt zbrojny jest wielce prawdopodobny. Chęć udzielenia zapobiegawczego wsparcia nie powinna być jedynie pustą deklaracją, podejmowaną w czasie debat, na konferencjach lub spotkaniach na szczycie, ponieważ upływający czas wydłuża jedynie cierpienia narodu (…).

Wracając jeszcze do problemu energetycznego muszę nadmienić, że już w latach 70. dwudziestego wieku coraz więcej miejsca w nauce o bezpieczeństwie poświęcano roli ekonomii a w tym energetyce. Natomiast obecnie, mając na uwadze uwarunkowania globalizacyjne, możemy dokonywać próby wydzielenia energetyki jako kategorii bezpieczeństwa narodowego, bez konieczności precyzyjnego definiowania.

Za takim stanowiskiem przemawiają następujące argumenty: konieczność ciągłości dostaw bez względu na zaistniałe sytuacje regionalne czy narodowe, istnienie ścisłego związku pomiędzy energetyką a siłami militarnymi i całym systemem bezpieczeństwa, istnienie możliwości przerwania dostaw surowców energetycznych przez państwa, które je posiadają natomiast politycznie i militarnie są niestabilne. Mając na uwadze fakt, że zasoby surowców energetycznych znajdują się w innych regionach aniżeli te, gdzie istnieje największe zapotrzebowanie na nie oraz to, że istnieje tendencja do zwiększania się współzależności gospodarczych w układzie międzynarodowym, powstaje konieczność rozpatrywania energetyki w skali co najmniej regionalnej.

Z kryterium siły wiąże się ściśle kwestia odstraszania. Ten element siły nie jest czymś nowym ani nowoczesnym, był znany już w starożytności. To pojęcie, odstraszanie i jego treść możemy spotkać w działaniu starożytnych Greków, opisanych przez Tubidydesa, a także w rzymskiej sentencji: Si vis pacem, para bellum. Cały sens polegał na przekonaniu przeciwnika, że wojna w danych okolicznościach jest nieopła-calna.[88]

Długo zastanawiałem się, czy termin odstraszanie włączyć do kryterium siły bezpieczeństwa narodowego. Moje rozważania prowadziły do różnych wniosków. Początkowo uważałem, że odstraszanie ma miejsce przede wszystkim w sztuce wojennej i tylko podczas wojen prowadzonych na wielką skalę, mniej lub w ogóle w wojnach lokalnych. Coraz większego przekonania o słuszności mojej tezy o odstraszaniu we współczesności nabrałem po ponownym przestudiowaniu dzieł klasyków sztuki wojennej i teorii wojen.

[88] W. Pokruszyński, Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego. WSGE, Józefów 2008, s. 9.

Z tych moich dociekań wynika, że odstraszanie na każdym etapie sytuacji może przybierać różny charakter, służyć różnym celom, ale w tym wszystkim jest coś, co ma powstrzymać przeciwnika przed zamiarem agresji. A jeśli dochodzi do etapu równowagi sił, to też pozostaje element odstraszania bez względu na jego pokojowe intencje. Tu należy podkreślić, że odstraszanie może być również pozorowane, tzn. wówczas, gdy nie jesteśmy w stanie czegoś zrobić lub zrobić tego nie zamierzamy.

Powstaje pytanie: kiedy nie możemy tego zrobić? Otóż przyczyn nie zrobienia może być kilka z różnych powodów, w różnych sytuacjach o charakterze strategicznym. Na pewno element odstraszania wystąpi, gdy mamy do czynienia z silniejszym przeciwnikiem a działania pozorowane mogą, choć na pewien okres, odwlec agresję. Może także pozorowanie mieć miejsce podczas stanów nadzwyczajnych lub w czasie działań wojennych. Obecnie motywem sięgania po siłę może być ideologia, religia, czynnik etniczny, dążenie do hegemonii lub wpływu, chęć zaprowadzenia sprawiedliwości lub domagania się sprawiedliwości społecznej. Jest w tym zasada powszechnie znana - mocniejsi osiągają swoje cele, natomiast słabsi ustępują.

3.2 Wielkość przestrzeni

Najpierw spróbujmy odpowiedzieć na pytania: czym jest przestrzeń i czy ona może być uznana jako kryterium bezpieczeństwa narodowego. A jeśli tak, to czym ona jest z punktu widzenia bezpieczeństwa w różnych wymiarach, tj. geopolitycznym, ekonomicznym, militarnym, geograficznym a może i kosmicznym?

Na początek należałoby przybliżyć ogólną wiedzę o przestrzeni, a następnie próbować umieścić ją w systemie bezpieczeństwa narodowego. Sam termin przestrzeń, według Małego słownika języka polskiego z 1993 r., jest to nieskończony obszar trójwymiarowy. Jeśli przyjąć tę definicję za miarodajną do wstępnych rozważań, to możemy przestrzeń podzielić na przestrzeń okołoziemską, księżycową i kosmiczną.

Przestrzeń okołoziemska, a w tym sama Ziemia, stanowi centrum systemu odniesienia, ma określone kierunki świata: północ – południe, wschód – zachód. Natomiast przestrzeń kosmiczna nie ma ani północy, ani południa, czy wschodu i zachodu do określenia położenia lub kierunków. Sama odległość w przestrzeni kosmicznej jest funkcją czasu. Zatem inaczej

należy postrzegać przestrzeń okołoziemską a inaczej kosmiczną. W dalszej części rozważań, przestrzeń dzielę na przestrzeń lądową, wodną, powietrzną i kosmiczną.

Czy taki podział jest właściwy? Uważam, że taki podział jest adekwatny do oceny możliwości bezpieczeństwa narodowego w XXI wieku w układzie międzynarodowym, na różnych poziomach. Na kontynentach i wyspach znajduje się coraz więcej suwerennych państw o różnych ustrojach polityczno – społecznych, o różnych potencjałach ekonomicznych, energetycznych i militarnych. Jeśli po zakończeniu drugiej wojny światowej, w 1945 roku było 50 państw suwerennych, to już w 1994 r. było ich 192. Proces politycznej dezintegracji, będący następstwem rozpadu wielonarodowych państw i dekolonizacji trwa nadal.

3.2.1 Przestrzeń lądowa

Rozważając kwestię przestrzeni lądowej nie sposób pominąć faktu, iż na ogólną powierzchnię kuli ziemskiej, wynoszącą 510 066 tys. km^2, lądy stanowią 29,2 %, czyli tylko 148 999 tys. km^2. To oznacza, że 75 % powierzchni kuli ziemskiej to jeziora, morza i oceany. Ponadto, co nie jest bez znaczenia, rozmieszczenie lądów wśród akwenów wodnych nie jest równomierne. Na przykład, na półkuli północnej lądy zajmują 39 %, a na południowej tylko 19 %. Może dlatego podczas podziału powierzchni lądowej na Ziemi, większe fragmenty otrzymały nazwę kontynentów, natomiast mniejsze - wysp. Łącznie wyspy zajmują ok. 9,9 mln km, co stanowi 6,7 % wszystkich lądów na kuli ziemskiej.

W dzisiejszej, bardzo złożonej sytuacji międzynarodowej przestrzeń lądowa nabiera coraz większego znaczenia w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego w obszarze regionalnym i globalnym. Na kształt mapy politycznej świata po II w. św. miał znaczący wpływ fakt utworzenia kilku organizacji międzynarodowych o charakterze politycznym, gospodarczym, militarnym i społecznym. Tworzenie tych organizacji miało na celu zapewnienie bezpieczeństwa państwom i ich rozwoju. Procesy bezpieczeństwa narodowego, na tle bezpieczeństwa globalnego wchodzą w nowa fazę nowych zagrożeń XXI wieku. Integracja państw na kontynentach stała się priorytetem w stosunkach międzynarodowych. Obecnie ONZ skupia 184 państwa, Unia Europejska 27 państw, a Sojusz NATO – 26 i to jeszcze nie koniec. Integracja trwa z przerwami na przygotowanie.

3.2.2 Przestrzeń wodna

Jest to przestrzeń o powierzchni 361 067 tys. km^2, o niebagatelnym znaczeniu politycznym, ekonomicznym, militarnym i ekologicznym.

Ogólnego podziału przestrzeni wodnej dokonano już wcześniej, w dostępnych materiałach źródłowych możemy spotkać rozmaite podziały, w różnych aspektach i w każdym przypadku można je uznać za poprawne. Jednak pomimo ich poprawności, uważałem za swoją powinność dokonania nieco innego podziału przestrzeni z punktu widzenia bezpieczeństwa, tak jak już wspomniano w pkt. 3.2.1. Uważam, że taki podział przestrzeni jest niezbędny również z punktu widzenia zagrożenia, tj. z lądu, wody, powietrza i kosmosu. Z tym, że przestrzeń wodną należy traktować łącznie, tj.: jeziora, morza i oceany, duże rzeki oraz to wszystko, co znajduje się pod wodą.

Po dokonaniu klasyfikacji przestrzeni wodnej, pozostaje określenie jej roli w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego. Czy rzeczywiście przestrzeń wodna spełnia podobną rolę jak znaczącą spełnia przestrzeń lądowa, a może podobną lub większą? Czy bogactwa naturalne, wydobywane z dna mórz i oceanów mają znaczenie dla bezpieczeństwa poprzez wpływ na gospodarkę? Już na początku tej kwestii, można wysunąć twierdzenie, że inny potencjał ma państwo z dostępem do morza i oceanu, a inny bez dostępu. Po głębszej analizie można łatwo dojść do wniosku, iż przestrzeń wodna jest ważnym elementem kryterium kształtującym bezpieczeństwo, a w wieku XXI nabiera szczególnego znaczenia w różnych dziedzinach. W tym kontekście należałoby rozważać przestrzeń wodną w aspekcie bezpieczeństwa militarnego, ekonomicznego i ekologicznego.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa militarnego, przestrzeń wodna staje się nieocenionym atutem w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Przestrzeń wodna daje wielkie możliwości transportowe i surowcowe, co dla bezpieczeństwa jest czymś, co nazywamy bogactwem. Jak dotąd człowiek wydobywa tylko część istniejących bogactw na dnie mórz i oceanów. Aktualnie wydobycie ropy z odwiertów offshore stanowi 20 % produkcji światowej. Na dnie mórz i oceanów znajdują się rudy: 50 % cynku, 60 % miedzi, 30 % toru, ponadto manganu, miedzi, żelaza, kobaltu, cynku, niklu.

Morza i oceany stały się więc przedmiotem badań geostrategicznych nie tylko z punku widzenia znajdujących się tam zasobów, ale także jako drogi transportu i konfliktów międzynarodowych.[89]

Obecnie drogą wodną transportuje się 70 % masy towarowej, w tym 2/3 światowego wydobycia ropy. Dla ciekawości mogę podać, że mocarstwa regionalne, takie jak Wielka Brytania, Korea Południowa, czy Japonia, wymianę towarową realizują drogą wodną w 90 %, a Stany Zjednoczone prawie w 95 %.[90]

Należy przypuszczać, że te podane wskaźniki transportu wodnego nie ulegną w najbliższej przyszłości zmianom. Natomiast naruszenie stabilności transportu wodnego nawet w najmniejszym stopniu, automatycznie wpływa na kondycję gospodarek państwowych lub całych regionów. Charakterystycznym staje się obecnie zjawisko porywania statków handlowych na morzach i oceanach przez piratów, którzy wyznaczają ogromne sumy za ich uwolnienie. Ażeby zorganizować skuteczną ochronę tych statków, na szlakach komunikacji wodnej, w skali globalnej należałoby wydzielić do ciągłego patrolowania (wg. danych międzynarodowych) około 500 okrętów wojennych, co oczywiście nie jest możliwe. Zachodzi jednak pilna potrzeba skutecznej osłony szlaków na morzach i oceanach, także rejonów tranzytu.

Bezpieczeństwo obszarów morskich i oceanicznych leży w gestii państw i podmiotów prawa międzynarodowego (sojusze militarne, związki państw i organizacji).

3.2.3 Przestrzeń powietrzna

Już wcześniej posłużyłem się słownikiem języka polskiego i sformułowałem pojęcie przestrzeni jako czegoś nieograniczonego. Jednak analizując dokładniej przestrzeń powietrzną, możemy najogólniej przyjąć, że jest to przestrzeń trójwymiarowa, rozciągająca się nad przestrzenią lądową i wodną.

Inni autorzy, np. Z. Lach i J. Skrzyp, przestrzeń powietrzną określają jako obszar powietrzny rozciągający się nad terytorium lądowym i morskim państwa, bądź nad morzem otwartym lub terytoriami niepodlegającymi

---

[89] Z. Lach, J. Skrzyp, Geopolityka i geostrategia. AON Warszawa 2007, s. 88.

[90] K. Rokicki, Bezpieczeństwo obszarów morskich na początku XXI w. AON Warszawa 2008, s. 43.

żadnemu państwu. Przestrzeń powietrzna przynależna danemu państwu, tzn. rozciągająca się nad terytorium tego państwa, podlega jego całkowitej suwerenności. Należy też przypomnieć, że w 1919 roku w Paryżu podpisano międzynarodową zasadę obowiązującą wszystkie kraje, mówiącą, każde państwo ma pełną i wyłączną suwerenność nad przestrzenią powietrzną nad swoim terytorium." Analogiczne stwierdzenie znalazło się także w konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym w 1944 roku.[91] Umowy te mają kolosalne znaczenie w stosunkach międzynarodowych i bezpieczeństwie narodowym, albowiem żadne statki powietrzne (cywilne i wojskowe) nie mają prawa naruszać przestrzeni powietrznej danego państwa bez jego zgody. Przyjęte zasady w tym zakresie regulują: konwencja chicagowska z 1944 r., układ o tranzycie międzynarodowych służb powietrznych a także o międzynarodowym transporcie lotniczym. Międzynarodowa żegluga powietrzna wymaga korzystania z obcej (innego państwa) przestrzeni powietrznej. To uprawnienie może wynikać z umowy międzynarodowej dwustronnej lub wielostronnej albo z aktu wewnętrznego państwa, które sprawuje zwierzchnictwo nad daną przestrzenią powietrzną. Możemy zatem stwierdzić, że przestrzeń powietrzna jest pod stałą kontrolą państw i każdy przelot musi być zgłoszony i odbyty tylko po otrzymaniu zezwolenia od tego państwa, przez obszar którego wyznaczona jest trasa przelotu. Każdy przelot bez zezwolenia jest traktowany jako naruszenie przestrzeni powietrznej danego państwa i jest fizycznie zmuszany do lądowania pod eskortą samolotów myśliwskich obrony powietrznej.

3.2.4 Przestrzeń kosmiczna

Na początek należałoby przestrzeń kosmiczną potraktować w aspekcie geostrategicznym, zaś w drugiej kolejności z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego w systemie sojuszniczym. Kosmos w drugiej połowie XX wieku, stał się przestrzenią szczególnych zainteresowań mocarstw USA i ZSRR.

Wyścig opanowania przestrzeni kosmicznej trwa nadal, z tą różnicą, że jego dynamika przybiera na sile bez względu na przeznaczane środki. Co dzień przestrzeń kosmiczną pokonują statki różnego przeznaczenia, a statki kosmiczne z człowiekiem na pokładzie stają się czymś tak powszechnym

[91] S. Otok, Geografia polityczna. Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 95.

i normalnym, jak loty załogowych samolotów w przestrzeni powietrznej. Już dziś można stwierdzić, iż przestrzeń kosmiczna odgrywa istotną rolę geopolityczną, ekonomiczną, naukową, militarną, telekomunikacyjną i ekologiczną.

W końcu XX wieku panowało przekonanie, kto panuje w powietrzu, ten panuje na Ziemi. Dlatego w strategii wojskowej istniała zasada polegająca na zdobyciu panowania w powietrzu w pierwszej fazie operacji o zasięgu strategicznym, polegająca na niszczeniu sił powietrznych i odwetowych przeciwnika na ziemi i w powietrzu za pomocą lotnictwa i rakiet o dużym zasięgu. Natomiast obecnie możemy w różnych materiałach naukowych, głównie z dziedziny sztuki wojennej, spotkać stwierdzenie – kto panuje w kosmosie, ten panuje na ziemi. A to oznacza, że przestrzeń kosmiczna stopniowo przejmuje niektóre, dotychczasowe funkcje przestrzeni powietrznej. Już nikogo nie dziwi stawiana hipoteza mówiąca o tym, że państwo, które będzie miało możliwość nieograniczonego użycia środków satelitarnych, osiągnie przewagę nad każdym, który takiej możliwości mieć nie będzie. Stąd dysponowanie odpowiednią ilością środków militarnych w przestrzeni kosmicznej może świadczyć o ważnym statusie strategii wojskowej w XXI wieku.

W wielu publikacjach jawnych możemy spotkać informacje o tym, że w przestrzeni kosmicznej znajdują się środki jedynie do wspierania działań bojowych, tj. w zakresie łączności, rozpoznania, nawigacji, meteorologii. Należy jednak zdawać sobie sprawę z faktu, że osiągnięty poziom techniki kosmicznej umożliwia już teraz, nie tylko oddziaływanie z kosmosu na działania militarne na Ziemi, lecz tworzy warunki do prowadzenia działań zbrojnych w bliskiej przestrzeni kosmicznej, czyli inaczej - w kosmosie okołoziemskim. W tym miejscu muszę nadmienić, że wyróżnia się dwa możliwe teatry działań wojennych, a mianowicie: Bliski Teatr Działań Wojennych (BTDW) - ok. 40 tys. km od środka Ziemi i Dalszy Teatr Działań Wojennych (DTDW) - w granicach od ok. 40 tys. km do około 450 tys. km.

Militaryzacja przestrzeni kosmicznej wynika z kilku przyczyn, a mianowicie:

- z naturalnego zainteresowania człowieka wszechświatem;
- z odpowiedniego poziomu techniki rakietowej;
- z możliwości opanowania przestrzeni kosmicznej;
- z polityczno – militarnej sytuacji w świecie;

- z możliwości umieszczania broni satelitarnej w przestrzeni kosmicznej.

Należy przewidywać, iż w przestrzeni kosmicznej mogą być zastosowane takie środki rażenia obiektów kosmicznych i rakiet balistycznych dalekiego zasięgu (strategicznych) jak: broń laserowa, kinetyczna, cząsteczkowa, radiacyjna i bezpośrednia.

Niemal równocześnie z wprowadzeniem na orbitę okołoziemską pierwszych obiektów kosmicznych i rozpoczęciem prac nad ich wykorzystaniem do celów militarnych, podjęto prace mające na celu skodyfikowanie działalności człowieka w kosmosie. Opracowano i wdrożono szereg dokumentów o znaczeniu międzynarodowym dotyczących kosmosu, Księżyca i Ziemi. Po dokładnej analizie dotychczasowych ustaleń, na dzień dzisiejszy można, bez większych błędów stwierdzić:

W całej przestrzeni kosmicznej, tj. na wszelkich ciałach niebieskich na orbitach wokół nich oraz w pozaorbitalnej części przestrzeni kosmicznej obowiązuje, zakaz umieszczania jakichkolwiek rodzajów broni masowego rażenia. Na Księżycu i powierzchni innych ciał niebieskich nie mogą być instalowane również inne rodzaje broni. Mogą być one rozmieszczone natomiast na orbitach wokół ciał niebieskich innych niż Ziemia i Księżyc oraz w pozaorbitalnej części kosmosu.

Księżyc i inne ciała niebieskie są zamknięte dla jakichkolwiek działalności wojskowej, ale nie wyklucza się funkcjonowania na nich personelu wojskowego.

Zabrania się dokonywania zmian w składzie i strukturze Ziemi i przestrzeni kosmicznej oraz sztucznego wywoływania zmian.

Ograniczenia te okazuje się na dzień dzisiejszy nie są doskonałe i wystarczające, ponieważ nie ma skutecznych metod i sposobów kontroli ich respektowania przez państwa wykorzystujące technikę kosmiczną. Nie zabraniają one instalowania środków rażenia, wykorzystujących najnowsze technologie, np. broń laserową lub wiązkową. Pomimo intensywnych działań różnych instytucji prawa międzynarodowego, stan prawny kosmosu nie został uregulowany na miarę współczesnych wymagań bezpieczeństwa. Najważniejszym osiągnięciem w tej dziedzinie jest wyróżnienie międzynarodowego prawa kosmicznego, jako nowej dziedziny prawa międzynarodowego.

Na zakończenie tego rozdziału chcę stwierdzić, że wszystkie wyżej podane i opisane przestrzenie mają dziś kolosalne znaczenie (każda w swoim zakresie) w kształtowaniu bezpieczeństwa międzynarodowego a w tym narodowego. Przestrzeń kosmiczna już odgrywa najważniejszą rolę w utrzymaniu pokoju światowego i odgrywać będzie w przyszłości. Pozostaje tylko pytanie jak długo?

3.3 Wiarygodność

Nie można przejść do głębszej analizy problemu wiarygodności narodowej bez samego określenia tak ważnego terminu w polityce państwa. Rozumienie wiarygodności, jako kryterium może nasuwać wiele wątpliwości u czytelnika, bowiem niemal w każdym opracowaniu książkowym lub naukowym możemy odkryć różne określenia. Najczęściej możemy spotkać to samo pojęcie, ale odnoszące się do wiarygodności państwa. Jeśli autorzy posługują się koncepcją systemu światowego, to i tak da się zauważyć eksponowanie roli państwa jako instytucjonalnej odpowiedzi na system światowy. Uważam i jestem przekonany, że kryterium wiarygodności może być z powodzeniem stosowane w bezpieczeństwie narodowym, jak i międzynarodowym, co dałem wyraz w książce pt. ***Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego*** (2008). W dobie integracji i globalizacji kryterium wiarygodności nabiera szczególnego znaczenia przy uczestniczeniu w sojuszach i zawieraniu traktatów w skali międzynarodowej.

Autorzy, zajmujący się bezpieczeństwem międzynarodowym, w swoich opracowaniach wiarygodność traktują jako ważne kryterium ale niekiedy jakże złudne. Na przykład weźmy Polskę i jej wiarygodność dla Stanów Zjednoczonych albo Francji czy Wielkiej Brytanii. W tym rozumieniu dla jednych Polska może być wiarygodna, dla drugich nie. Ponadto, stopień wiarygodności w różnych okolicznościach może być inny. O tym może zdecydować czynnik polityczny, ekonomiczny, militarny albo społeczny. Kształtowanie stosunków międzynarodowych poprzez traktaty i układy, powoduje, że wiarygodność przybiera na ważności. To, co było wczoraj, może nie być adekwatnym do sytuacji aktualnej z różnych powodów. A to oznacza, że państwo wiarygodne może w określonych sytuacjach, w stosunku do innego, stać się niewiarygodnym. Z historii takich przykładów znamy bardzo dużo. W warunkach integracji i globalizacji, ważnym czynnikiem w utrzymaniu wiarygodności na wymaganym poziomie, w aspekcie

bezpieczeństwa narodowego, jest jakość elit politycznych i dyplomacji, które swoją działalnością na arenie międzynarodowej mogą jej w znaczącym stopniu sprzyjać.

A teraz dokonajmy próby zdefiniowania samego pojęcia wiarygodności i odkrycia jego pojęcia. Wydaje się, że najbardziej trafną definicję podaje Słownik języka polskiego, PWN 1994. Termin wiarygodność inaczej wiarogodność oznacza godny wiary, zasługujący na zaufanie, pewny, rzetelny, a jeszcze inaczej - dotrzymujący zobowiązań, uczciwy, solidny, sumienny.

Ta niemal uniwersalna definicja może obejmować różne obszary działalności ludzkiej, a już na pewno w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego. Dziś ważnego znaczenia nabierają, w stosunkach międzynarodowych, takie cechy jak: rzetelność, uczciwość, sumienność, solidność. W obszarze technicznym, np. w informatyce wiarygodność danego systemu jest atrybutem, na podstawie którego możemy zaufać usługom oferowanym przez ten system. Jest to atrybut wysokiego poziomu, który zawiera cechy szczegółowe, takie jak: niezawodność, dyspozycyjność, bezpieczeństwo w eksploatacji w różnych warunkach.

W bezpieczeństwie narodowym i nie tylko, wiarygodność w stosunku do partnerów, sojuszników, sąsiadów, zawieranych traktatów, koalicjantów, odgrywa rolę decydującą. Zwiększająca się współzależność w stosunkach międzypaństwowych oraz pogłębiająca się tendencja prymatu prawa międzynarodowego nad prawem narodowym powoduje, że znaczenie wiarygodności systematycznie rośnie bez względu na zmieniające się uwarunkowania. Państwo, w dzisiejszej złożonej rzeczywistości, które nie ma silnej, kompetentnej władzy, silnej gospodarki, silnej i profesjonalnej armii oraz mocnego pieniądza - staje się niewiarygodnym.

A jak się ma wartość do wiarygodności. Jak się okazuje wartość ma kilka cech od strony znaczeniowej, a tym bardziej w aspekcie wiarygodności. Uważam, że wartość ma ścisły związek z wiarygodnością i dlatego tylko w tym kontekście będzie traktowana w dalszej części rozważania. W tym miejscu należałoby odpowiedzieć na pytanie: jaką wartość ma wiarygodność dla współczesnego bezpieczeństwa narodowego? Aby odpowiedzieć na tak postawione pytanie, należy poddać analizie problem pod kątem wartości egzystencjalnej, koegzystencjalnej i uniwersalnej.[92]

Systemy i hierarchie stanowią podstawę do zawierania kontaktów bilateralnych i multilateralnych. W tym przypadku wartości polityczne pełnią

[92] Cz. Maj, Wartości polityczne w stosunkach międzynarodowych. Lublin 1992, s. 65

rolę ułatwiającą pozorowanie lub odnajdywania płaszczyzn, na których buduje się porozumienie. Szczególnie wyraźnie uwidoczniło się znaczenie wartości w układach transnarodowych XX wieku, kiedy to w konsekwencji doszło do obiegu wartości politycznej, naukowej i technologicznej, także w obszarze globalizacji i integracji.

Za punkt wyjścia należy przyjąć, że istnieje o szczególnej doniosłości wartość egzystencjalna. Jest ona ważna w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego, zwłaszcza w XXI wieku, kiedy procesy integracji i globalizacji przybierają na sile. Okazuje się, że podstawową wartością egzystencjalną jest istnienie. Istnienie oznacza uczestniczenie w bezpieczeństwie narodowym niezależnie od realnej sytuacji w państwie. Wartość ta może stanowić kryterium wartościowania innych wartości międzynarodowych. Istnienie jest także ściśle powiązane z wartościami koegzystencjalnymi.

Związek ten polega z jednej strony na tym, że warunkiem koegzystencji jest współwystępowanie co najmniej dwóch uczestników i dokonują się relacje pomiędzy nimi. Z drugiej natomiast strony, koegzystencja może być funkcjonalna dla istnienia bezpieczeństwa regionalnego i globalnego.

Rozpatrywana wartość oznacza podkreślenie swej odrębności i samo dzielności w systemie międzynarodowego bezpieczeństwa. Jej zasadniczą treścią jest realizacja interesów egoistycznych, często nazywanych racjami stanu. Takie rozumienie ma charakter zarówno poznawczy, jak i ogólnoteoretyczny, a przede wszystkim wyjaśniający motywy działania państwa. Prawdą jest, że racja stanu odnosi się do polityki wewnętrznej państwa, niemniej jej związek z polityką zagraniczną nie jest podważany, a nawet wskazany. Uczestnictwo w stosunkach międzynarodowych jest bardzo często warunkiem wstępnym dla uznawania hierarchii innych wartości międzynarodowych. Może to być, w odniesieniu do państwa, akcentowanie istotności istnienia, albo postulowanie samodzielnej podmiotowości w stosunkach międzynarodowych. Często można spotkać twierdzenie, że nadrzędną wartością międzynarodową jest bezpieczeństwo. Wartość ta w XXI wieku nabrała szczególnego znaczenia w sensie narodowym, regionalnym i globalnym wobec istniejących wyzwań i zagrożeń.

Na drugim miejscu należałoby postawić wartości koegzystencjalne. Ich istota sprowadza się do akcentowania konieczności występowania różnych uczestników w stosunkach międzynarodowych. Należy też podkreślić, że istnieje ścisły związek pomiędzy wartościami egzystencjalnymi a koegzystencjalnymi. Ta współzależność generalnie sprowadza się do dwóch pod-

stawowych obszarów, a mianowicie: po pierwsze – bez wartości egzystencjalnych wzmacniających istnienie uczestników, tzn. bez istnienia tych uczestników nie mogą być realizowane wartości koegzystencjalne, oznaczają one jakby przyzwolenie i usankcjonowanie równoległego istnienia przynajmniej dwóch uczestników stosunków międzynarodowych; po – drugie wartości egzystencjalne nie mogą być w pełni urzeczywistniane bez realizacji wartości koegzystencjalnych, tj. istnienia uczestnika we współczesnej rzeczywistości międzynarodowej. Egzystencja uczestników jest zależna od stopnia ich adaptacji do rzeczywistości międzynarodowej.[93]

Jest jeszcze trzeci typ wartości, to wartości uniwersalne. Ich znaczenie i doniosłość w przeszłości nie były kwestionowane. Znaczenie ich polega głównie na ich istotności dla wszystkich państw –uczestników bezpieczeństwa. Tworzą odpowiednie normy sprzyjające realizacji egzystencjalnych i koegzystencjalnych wartości.

Do uznanych powszechnie wartości uniwersalnych, na obecnym i perspektywicznym etapie rozwoju cywilizacji, należy pokój. Pokój jest uznaną i deklarowaną wartością zarówno narodową, jak i międzynarodową. Fakt istnienia pokoju stanowi warunek wstępny dla egzystencji i przetrwania oraz rozwoju państw – uczestników bezpieczeństwa regionalnego i globalnego. Obecnie pokój należałoby traktować jako system normalnych stosunków pomiędzy narodami, w którym nie ma wrogości, przemocy i wojny oraz niepewności.

Uważam, że dokonana przeze mnie analiza wiarygodności i trzech typów wartości, w aspekcie bezpieczeństwa narodowego, w systemie bezpieczeństwa regionalnego i globalnego, daje podstawę do zgłębiania wiedzy w tym przedmiocie na podstawie istniejącej literatury, do której serdecznie zachęcam, a i ona pomoże Wam w udzieleniu odpowiedzi na pytania zawarte w załączniku 1.

3.4 Dostęp do najnowszej technologii

Przystępując do rozważań na temat kryterium dostępu do najnowszej technologii w systemie bezpieczeństwa narodowego, należy na początku określić, co zaliczamy do technologii najnowszej i jak rozumiemy pojęcie ***dostępu***. Następną kwestią, nie mniej ważną jest to – kto powinien mieć

[93] Cz. Maj, Wartości polityczne w stosunkach międzynarodowych. Lublin 1992, s. 86.

do niej dostęp. Czy wszystkie państwa, a może tylko niektóre, które decydują o bezpieczeństwie światowym? Głównie na te pytania będę kierował swoje przemyślenia, udzielając odpowiedzi.

Jednocześnie pragnę nadmienić, że w tym rozdziale nie zamierzam wskazywać, które z państw opracują najnowsze technologie w latach najbliższych lub jaki rodzaj polityki technologicznej będą stosowały, ponieważ te zagadnienia są już opracowane i na bieżąco rozpatrywane w literaturze fachowej. Uważam, że nie jest istotne gdzie opracowano najnowszą technologię, lecz gdzie i kiedy oraz przez kogo została ona skutecznie zastosowana i w jakim celu, z punktu widzenia bezpieczeństwa.

Obecnie, wszystkie państwa uprzemysłowione mają dostęp do tej samej lub bardzo zbliżonej technologii w różnych sektorach, tj. w przemyśle, w usługach, w medycynie oraz w przemyśle zbrojeniowym. Państwo, które opracowało nową technologię i uzyskało honorarium za prawo autorskie, w krótkim czasie traci przewagę ***komparatywną***. Natomiast, szybkość zastosowania nowej technologii w praktyce, w różnych sektorach, zależy od wielu czynników, m.in. od potrzeb na danym etapie rozwoju (są one matką wynalazków), zainteresowania konsumentów i woli społeczeństwa do zastosowania nowej technologii na rzecz kształtowania postaw i zachowań.

3.4.1 Potęga technologiczna a bezpieczeństwo

Znaczący postęp technologiczny, jaki nastąpił w świecie od połowy XX wieku i dynamiczne procesy globalizacyjne oraz integracyjne upowszechniły wiele zaawansowanych rozwiązań technicznych, poprzednio zarezerwowanych przede wszystkim dla sił zbrojnych, służb specjalnych i policji oraz jednostek antyterrorystycznych.

Chyba nie popełnię większego błędu, jeśli stwierdzę, iż sukcesem w ciągu następnych trzydziestu lat będzie nie tylko znaczące zmniejszenie liczby wojen lokalnych, czy też konfliktów zbrojnych w szerszej skali, lecz przede wszystkim postęp gospodarczy, w tym nowe technologie w różnych sektorach.

Ażeby dokonać wszechstronnej oceny i następnie wskazać, które państwa odniosą sukces w przyszłości, należałoby ocenić, w jakim stanie znajdują się one obecnie i jakie zaistniały sprzyjające okoliczności, wskutek czego znalazły się w czołówce, nie tylko pod względem poziomu życia, lecz

przede wszystkim ich znaczenia w świecie i skali wpływu na bezpieczeństwo w skali międzynarodowej. Oprócz tych czynników, ocena powinna obejmować efektywność społeczeństw w całości, a głównie w aspekcie ich organizacji, które mają miejsce np. w USA, Europie w Azji.

Na obecnym etapie rozwoju, miernikiem podstawowym zorganizowania społeczeństw w wymienionych regionach może być PKB znajdujący się w dyspozycji tych państw. Jest faktem, że w Ameryce Północnej i Azji Wschodniej udział wydatków publicznych w PKB jest o wiele niższy niż w Europie. Natomiast państwa Azji Wschodniej są najbardziej oszczędnymi w skali światowej, podczas gdy Stany Zjednoczone odznaczają się najniższym poziomem oszczędności. Następnym miernikiem zorganizowania społeczeństw może być liczba uczącej się młodzieży. Pod tym względem Polska, w ostatnich latach zrobiła wielki krok osiągając liczbę ok. 2 mln studentów na wszystkich trzech poziomach studiów wyższych, kiedy w tym samym czasie w Niemczech studiuje ok. 1,5 mln młodzieży. W Europie nadal dominuje interwencjonizm państwa w podejmowaniu decyzji, odmiennie niż krajach Ameryki Północnej i Azji Wschodniej.

W tym miejscu warto odnotować, że mimo procesów integracyjnych i globalizacyjnych, nie wszystkie kraje muszą być jednakowe, do siebie podobne, nawet w obszarach najważniejszych. Owszem, państwa uczą się od siebie i innych, zdobywają doświadczenia, wymieniają poglądy w wielu dziedzinach, wspólnie rozwiązują problemy o randze międzynarodowej na rzecz bezpieczeństwa i dobrobytu ludzkości. Obecnie informacje o działaniach gospodarczych i nie tylko są powszechnie znane i zdobywane różnymi kanałami. Można bardzo łatwo zauważyć, jak kraje uprzemysłowione zbliżają się do siebie poprzez ścisłą współpracę i wymianę handlową, i jak biedniejsze oddalają się od tych zamożnych. Tylko niektórym, jak dotychczas krajom, udało się kosztem wielkich wyrzeczeń, pokonać tę przepaść – głównie krajom Azji Południowo – Wschodniej.

Przewidując przyszłość należałoby ocenić zdolności przystosowawcze świata uprzemysłowionego do nowych wyzwań XXI wieku. Wyrażając pogląd Hamish Mc Rae w książce pt. *Świat w roku 2020* muszę przyznać, ***że jednym z podstawowych problemów pierwszego ćwierćwiecza XXI wieku będzie rozstrzygnięcie, czy kraje będą musiały uczyć się wzajemnie nie tylko jak uczynić, aby gospodarki były bardziej wydajnymi, lecz jak uczynić społeczeństwa bardziej sprawnymi***.[94]

[94] Hamish Mc Rae, Świat w roku 2020. Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1996, s. 20.

Czynniki powodujące rozwój z upływem czasu ulegają ewolucji pod wpływem rozwoju technologicznego. To może następować w przemyśle, rolnictwie, w sektorze usług, a także w przemyśle zbrojeniowym. Wraz z postępem technologicznym zmienia się nieuchronnie struktura ekonomiczna. Nowe technologie radykalnie wpływają na wzrost wydajności pracy, a w krajach rozwijających się następuje to w szczególnie krótkim czasie. Chociaż nie tylko zmiany technologiczne, bowiem na wzrost gospodarczy niemały wpływ mają czynniki jakościowe, takie jak systemy organizacji, motywacje i samodyscyplina pracowników oraz jakość kierownictwa (wysoki profesjonalizm). Ostatnio można postrzegać, na przykładzie Stanów Zjednoczonych, także inne czynniki mające wpływ na rozwój, czyli kulturę i potencjał umysłowy. Bardzo często podziwiamy (z wyjątkiem kryzysu finansowego w 2008 r.) osiągnięcia tego wielkiego państwa, bo przecież postęp w zakresie nowych technologii jest urzeczywistniany przez utalentowanych i dobrze wykształconych ludzi. Tu muszę wspomnieć o jednej z amerykańskich doskonałości technologicznych, w której było możliwe zdyskontowanie siły intelektualnej innych państw: jest to technika wojskowa. Stany Zjednoczone są największym eksporterem broni i około 60% środków w sektorze obronnym tego kraju, kieruje się na badania i nowe technologie. To z upływem czasu może się zmienić, ponieważ państwa biedniejsze nie będą mogły, ze względów ekonomicznych, kupować ultranowoczesnego sprzętu, oferowanego przez UEA i zwrócą się do tańszych producentów, np. do Rosji, Chin, Indii a nawet Polski.

Osiągnięcia w postępie technologicznym Stanów Zjednoczonych prze – niosły się głównie do Japonii. Mimo to, z punktu widzenia poziomu wydajności gospodarki amerykańskiej, nadal przoduje ona w skali światowej. Podstawą tych zmian stanowią przemiany technologiczne, które w XXI w. mają wyjątkowe znaczenie w rozwoju państw i całej ludzkości. Powracam jeszcze do powszechnie znanego powiedzenia, potrzeby są ***matką postępu***, a to oznacza, że człowiek pragnie żyć lepiej, wygodniej i przemieszczać się szybciej, jak nigdy dotąd. I tu dochodzimy do wniosku generalnego, ***nie da się powstrzymać technologii tak, jak nie da się oprzeć potrzebom człowieka***. Tu tkwi istota bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i globalnego polegająca na pokojowym wykorzystaniu nowych technologii, przestrzeganiu prawa międzynarodowego i nie udostępnianiu nowych rozwiązań państwom niedemokratycznym i terrorystycznym (islamskim).

3.4.2 Zmiany technologiczne a bezpieczeństwo

Co do zmian w technologii i ich wpływu na bezpieczeństwo narodowe, wielu aktorów polityki bezpieczeństwa wyrażało pogląd w sprawie bliższej i dalszej perspektywy w obszarze regionalnym i globalnym. Każdy z nich uzasadniał swoje stanowisko w marę posiadanych możliwości i wiedzy. Trudno dziś jednoznacznie określić, które z tych poglądów mogą stanowić podstawę do dalszych analiz i ocen. Uważam, że najbardziej użytecznymi do dalszej analizy tego problemu mogą być twierdzenia szwedzkich analityków J. Ridderstralea i K. Nordstroma, które mają odniesienie do przemian ***technologicznych, instytucjonalnych i w systemie wartości***. W głównej mierze to one będą tworzyć warunki rozwoju w świecie w XXI wieku ponieważ wykazują trwałe tendencje rozwojowe, a także silnie oddziałują na społeczność narodową, organizacje i jednostki.[95]

W oparciu o poglądy tych dwóch analityków, postaram się poprowadzić rozważania tak, aby chociaż w ogólnych zarysach nakreślić prawdopodobny obraz zmian w dalszej perspektywie, w aspekcie bezpieczeństwa narodowego, w regionie co najmniej europejskim.

Tempo zmian technologicznych jest dzisiaj bardzo duże i wykazuje tendencje do jeszcze większego przyspieszenia. To przede wszystkim sprawia, a może głównie, że świat zaczyna się *„kurczyć”*. Temu zjawisku sprzyja głównie nowa technologia w transporcie, informatyce, robotyzacji, miniaturyzacji i biotechnologii. Tak gwałtowny rozwój jest świadectwem tego, że już teraz coraz aktywniej korzystamy ze wszelkich sfer życia i wymiaru świata *(przestrzeni ziemskiej i kosmicznej)*. Ponadto coraz bardziej integrujemy się ze sobą, bez względu na rasę i kolor skóry, łączymy kosmos z geotechnologią. To dzieje się bardzo szybko a także z większą intensywnością, perfekcjonizmem i precyzją. Proces ten jest zjawiskiem nieodwracalnym, a informacja i swobodny do niej dostęp staje się podstawą wszelkiej działalności ludzkiej.

Już teraz w Internecie są dostępne plany, schematy i zdjęcia miast, oraz instytucji i obiektów ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa, takich jak: budynki rządowe, elektrownie konwencjonalne i jądrowe, porty lotnicze i morskie, węzły kolejowe, systemy zaopatrywania w wodę, gaz i energię elektryczną. Intensywny rozwój systemów informatycznych i teleko-

[95] J. Ridderstrale, K. Nordstrom, Fakty, biznes. Warszawa 2001, s. 22.

munikacyjnych pod koniec ubiegłego tysiąclecia spowodował, że technika teleinformatyczna stała się ważnym czynnikiem wspomagającym funkcjonowanie państwa wysoko rozwiniętego we wszystkich sferach działalności. Coraz szersze wykorzystanie systemów informatycznych i komputerowych powoduje rosnące uzależnienie od ich poprawnego i niezakłóconego działania. Ta umacniająca się tendencja może być słabą stroną państwa, a niekiedy przy braku odpowiedniego zabezpieczenia, może stanowić zagrożenie dla jego bezpieczeństwa.

Potencjalny przeciwnik, wykorzystując systemy informatyczne, może zakłócić, a nawet obezwładnić istotne elementy infrastruktury cywilnej i wojskowej, bez użycia tradycyjnych metod walki fizycznej i narażania sił i środków własnych. Stało się to możliwe dzięki postępowi naukowo – technicznemu i nowej technologii w dziedzinie elektroniki i informatyki, które umożliwiły zmianę charakteru walki informacyjnej poprzez przeniesie-nie fizycznych przedsięwzięć z nią związanych do strefy cybernetycznej. Głównymi środkami rażenia w nowoczesnej walce informacyjnej są narzędzia informatyczne i urządzenia, za których pomocą można oddziaływać na cywilne i wojskowe systemy komputerowe i informatyczne przeciwnika w celu uszkodzenia lub uniemożliwienia ich użytkowania. Obiektami walki informacyjnej są systemy informatyczne, tj. elementy sieci informatycznej, ośrodki przechowywania i przekazywania danych, komputery i inne rodzaje nośników informatycznych.

Postrzegając skutki rewolucji informacyjnej, globalizację procesów ekonomiczno – społecznych, a także zmiany w systemie wartości, możemy z dużym prawdopodobieństwem uznać, że w przyszłości możemy żyć w nieco innym świecie. W tej kwestii niektórzy autorzy stawiają sprawę bardzo odważnie. W czasach nieprzewidywalności następstw, zachowań oraz rosnącej asymetrii i towarzyszącym jej silnym emocjom, możemy spodziewać się także chaosu wywołanego nagłymi i nieoczekiwanymi zmianami techno- logicznymi, mającymi wielowymiarowy charakter, trudny do sklasyfikowania a w zasadniczy sposób zagrażający bezpieczeństwu.

Sam proces globalizacji i integracji, prócz zauważalnych pozytywów rozwoju cywilizacyjnego, wzrostu dobrobytu, dostarcza społeczności także skutków negatywnych, m.in. pod postacią asymetrii gospodarczej, technologicznej, społecznej i kulturowej. Asymetrię tę należy widzieć w obszarze całych organizacji i ich otoczeniu oraz w sferze sojuszy i porządku międzynarodowego. Globalny wymiar asymetrii przekłada się również na bezpie-

czeństwo narodowe i międzynarodowe w sensie fizycznym i socjologicznym oraz psychologicznym, w kontekście działania podmiotów, wykorzystywanych technologii, systemu wartości czy też postrzegania perspektywy.

Nietrudno zauważyć postęp technologiczny w różnych dziedzinach, które się zmieniają w zależności od potrzeb człowieka. Niektóre innowacje polegają na nowoczesnej jakości i doskonałości, inne zaś pojawiają się jako dziedziny zupełnie dotąd nieznane, na przykład ***nanotechnologia*** – przyszłość XXI w. Nanotechnologia zajmuje się wytwarzaniem struktur lub elementów posiadających, przynajmniej w jednym wymiarze, rozmiary w granicach od 1 do 100 nanometrów. Nanometr to jedna miliardowa metra – odpowiada to dziesięciu atomom wodoru ułożonym jeden za drugim lub jednej milionowej łebka od szpilki, zatem nanotechnologia obejmuje obszar wymiarów od ***atomów do bakterii***.

Nanotechnologia zajmuje się materiałami i układami, których struktury i elementy wykazują osobliwe i unikalne właściwości fizyczne, chemiczne i biologiczne, a zjawiska i zachodzące w tych materiałach procesy spowodowane są ich rozmiarami. Celem nanotechnologii jest wykorzystanie tych właściwości poprzez osiągnięcia kontroli na poziomie atomowym i molekularnym cząsteczek oraz opracowanie skutecznego sposobu ich wytwarzania i wykorzystania. Małe urządzenia powstające w wyniku tych badań wymagają zupełnie nowego podejścia technologicznego, na przykład wypracowania metod łączenia elementów elektronicznych złożonych z pojedynczych cząsteczek chemicznych lub łączenia ze sobą w sposób trwały molekuł organicznych, atomów metali i substancji biologicznych.

W zakończeniu pragnę podkreślić wielką rolę nowej technologii w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego w XXI wieku. To nowa technologia wywiera pozytywny wpływ na wzrost gospodarczy, bezpieczeństwo i uznanie w świecie.

3.5 Udział w bezpieczeństwie kooperacyjnym

Na początek warto zaznaczyć, iż bezpieczeństwo narodowe dziś ma charakter zbiorowy, zwłaszcza w sytuacji przynależności państwa do sojuszu, na przykład do Unii Europejskiej. W takim znaczeniu mamy do czynienia z bezpieczeństwem zbiorowym. W teorii ma ono różne nazewnictwo takie jak: wspólne, wszechstronne, defensywne, a także kooperacyjne

(kooperatywne). Sama idea bezpieczeństwa zbiorowego przeciwstawia się logice równowagi sił, odrzuca sojusze i zobowiązuje wszystkich uczestników do przeciwstawienia się agresji na któregokolwiek z członków systemu bezpieczeństwa. Główną zaletą bezpieczeństwa kooperacyjnego jest to, że potencjalna siła jest znacznie większa, a przez to można skuteczniej zniechęcić agresora do naruszeń status quo.

3.5.1 Pojęcie i zakres bezpieczeństwa kooperacyjnego

Według *Słownika języka polskiego*, kooperacja oznacza m. in. formę pracy polegającą na uczestniczeniu wielu osób lub przedsiębiorstw w tym samym procesie produkcji lub w różnych, ale związanych ze sobą w procesach produkcyjnych; współpracę i współdziałanie. Dlatego przez analogię uważam za zasadne przyjąć, *że bezpieczeństwo kooperacyjne jest ściśle i bezpośrednio związane z koncepcją zazębiających się i wzajemnie wzmacniających się działań podejmowanych zarówno przez państwa, jak i instytucje w celu zapewnienia bezpieczeństwa.*

Podstawowym celem bezpieczeństwa kooperacyjnego, we wszystkich uwarunkowaniach współczesnych, jest zdecydowane i skuteczne odpowiadanie na wszelkie zagrożenia, zapobieganie konfliktom na drodze dyplomatycznej i interwencji militarnej, likwidowanie konfliktów o ile powstają bez względu na ich wymiar, niesienia pomocy środkami kooperacyjnymi tam, gdzie lokalne społeczności potrzebują wsparcia.

Bezpieczeństwo narodowe jest wartością mieszczącą się w splocie interesów egzystencjalnych, ponieważ dotyczą one przetrwania i rozwoju, czyli są osadzone w globalnej współzależności, inaczej kooperacyjnej.

W przypadku interesów państwa oraz jego społeczności, kryterium jako instrument pomiaru zawsze będzie obciążone wyznacznikami subiektywizmu. Należy liczyć się z tym, że nawet najlepszy model bezpieczeństwa narodowego, może się okazać w danej sytuacji nieskuteczny. Jest dzisiaj zrozumiałe, że bezpieczeństwo tworzone na strukturze narodowej, a nie na kooperacyjnej jest mało wiarygodne.[96] Choć każde państwo powinno mieć swoją strategię bezpieczeństwa w systemie międzynarodowym. W porównaniu z jakością środowiska globalnego, jego strukturą i dynamiką

[96] W. Pokruszyński, Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego. WSGE, Józefów 2008, s. 52.

zmian, obecny świat wymaga innego spojrzenia na system bezpieczeństwa i na zasady postępowania kooperacyjnego.

Prawdopodobnie konflikty asymetryczne najwyraźniej zdają się wymuszać nowe spojrzenie na środki, jakimi dysponują państwa, jak i na potencjalnego przeciwnika. Należy też mieć na uwadze fakt, że od zakończenia drugiej wojny światowej w 1945 roku, miało miejsce wiele wojen różnych rozmiarów i odnotowano tylko kilka dni pokoju w skali globalnej. Dla podniesienia skuteczności działań w obszarze bezpieczeństwa regionalnego czy globalnego, stają się nieodzowne kooperacyjne, sprawnie funkcjonujące, nowoczesne sojusze militarne (NATO dla regionu europejskiego).

Wychodząc do środowiska międzynarodowego z różnymi problemami materialnymi i duchowymi, wszystkie państwa współczesne czerpią impulsy rozwojowe z zewnątrz, wzbogacając swoje życie wewnętrzne, a tym samym kształtują związki z innymi państwami. W ten sposób dają skuteczne podstawy do tworzenia bezpieczeństwa kooperacyjnego. Ale to jeszcze nie oznacza, że w danym modelu wszyscy mają jednakowy status, choć pod względem prawnym wszystkie państwa są równe. Państwa w danym modelu różnią się zasobami, stopniem rozwoju, siłą oddziaływania na problemy regionalne i globalne, preferencjami polistrategicznymi i możliwościami ich realizacji. Właściwie to faktyczne zróżnicowanie tworzy najgłębsze podłoże istniejących nierówności w stosunkach międzynarodowych, a także jest źródłem ciągłego odżywania kwestii współzależności państw w ich wzajemnych interakcjach. Każde państwo dąży do zmniejszania asymetrii zależności i do ich równoważenia, chcąc być członkiem bezpieczeństwa kooperacyjnego. Współzależność będzie w danej sytuacji wzajemną albo zwrotną, dotyczącą historycznych, politycznych i ekonomicznych zjawisk współżycia kooperacyjnego państw. Pozytywne znaczenie procesów kooperacji polega na wzbogacaniu i unowocześnianiu życia społeczeństw, a jednocześnie wspomaganiu pielęgnowania podstawowych wartości narodów i państw.

3.5.2 Interesy uczestników w bezpieczeństwie kooperacyjnym

Trzeba przyznać, że zaletą bezpieczeństwa kooperacyjnego jest to, że obejmuje ono w całości zarówno idee bezpieczeństwa zbiorowego, jak i bezpieczeństwa wspólnego. Ponadto bezpieczeństwo kooperacyjne ma

charakter wielowymiarowy, a nie tylko militarny i ekonomiczny. To oznacza, że bezpieczeństwo kooperacyjne zawiera w sobie takie istotne elementy jak: szerokie pojmowanie bezpieczeństwa według zagrożeń, wielowymiarowość w swojej treści i zakresie, dotrzymywanie wytycznych gwarancji, nieograniczoność pod względem członkostwa, faworyzowanie rozwiązań wielostronnych, istnienie zasady dialogu. Już te podstawowe cechy bezpieczeństwa kooperacyjnego pokazują na ile ono jest autentyczne i nowoczesne w swojej struk-turze.

Bardzo ważnym problemem w systemie bezpieczeństwa kooperacyjnego są potrzeby, które wysuwają cele, a te z kolei wyłaniają ***interesy***. Niektórzy uznają, że interesy są pochodną potrzeb. Osobiście przyznaję, iż w pierwszym, czy w drugim przypadku pierwotnie rodzą się potrzeby, a na samym końcu interesy. Interes można określić jako pożądany stan rzeczy, który jest osiągany przez podmioty, czyli państwa.

W przypadku uczestników bezpieczeństwa kooperacyjnego, ich interesy będą się zawierały w pożądaniach współczesnej rzeczywistości międzynarodowej. To oznacza, że interesy będą z reguły skierowane na zewnątrz, a ich realizacja będzie zależna od innych uczestników systemu. Mówiąc inaczej, interesy będą odzwierciedlały wyraźnie zależności pomiędzy uczestnikami, a ich środowiskiem zewnętrznym.

Na podstawie dotychczasowych rozważań nietrudno zauważyć, że wyrażają one trzy podstawowe relacje.[97]

- **Po pierwsze** - interesy egzystencjalne, interesy całości, bezpieczeństwa, pewności, przetrwania, identyfikacji, rozwoju, przystosowania i pers-pektywy.
- **Po drugie** - interesy koegzystencjalne, interesy autonomiczności, suwerenności, uczestnictwa, współżycia, współpracy, korzyści, wzajemności, pozycji i normatywizacji.
- **Po trzecie** – interesy funkcjonalne, interesy skuteczności, sprawności, informacji, regulacji i innowacji.

Należy obiektywnie stwierdzić, iż typologia przyjęta przez Prof. J. Kukułkę, w przeciwieństwie do innych autorów w tej kwestii, jest bardziej adekwatna do bezpieczeństwa kooperacyjnego, bowiem obejmuje ona

[97] J. Kukułka, Problemy teorii stosunków międzynarodowych. Warszawa 1978, s. 265.

szerszy zakres interesów. Chodzi tu przede wszystkim o interesy funkcjonalne, które dotyczą każdego z uczestników systemu i zwiększają efektywność realizacji interesów egzystencjalnych i koegzystencjalnych.

Wspomniana typologia, należy przyznać, ma powszechne zastosowanie, chociaż typy interesów nie są jednakowe dla uczestników systemu bezpieczeństwa kooperacyjnego. Na przykład w Unii Europejskiej inne typy interesów będą dla Polski, a inne dla Niemiec czy Francji, chociaż cele bezpieczeństwa są te same.

Jeśli natomiast, interesy egzystencjalne dotyczą głównie państw lub narodów, to tym samym nie mają odniesienia do organizacji międzynarodowych, gdyż dotyczą li tylko przetrwania i rozwoju. Inaczej te sprawy mają się dla systemu bezpieczeństwa międzynarodowego. Tu najważniejszymi stają się interesy koegzystencjalne i funkcjonalne, ponieważ obejmują całość i mają charakter uniwersalistyczny.

Na zakończenie jeszcze jedna uwaga. Problem dotyczy bezpieczeństwa narodowego w aspekcie kryterium kooperacyjnego i dlatego musiałem często odwoływać się do bezpieczeństwa sojuszu lub grupy państw, ponieważ w innych okolicznościach tego zjawiska być nie może.

4. METODOLOGIA BADAŃ BEZPIECZEŃSTWA

Już od kilku lat, wykładając na kierunku *„bezpieczeństwo”* dostrzegam brak wiedzy i umiejętności w zakresie podejmowania i badania problemów z zakresu bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Stało się tak dlatego, że za dynamicznym rozwojem teorii bezpieczeństwa i praktycznym rozwiązywaniem zagadnień w realnych systemach bezpieczeństwa na wszystkich poziomach struktury państwa, nie podążały przez jakiś czas solidne prace z metodologii badań bezpieczeństwa.

W dotychczasowej działalności studenci studiów I, II i III stopnia, korzystali z ogólnej metodologii pracy naukowej oraz z metodologii różnych innych dyscyplin naukowych, przede wszystkim nauk społecznych. Zważywszy na sam charakter pracy naukowej, na jej algorytm postępowania, te opracowania były w miarę przydatne i pożyteczne. Natomiast, ze względów oczywistych, nie mogły zadawalać badaczy podczas podejmowania i rozwiązywania konkretnych problemów z bezpieczeństwa, poczynając od formułowania tematu, hipotezy badawczej, problemu badawczego, doboru metod i narzędzi badawczych, a kończąc na opisie badań i formułowaniu wniosków końcowych.

W związku z dość ekspansywnym rozwojem dyscypliny naukowej, jaką jest bezpieczeństwo, zachodzi pilna potrzeba ciągłego doskonalenia już istniejącego aparatorium pijęciowego i poszukiwania nowych, efektywnych metod i technik oraz narzędzi badawczych w tej dziedzinie.

Pierwsze próby w tym przedmiocie, zostały poczynione przez nauczycieli Akademii Obrony Narodowej, a głównie przez Profesorów Tadeusza Jemioło i Andrzeja Dawidczyka, którzy opublikowali w 2008 r. książkę pt. „Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństw", z której m.in. obszernie korzystam podczas opracowywania niniejszego rozdziału. Mam przekonanie, że ta pozycja znajdzie się niebawem w bibliotekach innych wyższych uczelni w Polsce, które już mają, bądź będą miały kierunki studiów z dziedziny „bezpieczeństwo" i jej pokrewnych. Jeśli w tym podręczniku akademickim, uda mi się zrobić cokolwiek więcej, w stosunku do moich poprzedników dla dobra studentów wszystkich poziomów studiów, będzie to naszym wspólnym dorobkiem. Tak rozumiem swoją misję - nauczyciela akademickiego.

4.1 Pojęcie metodologii nauk

Teraz i tu należałoby jednoznacznie stwierdzić, że najprościej istotę tego pojęcia oddaje język grecki, który uznaje metodologię jako podążanie wzdłuż drogi. Sięgając do materiałów źródłowych, takich jak np. Encyklopedia PWN 2003 r., s. 345, znajdujemy definicję: Metodologia nauk, w aspekcie pragmatycznym – *nauka o metodach działalności nauk i stosowanych w nauce procedurach badawczych; w aspekcie teoretycznym - nauka o elementach i strukturze systemów naukowych.* Natomiast w Słowniku języka polskiego PWN 1979 r., tom II s. 144, metodologia to *nauka o metodach badań naukowych, o skutecznych sposobach dociekania ich wartości poznawczej*.

Jak nietrudno zauważyć, w tych definicjach występują takie określenia jak: nauka, nauka o metodach, nauka o skutecznych sposobach dociekania i jeszcze inne, np. wartość poznawcza. Każde z tych pojęć ma swoją wartość znaczeniową i w metodologii naukowej odgrywa znaczącą rolę, zwłaszcza gdy badamy fizyczne lub teoretyczne systemy bezpieczeństwa. Nieco inną, prostszą, definicję podaje W. Pytkowski w swojej książce pt. „Organizacja badań i ocena prac naukowych": metodologia jest nauką o metodach naukowego badania, której celem są naukowe rozważania, badanie, wyjaśnianie i opracowywanie zasad i reguł prawidłowego stosowania metod naukowych.[98] Co jest więc treścią metodologii? Można powie-

[98] W. Pytkowski, Organizacja badań i ocena prac naukowych. PWN, Warszawa 1985, s. 63.

dzieć, znowu upraszczając nieco, że treścią metodologii są: istota metod, ich miejsce i znaczenie w procesie badawczym, systematyka metod, prawidłowości metodologiczne, wzajemność powiązań metod badawczych. Aby wyżej podane określenia zostały dobrze zrozumiane i mogły być bezbłędnie stosowane w procesie badawczym, zamierzam szerzej sformułować pojęcie ***nauki***.

Nauka, według tej samej encyklopedii (s. 372) – *wiedza o rzeczywistości poddana ustalonym wymaganiom treściowym i metodologicznym; również zorganizowana instytucjonalnie działalność prowadząca do uzyskania takiej wiedzy; w polskiej tradycji oraz potocznie - przyswajanie jakichkolwiek treści (wiedzy), nabywanie umiejętności oraz to, czego się uczy lub naucza*.

Nauka, w Słowniku języka polskiego z 1979 na s. 300 ma wiele znaczeń, a m.in. *„ogół wiedzy ludzkiej ułożonej w system zagadnień, wyrażonej w sądach prawdziwych i przypuszczeniach; dyscyplina badawcza odnosząca się do pewnej dziedziny rzeczywistości”*. Nie mogę powiedzieć z przekonaniem, że te definicje, podane przeze mnie na podstawie materiałów źródłowych zadowolą magistranta czy doktoranta albo badacza, podczas podejmowania tematu naukowego z problematyki o bezpieczeństwie. Moje doświadczenia w prowadzeniu prac naukowo – badawczych i kierowaniu pracami promocyjnymi (dyplomowymi, magisterskimi i doktorskimi) i ich oceny, dają podstawę do wyrażenia co najmniej wątpliwości. Nauka o bezpieczeństwie wymaga określenia adekwatnego do jej istoty, treści i zakresu. Wiem również, że w dzisiejszych czasach jednoznaczne określenia może być bardzo kłopotliwe z różnych powodów. Oprócz nauki jest jeszcze pojęcie ***wiedza***. Pomiędzy nauką a wiedzą istnieje współzależność, na co badacze problemów z zakresu bezpieczeństwa powinni zwracać uwagę podczas rozważań naukowych.

Wiedza jest bez wątpienia pojęciem szerszym od nauki. Na nią składają się wszelkie wiadomości teoretyczne i praktyczne, zdobyte zarówno naukowymi, jak i nienaukowymi metodami. Chociaż oba te obszary mają wiele wspólnego, nie należy ich utożsamiać, ponieważ nie każda wiedza jest nauką, natomiast każda nauka jest wiedzą. To nauka tworzy wiedzę, nigdy odwrotnie.[99] Wiedzą posługujemy się, a najczęściej z niej korzystamy, ponieważ wiedzę tworzą potrzeby praktycznego działania. Nauka wy-

[99] T. Jemioło, A. Dawidczyk, Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa. AON Warszawa 2008, s. 8.

jaśnia teoretyczne uwarunkowania rzeczy, procesów, zdarzeń. Kiedy twierdzimy, posługując się przy tym metodami naukowymi, wówczas mamy do czynienia z nauką. Stąd bardzo ważnym stają się metody, za których pomocą, przy umiejętnym ich stosowaniu, osiągamy stawiane cele i dochodzimy do „obiektywnej" prawdy. Dlatego bardzo często, podejmując problem naukowy do rozwiązania, napotykamy na poważne trudności w doborze metod, a następnie w ich zastosowaniu. W każdym innym przypadku, albo nie osiągniemy założonego celu, albo uzyskane rezultaty badań nie będą wiarygodne.

Jeśli już wiemy czym jest nauka i wiedza oraz ich wzajemne zależności, wrócimy jeszcze raz do metodologii nauk. Wiemy także, że metodologia ogólna pragmatyczna formułuje ogólne pojęcia metodologiczne, tj. dotyczące tych czynności projektotwórczych, które mają miejsce we wszystkich typach projektowania. Taka metodologia, powszechnie uznana, spełnia trzy podstawowe funkcje, a mianowicie:

- **Po pierwsze** – umożliwia wyróżnienie typów czynności wykonywanych przy projektowaniu oraz formułowaniu definicji na czym czynności polegają.
- **Po drugie** – umożliwia dokonanie opisu procedury projektotwórczej, stosowanej w różnych rodzajach projektowania.
- **Po trzecie** – pozwala na formułowanie zadań, do których wykonania zmierzają projektanci, oraz kodyfikowanie norm poprawnego postępowania w ramach tego projektowania.

Jeśli potraktujemy problem w sposób ogólnikowy, to możemy przyjąć metodologię pragmatyczną projektowania, która obejmuje wszechstronnie problematykę projektowania na przestrzeni całego procesu. Autorzy, zajmujący się metodologią pragmatyczną szczegółową, nie zawsze traktują to, czym się zajmują jako fragment jakiejś większej całości, jednak nawet wtedy przyczyniają się do rozwoju teorii projektowania w ogólności. [100]

Jeszcze raz muszę mocno podkreślić, że oprócz metodologii ogólnej, każda dyscyplina naukowa lub dziedzina ma swoją metodologię badań i tylko dla niej właściwą i tylko jej przypisaną, tj. sposoby, metody, techniki, narzędzia. Ale to jeszcze nie oznacza całkowitego odrzucenia metodologii

[100] W. Dorosiński, S. Wrona, Zarys metodyki projektowania. Wyd. Arkady, Warszawa 1981, s. 7.

innych dyscyplin, ponieważ bezpieczeństwo w różnej skali badań zawiera w sobie takie dziedziny bezpieczeństwa jak: politykę, strategię, ekonomię, ekologię, socjologię, kulturę i inne. Zapożyczenie niektórych metod badań z innych dyscyplin naukowych i ich adaptowanie do potrzeb badania problemów bezpieczeństwa narodowego, czy międzynarodowego jeszcze nie świadczy o słabości przedmiotowej tej dziedziny. Mam przekonanie, że w niedługim czasie pojawi się w literaturze właściwa, oryginalna metodologia badań bezpieczeństwa.

4.2 Metody badania bezpieczeństwa

Istnieje wiele nieporozumień w sprawie definicji metody. Najczęściej słowo metoda jest używane potocznie podczas załatwiania różnych, codziennych spraw, z różnych obszarów, ale nie z dziedzin naukowych. Natomiast nie używają tego terminu powszechnie ludzie nauki, którzy dobrze wiedzą jakie ma on znaczenie w metodologii nauk, w każdej dyscyplinie naukowej. Dlatego, uwzględniając istniejącą rozbieżność znaczeniową i aktualne potrzeby studentów, postanawiam dokładnie zidentyfikować termin ***metoda***. Według Tadeusza Kotarbińskiego metoda jest sposobem osiągania zakładanego celu, działaniem stosowanym systematycznie, a więc w powtarzalny sposób.[101] To oznacza, że jeśli obrany sposób działania się nie powtarza - nie jest metodą. Cóż w takim razie oznacza sposób? Ani mniej ani więcej, tylko tyle, że jest pewną sekwencją działań przy osiąganiu wyznaczonego celu. Jednak istnieje pewien warunek, bo jeśli sposób jest sekwencją działań złożonych, to muszą występować w układzie uporządkowanym i niezakłóconym względem siebie. Rodzi się następne pytanie: czy każdy sposób może otrzymać nazwę metoda. Stanowczo odpowiadam w takim przypadku nie. Wszystko, cokolwiek się robi, robi się jakoś, a więc w jakiś sposób; nie wszystko jednak robi się metodycznie, według jakiejś metody. O metodzie mówimy wtedy i tylko wtedy, kiedy osoba wykonująca badanie problemu naukowego jest świadoma co do zastosowania konkretnej metody do osiągnięcia celu. Można przytaczać jeszcze wiele wyróżników dotyczących pojęcia metody, stąd uważam za wskazane zamknąć tę kwestię następująco: ***metoda, czyli system postępowania, jest to sposób wykonywania czynu złożonego, polegający na określonym***

[101] T. Kotarbiński, Traktat o dobrej robocie. Ossolineum, Warszawa 1973, s. 86.

doborze i układzie działań składowych, a przy tym uplanowiony i nadający się do wielokrotnego stosowania.[102]

Jeśli już wiemy, czym jest metoda, to należałoby określić znaczenie terminu ***metodyka***. Mówiąc o metodyce dystansujemy się od uzasadnień metodologicznych koncentrując się na określaniu zasięgu i stosowalności metody. Odnosząc się do powyższego można stwierdzić, że samo określenie warunków stosowalności metod jest już problemem metodyki.

Po dokładnym przestudiowaniu rozdziału „metody badań bezpieczeństwa" w książce T. Jemioło i A. Dawidczyka pt. *„Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa"*, którą po raz kolejny polecam studentom, doszedłem do przekonania, że materiał w nim zawarty jest pionierski, a jego treść jest wartościowa. Wykazane w tym rozdziale metody badań bezpieczeństwa zasługują na uwagę i mogą stanowić dobry materiał dydaktyczny dla studentów na kierunku bezpieczeństwo.

Z uwagi na to, że nie widzę możliwości dokonywania zmian co do nazwy metod i ich treści, postanowiłem - dla potrzeb dydaktycznych – dokonać jedynie ich streszczenia. Aby nie popełnić plagiatu, każdą partię materiału opatrzyłem przypisami.

Badanie bezpieczeństwa narodowego wymaga zastosowania odpowiedniej aparatury pojęciowej, kompleksowego podejścia oraz użycia współczesnych metod pozyskiwania i przetwarzania informacji. Na początkowym etapie badania przedmiotu bezpieczeństwa dokonuje się analizy zgromadzonej informacji pierwotnej. Na etapie końcowym stosuje się metody modelowania różnych stanów przedmiotu badań, a następnie systemy łączące, a także dokonuje się doboru optymalnych decyzji związanych ze sterowaniem obiektem.

[102] Ibidem, s. 86.

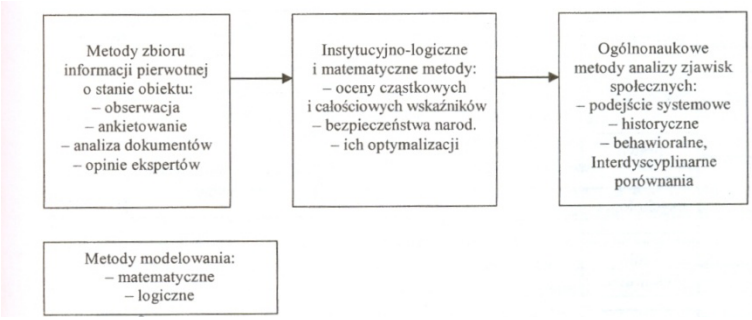

Rys. 2 Kolejność stosowania metod
Opracowanie: T. Jemioło, A. Dawidczyk, Wstęp do metodologii badań bezpieczeństwa.

Ogólnonaukowe metody stosuje się do badania przedmiotowych stron bezpieczeństwa narodowego po zdobyciu określonej wiedzy, uzyskanej po zastosowaniu ogólnonaukowych metod badawczych. Ważne również znaczenie ma, w procesie badań bezpieczeństwa narodowego połączenie jakościowych i ilościowych metod analizy. Jest to konieczne do uzyskania większej obiektywności poznania. Potrzeba stosowania interdyscyplinarnego podejścia w badaniach bezpieczeństwa wynika przede wszystkim z tego, że samo bezpieczeństwo stanowi dyscyplinę naukową na styku nauk społecznych i humanistycznych.

Metody badawcze oraz aparatura pojęciowa występująca w naukach podstawowych okazują się wielce pomocne w metodologii kompleksowego podejścia do badań bezpieczeństwa narodowego.

Wśród metod, wykorzystywanych do badania bezpieczeństwa, ważne miejsce zajmuje ***analiza porównawcza***. Głównym problemem występującym podczas stosowania analizy porównawczej okazuje się trafność doboru odpowiednich parametrów porównania. W badaniach bezpieczeństwa wyodrębnienie tych parametrów jest zabiegiem skomplikowanym. Inaczej to wygląda w innych dyscyplinach naukowych, np. w fizyce, chemii, gdzie proces porównania można przeprowadzić w warunkach laboratoryjnych. Nie można tego dokonywać w odniesieniu do zjawisk zachodzących realnie w bezpieczeństwie narodowym czy też w międzynarodowym. Porównania w tym przypadku mogą mieć charakter pośredni i szacunkowy.[103]

[103] T. Jemioło, A. Dawidczyk, Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa. AON s. 52.

Badania porównawcze, określonych obszarów bezpieczeństwa narodowego, zasadzają się na założeniu, że zachowania ludzkie przybierają charakter stały przy tych samych warunkach, niezależnie od miejsca i czasu. Główny wysiłek badawczy skupia się na badaniu struktur, procesów oraz funkcji różnych systemów z uwzględnieniem uwarunkowań historycznych oraz osobliwości i punktów stycznych.

Wśród wielu metod pozyskiwania informacji o zagrożeniach dla bezpieczeństwa narodowego szczególne miejsce ***zajmuje analiza dokumentów***. Stanowić ona może uzupełniającą metodę do pozyskiwania informacji.

W badaniach bezpieczeństwa ważną rolę odgrywa ***badanie opinii***. Pozwala ono uzyskać informację pierwotną, która może stanowić podstawę do postawienia tezy roboczej lub uzyskania odpowiedzi na postawione pytania. Bardzo ważną czynnością badacza przy tym jest dobór reprezentatywnej grupy osób poddanych badaniom. Najlepiej, jeśli to jest możliwe, do grupy osób dobierać ekspertów z dziedziny bezpieczeństwa. Istnieje pewna trudność w ocenie ich kompetencji i dlatego najczęściej przyjmuje się progowy poziom kompetencji, który zależy głównie od doświadczenia.

Metoda obserwacji jest kolejną metodą badawczą stosowaną podczas rozwiązywaniu problemów bezpieczeństwa. Czynność obserwowania - od której wywodzi się nazwa metoda obserwacji - jest składnikiem istotnym przeważającej części metod badań naukowych. W szczególności czynność obserwowania, czyli obserwacja, jest składnikiem istotnym badań eksperymentalnych. Metoda eksperymentu różni się wprawdzie od metody obserwacji naukowej, jednakże nie ma eksperymentu bez obserwacji. Obserwacja jest również częścią składową i jednym z warunków podstawowych posługiwania się metodą krytyki źródłowej. W każdym razie stwierdzanie faktów i sprawdzanie twierdzeń o faktach oparte jest ostatecznie na obserwacji.[104]

Kłopot najważniejszy w metodologii badań obserwacyjnych polega na konieczności poszukiwania spostrzeżeń, według z góry ustalonych punktów widzenia i założeń, niekiedy hipotez, przystosowanych do tematu badań, i że w wielu badaniach o charakterze obserwacyjnym proces spostrzegania jest bardzo złożony, długotrwały i wymagający zabiegów merytorycznych.

W badaniach nad zjawiskami bezpieczeństwa wartość naukowa obserwacji jest zależna od należytego ich opracowania w postaci zestawienia i

[104] J. Pieter, Ogólna metodologia pracy naukowej. PAN Wrocław-Warszawa-Kraków 1967,s. 108.

układu punktów widzenia lub kwestii szczegółowych, na które odpowiedzieć chcemy za pomocą tej metody. Takie zestawienie kwestii ułatwiających, a nawet wręcz umożliwiających obserwację, nazywamy *schematem lub przewodnikiem obserwacyjnym*.

W badaniach bezpieczeństwa narodowego stosuje się metodę ***intuicyjno-logiczną***. U podstaw tej metody leżą dwa czynniki, a mianowicie wiedza i intuicja ekspertów. Natomiast logika w tej metodzie określa procedury postępowania wcześniej określone. Intuicyjno – logiczna metoda zwykle opiera się na dwóch scenariuszach, tj. delfickim i gier symulacyjnych. W tym przypadku scenariusz powinien odpowiedzieć na pytania: jak krok po kroku może zaistnieć ta lub inna sytuacja hipotetyczna?; jakie alternatywne decyzje występują na każdym etapie rozwoju sytuacji z myślą o dokonywaniu korekt podczas całego procesu postępowania. Rozróżniamy scenariusze proste, opisujące alternatywny rozwój sytuacji i scenariusze skomplikowane, które poddają się dodatkowej analizie. Dopiero, mając te dwa scenariusze, wyprowadzamy logiczne wnioski dotyczące bezpieczeństwa narodowego w określonym obszarze - problemie.

Metoda delficka pozwala na szerokie wykorzystanie uogólnionych ocen prognostycznych dużej liczby ekspertów przy zachowaniu najbardziej racjonalnych sposobów. Do najważniejszych zalet tej metody można zaliczyć: anonimowość ekspertów, którzy przysyłają swoje spostrzeżenia drogą elektroniczną, nie kontaktując się przedtem między sobą; systematyczne powtarzanie cyklu otrzymywania uwag od ekspertów oraz śledzenia, na ile wnioski wyprowadzane z cyklów poprzednich wpływają na jakość wniosków cyklu następnego; statystyczne opracowanie wniosków przekazanych przez grupę ekspertów w cyklu finalnym, co ogranicza do minimum wpływ opinii pojedynczych ekspertów.[105]

Metoda gier symulacyjnych została opracowana w 1954 roku i w początkowym okresie była szeroko stosowana do prowadzenia gier wojennych o polityczno – militarnych uwarunkowaniach. W następnych latach, w połowie XX wieku, szeroko korzystano z tej metody w prognozowaniu. W tej metodzie możemy wyróżnić trzy jej rodzaje (formy), a mianowicie:

1. gry realizowane wyłącznie przez system symulacyjny,
2. gry realizowane przez system symulacyjny z udziałem człowieka,

[105] T. Jemioło, A. Dawidczyk, Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa. AON Warszawa 2008, s. 56.

3. gry realizowane wyłącz- nie przez człowieka.

Metoda gier symulacyjnych wymaga stosowania aparatury imitacyjnej, która umożliwia dokonanie połączeń metod analizy: formalnej, czyli matematycznej i nieformalnej, intuicyjno-logicznej. Przy czym systemy imitacji wykorzystywane do gier symulacyjnych projektuje się z myślą korzystania z metody zarówno modelowania matematycznego, jak i logicznego. Modele logiczne oparte są na analizie podstawowych elementów bezpieczeństwa narodowego. Należą do nich takie kwestie jak: racja stanu, interesy narodowe, cele strategiczne oraz środki do realizacji.

Indukcja – metoda myślenia, jest procesem wnioskowania, za pomocą którego formułuje się zadania mające zawodny stan. Indukcja jest odpowiednikiem empirycznej metody badawczej, w której sprawdzanie twierdzenia opiera się na doświadczeniu. W postępowaniu indukcyjnym przesłanki wynikają z wniosku, który je poprzedza. Odwrotnie natomiast jest w ***dedukcji***. Indukcja opiera się na bezsporności zaistniałych faktów, jednak liczba możliwych faktów może być nieskończona. Oznacza to, że twierdzenia wyprowadzone metodą indukcyjną tak długo zachowują swoją ważność, jak długo nie pojawią się przesłanki obalające sformułowany na wstępie wniosek.

Postępowanie indukcyjne da się uporządkować ze względu na przyjęte kryteria. Z uwagi na przedmiot postępowanie indukcyjne można podzielić na pierwszorzędne – prowadzące do praw i drugorzędne – prowadzące do teorii. Ze względu na rodzaj zadań wyjaśniających, dzielimy indukcje na jakościowe i ilościowe oraz na deterministyczne i statystyczne. Pod względem samej metody, indukcje dzielą się na enumeracyjne i eliminacyjne. Indukcja enumeracyjna absorbuje tylko te zadania, które mogą być wyprowadzone ze zdania wyjaśniającego. Decydująca jest tu ilość zebranych zdań, a zatem uprzywilejowaną pozycję mają tu twierdzenia obserwacyjne. Indukcja eliminacyjna polega głownie na różnorodności twierdzeń obserwacyjnych. W tym przypadku mnożenie zadań na temat zdarzeń indywidualnych nie jest potrzebne, eliminuje się za to możliwe hipotezy, które w danej sytuacji mogłyby wchodzić w grę. Liczba wziętych pod uwagę zadań nie jest istotna, ważnym staje się ich rodzaj, tzn. różnorodność fenomenów.[106]

[106] J. M. Bocheński, Współczesne metody myślenia. Wyd. „W drodze", Poznań 1993, s. 119.

Analiza i synteza – *przeciwstawne kierunki poznania*. Analiza – dzielenie całości na części podczas poznawania istoty zjawiska, podmiotu lub zdarzenia, zaś synteza polega na łączeniu części w całość i dlatego występują zawsze łącznie. Analiza jest procesem rozkładu badanego zdarzenia, wyróżnienia jego części składowych, elementów, cech i przeciwności oraz badanie istoty każdego z nich oddzielnie. Synteza natomiast jest procesem ustalania związków pomiędzy wydzielonymi elementami, cechami, przeciwieństwami, połączenia ich oraz odtwarzania badanego zdarzenia w jego rzeczywistych cechach i zależnościach.

W badaniach bezpieczeństwa należy kierować się zasadą wzajemnych powiązań i zależności. Świat stanowi jedną całość, wszystkie zaś części są nierozerwalnie związane między sobą. Obiektywne występowanie wszechstronnego powiązania zjawisk i procesów w otaczającej nas rzeczywistości, jak też wzajemne oddziaływanie wyróżnionych elementów podkreślają sens i znaczenie tychże powiązań.[107]

Nie małą rolę w badaniach bezpieczeństwa odgrywa ***analiza systemowa***, zwłaszcza wówczas, gdy chcemy przedstawić podmiot w makro lub mikro skali. Podczas przedstawiania podmiotu w makroskali traktuje się go jako jedną całość. Oznacza to, że nie rozpatruje się jego wewnętrznej struktury i wewnętrznych powiązań, a bada się tylko *wejście i wyjście* oraz ich wzajemne zależności. Podmiot bezpieczeństwa, przedstawiony w mikro – skali rozpatruje się niejako od wnętrza, bada się wewnętrzną jego strukturę i związki występujące między poszczególnymi elementami całości. Analiza systemowa w badaniach bezpieczeństwa ma szczególne znaczenie podczas badania podmiotu na poziomie złożonego systemu.

Na zakończenie tak ważnego podrozdziału, dotyczącego metodologii badania bezpieczeństwa, pragnę nadmienić z całą odpowiedzialnością, że przedstawiłem tylko ogólne zarysy metodologii i tylko podstawowe metody badawcze, którymi student powinien swobodnie posługiwać się podczas pisania pracy dyplomowej.

4.3 Rozwiązywanie problemu badawczego

Na swojej drodze nauczyciela akademickiego bardzo często spotykałem studentów, wszystkich poziomów i kierunków studiów, którzy mieli po-

[107] T. Jemioło, A. Dawidczyk, Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa. AON, Warszawa 2008, s. 48.

ważne trudności w opanowaniu metodologii badań i jej praktycznym stosowaniu podczas prowadzenia badań i pisaniu pracy dyplomowej. W zasadzie, jako promotor byłem zmuszony od samego początku, tj. od momentu sformułowania tematu pracy do jej zakończenia, nieść wszechstronną pomoc. Aby chociaż częściowo ułatwić studentowi realizację zadań w tym przedmiocie, zamierzam zaprezentować ogólny schemat postępowania podczas rozwiązywania problemu naukowego i jego poprawnego opisania.

4.3.1 Formułowanie tematu badawczego

Dokonanie wyboru i sformułowanie tematu badawczego następuje dopiero po merytorycznym przygotowaniu studenta (badacza) z danej dyscypliny naukowej i jej pokrewnych oraz po opanowaniu podstaw metodologii badań. Samo precyzowanie tematu badawczego, to żmudny proces myślowy prowadzący do wyboru jednego wariantu ze wszystkich możliwych. Temat to podstawowa treść, istota pracy, w którym kryje się zasadniczy problem do rozwiązania. Temat może dotyczyć już znanych lub nieznanych faktów, ustalenia zależności pomiędzy faktami w badanym obszarze wiedzy, opracowanie zarysów teoretycznych danej dziedziny wiedzy, albo usystematyzowania wiedzy na podstawie materiałów źródłowych. Z kolei musimy wiedzieć, czym w pracy naukowej jest tytuł. Najprościej - jest to hasło pracy/sprawozdania, czyli inaczej - bardzo krótkie ujęcie treści pracy (rozprawy) w odniesieniu badanej rzeczywistości.

Uzasadnienie tematu badawczego polega na zdefiniowaniu pojęcia zamieszczonego w temacie. Uzasadnienie to analiza dotychczasowych studiów literatury i doświadczeń osobistych autora (badacza) w badanym przed – miocie. Dokonana analiza pozwala na umiejscowienie tematu badań w przynależności do bliższego i nadrzędnego problemu badawczego. Po sprecyzowaniu tematu badań, należy określić dokładnie ***przedmiot badań***.

4.3.2 Określenie przedmiotu badań

Przedmiot badań, to metodologicznie skonkretyzowane stosunki i procesy zjawisk zachodzące w systemie bezpieczeństwa w różnych obszarach. Może występować w obszarze politycznym, militarnym, ekonomicznym, społecznym, ekologicznym, publicznym, kulturowym, w zależności od wy-

branego problemu badawczego. Przedmiot badań powinien wyraźnie wskazywać – co podlega badaniom w tym temacie. Po tej czynności następuje kolejny etap - precyzowania celu badań, który musi być spójny z problemem.

4.3.3 Precyzowanie celu badań

Czym jest cel badań? W literaturze przedmiotu czytelnik może spotkać różne określenia tego terminu, a co najważniejsze różne jego formułowanie. Niekiedy podaje się jako zasadę, że cel musi być określony w trybie rozkazującym (np. zbadać, określić, zaprojektować, ocenić). Uważam, że cel w swojej istocie, jako dążenie badacza do osiągnięcia powziętego zamiaru może być określony także w formie oznajmiającej (np. zbadanie, opracowanie). Przecież forma jest ściśle związana z treścią określonego celu.

4.3.4 Precyzowanie problemu badawczego

Czym jest w istocie problem badawczy? Ujmując możliwie najkrócej - problem badawczy, *to jest coś, co nie jest odkryte i opisane*. Co oznacza zatem ważność problemu? Od czego ważność ta zależy? Ważność jest równoznaczna z wartością. Wartość czegokolwiek, np. bezpieczeństwa, jest produktem oceny, a zarazem rezultatem stosunku badacza do przedmiotu ocenianego. Zawsze w grę wchodzą zarówno własności badacza, jak też przedmiotu samego. Na myśli mamy jednakże wartość obiektywną, jeśli dla oceny znaczenie decydujące mają właściwości przedmiotu lub jeśli one stanowią punkt wyjścia do oceny wartości (ważności) danego przedmiotu. Świadomość, większej lub mniejszej wartości problemów jest faktycznie rezultatem wielu warunków subiektywnych i obiektywnych. Jeśli badacz uważa, że jego problem jest ważniejszy od innego, musi to udowodnić.

4.3.5 Hipotezy naukowe

Pewien rodzaj założeń w pracach naukowych nazywamy ***hipotezami***, niekiedy ***hipotezami roboczymi***. Na czym polegają tego rodzaju założenia? Jaka jest ich rola w pracy naukowej? Hipoteza – znaczy dosłownie (z grec-

kiego „hypothesis”) podkład lub przypuszczenie. To drugie znaczenie wskazuje w pewnej mierze na rolę hipotez w obrębie pracy naukowej. Hipoteza jest naukowym przypuszczeniem o obecności (istnieniu) danego zjawiska bądź jego wielkości, częstotliwości, o jego stosunku do zjawisk innych, o związku zależności danych zjawisk od innych lub o związku pojęć bądź wielkości pojęciowych o znaczeniu ustalonym.[108]

W ujęciu ogólnym jest ona przypuszczeniem dotyczącym danego przedmiotu badań według jakiejkolwiek kategorii poznania, w szczególności kategorii substancji, przyczyny, jakości, ilości, czasu, przestrzeni. W takim znaczeniu we wszystkich problemach naukowych do czynienia mamy z jakimiś hipotezami, przynajmniej domyślnie w nich tkwiącymi. Co prawda, za hipotezy w danych problemach uważa się zazwyczaj przypuszczenia dotyczące związków zależności przyczynowej danego zjawiska, bądź jego składnika, od zjawisk innych, czyli przypuszczenia odnoszące się do jego mechanizmu. Opierając się na faktach znanych i dostatecznie sprawdzonych, badacz przypuszcza, że zjawisko przez niego badane powstaje w określonych warunkach, bądź jest skutkiem danych przyczyn. Dotyczy to również przypuszczeń – hipotez – co do związku logicznego między pojęciami lub twierdzeniami. Hipoteza stanowi odpowiedź na pytanie zawarte w problemie badawczym, ale wymaga sprawdzenia, weryfikacji – potwierdzenia lub odrzucenia.

4.3.6 Struktura (układ) pracy (rozprawy)

Końcowym etapem pracy naukowej (rozprawy) jest jej zredagowanie według obowiązującego schematu. Tu mogą powstawać dylematy zarówno od strony formalnej, jak i merytorycznej, a właściwie ze strony promotora.

Każda praca promocyjna (magisterska, doktorska, dyplomowa) powinna zawierać takie główne elementy jak: wstęp, rozdziały, zakończenie, biblio grafię, załączniki.

WSTĘP – w zależności od rodzaju pracy, może ujmować różne elementy. Jeśli jest to praca promocyjna (dyplomowa, magisterska), wówczas powinna zawierać takie punkty jak: uzasadnienie podjętego tematu na tle

[108] J. Pieter, Ogólna metodologia pracy naukowej. PAN, Wrocław - Warszawa - Kraków 1967, s. 82.

wiedzy w tym przedmiocie, cel pracy, główny problem badawczy, hipotezę roboczą, zakres i teren badań, metody i narzędzia badań, nazwy rozdziałów i ich treść.

Jeśli jest to rozprawa doktorska lub habilitacyjna, ich struktura powinna być nieco inna. Oprócz obszernego wstępu, w którym podaje się uzasadnienie tematu i teorię problemu badawczego oraz krótką treść poszczególnych rozdziałów, zagadnienia metodologii badań ujmuje się w rozdziale pierwszym, są to tzw. podstawy metodologiczne rozprawy.

Poszczególne rozdziały powinny być oznaczone numerami arabskimi z kropką (1., 2., 3. itp.) bez słowa „Rozdział". Nazwę rozdziału piszemy dużymi literami, tłustym drukiem. W każdym rozdziale wydzielamy podrozdziały, które oznaczamy również cyframi arabskimi (1.1, 1.2,itp.), piszemy małymi literami, tłustym drukiem.

W treści rozdziału zwykle występują zagadnienia w podrozdziałach, które powinny być zaznaczone numeracją cyfrową w sposób następujący (1.1.1, 1.1.2, 1.1.3 itp.). Nazwy tych zagadnień piszemy małymi literami.

Zawsze i wszędzie, wszelkie tytuły, tj. temat pracy (rozprawy), nazwy rozdziałów i podrozdziałów ***piszemy nie stawiając kropki na końcu***.

Ważnym elementem struktury pracy naukowej, promocyjnej jest ***zakończenie***. W zasadzie, zakończenie każdej pracy powinno stanowić podsumowanie całości treści w niej zawartej. W zakończeniu powinny się znaleźć takie kwestie jak: stopień osiągnięcia założonego celu, weryfikacja hipotezy roboczej, skuteczność metod badawczych, osiągnięte wyniki badań w formie wniosków końcowych z całości badań.

BIBLIOGRAFIA – ostatni element struktury, zawiera tylko te pozycje literatury, które twórczo zostały wykorzystane w pracy i zostały odnotowane w przypisach. Wykaz literatury bibliograficznej podajemy według porządku alfabetycznego autorów dzieł, tj. nazwisko i inicjały imion, tytuł, numer tomu, wydawcę, miejsce wydania, rok wydania.

ZAŁĄCZNIKI (rysunki, tabele) – dokumentują merytoryczne treści i mają odzwierciedlenie w tekście. Pod załącznikiem, rysunkiem musi być koniecznie podane źródło, np. opracowanie własne, na podstawie dzieła, publikacji, należy zawsze podać autora.

ZAKOŃCZENIE

Celowo, w tej książce powtarzałem stwierdzenie, że najważniejszą wartością człowieka w XXI wieku jest bezpieczeństwo. Całościowy charakter bezpieczeństwa przesądza o tym, ze trwałe jego zabezpieczenie wymaga tworzenia środków wzajemnego zaufania, opartych na wszechstronnej współpracy w wielu dziedzinach życia społecznego. Pomimo czynionych kroków rozbrojeniowych, trzeba mieć na uwadze fakt istnienia potencjału naukowo – badawczego, który daje możliwość odtworzenia sił militarnych w krótkim czasie. Dlatego też kolosalne znaczenie ma wszechstronna, równoprawna współpraca, oparta na poszanowaniu praw człowieka i narodów do samostanowienia i uznania istnienia wspólnoty interesów.

Tu i teraz pragnę mocno podkreślić, że nic nie stoi w miejscu, a dzisiejszy świat przynosi nowe zjawiska, zmieniają się percepcje świata, rodzą się nowe wyzwania, z którymi państwa i sojusze muszą skutecznie się konfrontować. Na ile te konfrontacje są i będą skuteczne, zależy już nie tylko od siły militarnej, ale również od potencjału ekonomicznego, jakości przywództwa, efektywności rządów i efektywności działania w sytuacjach kryzysowych.

Zasadniczym celem napisania tej książki (podręcznika akademickiego) było usystematyzowanie wiedzy o współczesnym bezpieczeństwie narodowym ze wszystkimi jego uwarunkowaniami w odniesieniu do państwa będącego członkiem Unii Europejskiej. A ponadto pragnąłem dać możliwość czytelnikowi (studentowi) przyswojenia solidnych, teoretycznych podstaw do samodzielnego studiowania przedmiotu. Mam nadzieję, że ten warunek w dużej mierze został spełniony.

Starałem się, na podstawie własnych badań i dociekań, umieścić nowe problemy, takie jak uwarunkowania i kryteria współczesnego bezpieczeństwa narodowego w drugim i trzecim rozdziale. W końcowej części książki zamieściłem pytania kontrolne w ZAŁĄCZNIKU 1 do każdego rozdziału.

Wyrażam podziękowanie Pani mgr Sylwii Tarczyńskiej – Nosal za okazaną pomoc w ostatecznym redagowaniu tekstu książki.

ZAŁĄCZNIK 1

PYTANIA KONTROLNE DO KAŻDEGO ROZDZIAŁU
DO ROZDZIAŁU 1:

1. Istota i zakres bezpieczeństwa narodowego, podaj ich treść.
2. Bezpieczeństwo – egzystencjonalna potrzeba człowieka.
3. Bezpieczeństwo narodowe według Jana Stańczyka.
4. Podaj definicję bezpieczeństwa narodowego według Słownika terminów bezpieczeństwa narodowego AON 2009 r.
5. Jakie znasz źródła i rodzaje zagrożeń bezpieczeństwa narodowego?
6. Struktura systemu bezpieczeństwa narodowego - główne elementy.
7. Jak postrzegasz bezpieczeństwo publiczne w systemie bezpieczeństwa narodowego?
8. Wymienić i scharakteryzować podstawowe funkcje Policji.
9. Jak rozumiesz funkcje Straży Granicznej w strukturach UE.
10. Funkcje Państwowej Straży Pożarnej (PSP) i zadania KSRG.
11. Funkcję Straży Miejskiej (gminnej).
12. Jak rozumiesz rolę służb specjalnych ABW i AW w systemie bezpieczeństwa narodowego i ich podstawowe funkcje?
13. Co wiesz o bezpieczeństwie informacyjnym?
14. Czy bezpieczeństwo społeczne jest elementem systemu bezpieczeństwa wewnętrznego – uzasadnij.
15. Co oznacza bezpieczeństwo kulturowe w systemie bezpieczeństwa?
16. Czy bezpieczeństwo kulturowe jest jedną z kategorii bezpieczeństwa wewnętrznego – uzasadnij.
17. Czy współcześnie religia (wyznanie), Kościół są zagrożone i przez jakie główne kategorie zagrożeń?
18. Jakie są relacje bezpieczeństwa zewnętrznego z bezpieczeństwem wewnętrznym?
19. Określ relacje między bezpieczeństwem zewnętrznym, a bezpieczeństwem wewnętrznym.
20. Jak rozumiesz relacje bezpieczeństwa zewnętrznego z Sojuszem NATO?
21. Zakres uczestnictwa Polski w UE w aspekcie bezpieczeństwa.

DO ROZDZIAŁU 2:

1. Co wiesz o ewolucji bezpieczeństwa i jego uwarunkowań?
2. Jak rozumiesz uwarunkowanie geopolityczne?
3. Jaką tezę wysunął i sformułował Rudolf Kjellen o geopolityce?

4. Jakie stanowisko zajmował Mackinder w sprawie geopolityki?
5. Wymień trzech znanych polskich przedstawicieli teorii geopolityki.
6. Dokonaj próby zdefiniowania geopolityki.
7. Jak rozumiesz uwarunkowanie ideologiczno – polityczne?
8. Jak jest postrzegane uwarunkowanie ekonomiczne bezpieczeństwa?
9. W czym wyraża się uwarunkowanie ekonomiczne bezpieczeństwa?
10. Czy uwarunkowanie prawno – instytucjonalne odgrywa rolę w państwie demokratycznym?
11. Jakie znasz normy prawne z zakresu bezpieczeństwa narodowego?
12. Na czym polega uwarunkowanie militarne bezpieczeństwa?
13. W czym się wyraża uwarunkowanie społeczne bezpieczeństwa?
14. Czy Polska jest zagrożona terroryzmem i w jakiej skali?
15. Jaką rolę spełniają elity polityczne w kształtowaniu bezpieczeństwa?
16. Czy bezpieczeństwo narodowe jest uwarunkowane kulturą i w jakim stopniu?
17. Czym jest kultura, podaj znaną Ci definicję?
18. Co jest zewnętrznym i wewnętrznym wyrazem kultury?
19. Podaj kilka powodów ważności kultury strategicznej.
20. Czy polska kultura jest zagrożona, jeśli tak, to czym i jak?

DO ROZDZIAŁU 3:

1. Podaj definicję terminu „kryterium” i omów jego znaczenia.
2. Znaczenie kryterium siły we współczesnym bezpieczeństwie.
3. Z czym generalnie wiążemy obecnie czynnik siły?
4. Jak rozumiesz kryterium siły z czynnikiem odstraszania.
5. Czym jest przestrzeń i dlaczego ją zalicza się do kryterium?
6. Jaki jest podział według środowiska przestrzeni?
7. Co zalicza się do przestrzeni wodnej?
8. Jakie znaczenie ma przestrzeń wodna w obszarze bezpieczeństwa?
9. Czym jest przestrzeń powietrzna – podaj definicję.
10. Co się dzieje w przypadku naruszenia przestrzeni powietrznej państwa?
11. Czym jest przestrzeń kosmiczna w aspekcie bezpieczeństwa?
12. Co wiesz o militaryzacji kosmosu i jakie są w tym ograniczenia?
13. Podaj przyczyny militaryzacji przestrzeni kosmicznej.
14. Co nazywamy wiarygodnością i jej znaczenie w polityce?
15. Podaj cechy znaczeniowe wiarygodności.
16. Czy wartość ma związek z wiarygodnością i dlaczego?
17. Co jest obecnie wartością uniwersalną w kontekście bezpieczeństwa?
18. Co obecnie zaliczamy do najnowszej technologii?

19. Jakie, według Ciebie, państwa powinny mieć dostęp do najnowszej technologii?
20. Co napędza postęp technologiczny?
21. Jak rozumiesz bezpieczeństwo kooperacyjne?
22. Pojęcie i zakres bezpieczeństwa kooperacyjnego.
23. Co jest podstawowym celem bezpieczeństwa kooperacyjnego?
24. Jak rozumiesz konflikty asymetryczne i jakich obszarach?
25. Na czym polega pozytywne znaczenie procesów kooperacji?

DO ROZDZIAŁU 4:

1. Postaraj się zdefiniować pojęcie „metodologia nauk".
2. Co jest treścią metodologii?
3. Co jest nauką, a co jest wiedzą?
4. Jakie funkcje spełnia metodologia nauk?
5. Jak rozumiesz termin „metoda" w badaniach naukowych?
6. Jak rozumiesz pojęcie „metodyka"?
7. Jakie znasz metody badawcze bezpieczeństwa?
8. Co oznacza pojęcie „problem badawczy"?
9. Co znaczy cel i hipoteza robocza?
10. Jak rozumiesz pojęcie „przedmiot badań"?
11. Czym jest struktura (układ) pracy?
12. Czym jest „bibliografia" i jak ją sporządzamy?

BIBLIOGRAFIA:

1. Bauman Z., Zarys państwa narodowego we współczesnej Europie. Przegląd Zachodni nr 4, 1994.
2. Bączek P., Zagrożenie informacyjne a bezpieczeństwo państwa polskiego. Marszałek, Toruń 2005.
3. Bocheński J., Współczesne metody myślenia. Wyd. „W drodze", Poznań 1993.
4. Czaja J., Pojęciowe aspekty bezpieczeństwa kulturowego. Materiały z konferencji WSA Bielsko – Biała 2006.
5. Czaja J., Kulturowe czynniki bezpieczeństwa. KSW Kraków 2008.
6. Dębski S., Górka – Winter B., Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa. PISM Warszawa 2003.
7. Gągor F., Polskie doświadczenia wyniesione z operacji wojskowych i ich wpływ na transformację Sił Zbrojnych RP. Zeszyty Naukowe nr 1 (70), Warszawa 2008.
8. Hamish Mc Rae, Świat w roku 2010. Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1996.
9. Jałoszyński K., Wiśniewski B., Wojtuszek T., Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa. WSA Bielsko – Biała 2007.
10. Jakubczak R., Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Bellona, Warszawa 2006.
11. Janik Cz.,Polska w Unii Europejskiej a stosunki wyznaniowe. Toruń 2005.
12. Jacobsen H. A., Haustrofer K., Leben Und Werk, t. 2, Boppart AM Rhein 1979.
13. Jemioło T., Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji i procesów społecznych, Zeszyt Problemowy WTO nr 3/25/2001.
14. Jemioło T., Dawidczyk A., Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa. AON Warszawa 2008.
15. Kaczmarek J., Łepkowski W., Współczesne problemy światowego bezpieczeństwa. AON Warszawa 2005.
16. Kaczmarek J, Skowroński A., NATO, Europa, Polska. Atla 2, Wrocław 2000.
17. Kitler W., Obrona narodowa III RP. Zeszyty Naukowe AON, Warszawa 2002.
18. Kitler W., Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa. Bielsko – Biała 2006.
19. Kotarbiński T., Traktat o dobrej robocie. Ossolineum, Warszawa 1973.
20. Kowalak T., Polityka społeczna. WSE, Białystok 2002.
21. Krukowski J., Nowy Konkordat a prawo w Polsce. Civitas Christiana, Warszawa 1994.
22. Kukułka J., Problemy stosunków międzynarodowych. Warszawa 1978.

23. Kuźniar R., Porządek międzynarodowy in transition. Stosunki międzynarodowe 2000.
24. Kuźniar R., Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna. [w:] Sprawy międzynarodowe nr 1, Warszawa 2000.
25. Lach Z., Skrzyp J., Geopolityka i geostrategia. AON Warszawa 2007.
26. Loranty K., Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa. WSA Bielsko – Biała 2006.
27. Loranty K., Bezpieczeństwo społeczne RP. AON Warszawa 2004.
28. Łepkowski W., Podstawy strategii wojskowej. AON Warszawa 2006.
29. Maj Cz., Wartości polityczne w stosunkach międzynarodowych. Lublin 1992.
30. Mezglewski A., Misztal H., Stanisz P., Prawo wyznaniowe. H. Beck, Warszawa 2008.
31. Michajłow W., Problemy ekologiczne świata. Warszawa 1986.
32. Michałowska G., Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych [w:] Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku. Warszawa 1997.
33. Nałkowski W., Terytorium Polski historycznej jako indywidualność geograficzna. Warszawa 1911.
34. Nałkowski W., Materiały do geografii ziem dawnej Polski, t. 1. Warszawa 1914, t. II 1918.
35. Otok S., Geografia polityczna. PWN Warszawa 2004.
36. Pieter J., Ogólna metodologia pracy naukowej. PAN Wrocław - Warszawa – Kraków 1967.
37. Pytkowski W., Organizacja badań i ocena prac naukowych. PWN Warszawa 1985.
38. Pokruszyński W., Bezpieczeństwo narodowe u progu XXI wieku. Zeszyty Naukowe nr 1 (70) AON Warszawa 2008.
39. Pokruszyński W., Uwarunkowania współczesnego bezpieczeństwa międzynarodo-wego. WSPol. Szczytno 2006.
40. Pokruszyński W., Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego. WSGE Józefów 2008.
41. Pokruszyński W., Terlikowski T., Straszewski K., System bezpieczeństwa publicznego Polski. AON Warszawa 1996.
42. Pikulski S., Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa publicznego. Szczytno 2002.
43. Pietrzak M., Polskie prawo wyznaniowe wobec standardów UE. Toruń 2005.
44. Ridderstrale J., Nordstrom, Fakty, biznes. Warszawa 2001.
45. Rojtek R., Prawne i organizacyjne aspekty funkcjonowania straży gminnych i miejskich. WSJZiA Warszawa 2007.

46. Rokicki K., Bezpieczeństwo obszarów morskich na początku XXI wieku. AON Warszawa 2008.
47. Składkowski S., Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa ekologicznego RP. Materiały z konferencji Bielsko – Biała 2006.
48. Stachowiak Z., Bezpieczeństwo ekonomiczne [w:] Ekonomika obrony. Praca zbiorowa (red.) W. Stankiewicz. AON Warszawa 1994.
49. Stańczyk J., Kres zimnej wojny. Toruń 2004.
50. Stoner J. A. F., Freeman R. E., Gribert D. R., (j. r.), Kierowanie. Warszawa 1999.
51. Tyrała P., Zarządzanie bezpieczeństwem. Kraków 2000.
52. Tyrała P., Zarządzanie kryzysowe. Ryzyko – bezpieczeństwo – obronność. Toruń 2001.
53. Wiśniewski B., Zalewski S., Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym. WSA Bielsko – Biała 2006.
54. Zacher L., Bezpieczeństwo ekologiczne – wymiary polityczne, międzynarodowe i globalne [w:] Międzynarodowe bezpieczeństwo ekologiczne. Lublin 1991.
55. Zalewski S., Ewolucja polskich służb specjalnych 1990 – 2002. Warszawa 2002.
56. Zięba R., Pojęcie bezpieczeństwa zewnętrznego [w:] Dylematy polityki zagranicznej i międzynarodowej. Warszawa 1981.
57. Zięba R., Leksykon pokoju. Warszawa 1987.

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE I LEGISLACYJNE

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa 1997.
2. Encyklopedia, Wydawnictwo naukowe PWN Warszawa 2003.
3. Słownik języka polskiego, tom III. Warszawa 1981.
4. Ustawa z 9.06.2006 r. o CBA (Dz. U. nr 104 poz. 708.
5. Ustawa z 31.01.1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz. U. nr 3, poz. 6).
6. Ustawa z 24.06.1991 r. o PSP (Dz. U. nr 88 z 1992 r.).
7. Ustawa z 24.05.2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu. Art. 1.
8. System Ratowniczo – Gaśniczy, „Ratownictwo” nr 1, 1994 r.
9. Dz. U. z 2002 r., nr 147, poz. 1229.
10. Dz. U. z 2001 r., nr 142, poz. 1592.
11. Dz. U. z 1990 r., nr 30, poz. 179, z późn. zm.
12. Dz. U. z 1997 r., nr 123, poz. 779, z późn. zm.